

Joseph Heller

Kvaka 22

1. TEKSAŠANIN

Bijaše to ljubav na prvi pogled.

Kad je prvi put vidio kapelana, Yossarian se ludo zaljubio u njega.

Yossarian je bio u bolnici zbog boli u jetri, i malo je nedostajalo da dobije žuticu. Liječnici su bili u nedoumici zbog činjenice što to ipak nije bila žutica. Da je nastupila žutica, mogli bi ga liječiti. Da nije nastupila žutica i da je bol prestala, mogli bi ga otpustiti. Ali ih je zbunjivalo baš to što je neprestano samo malo nedostajalo da dobije žuticu.

Obilazila su ga svako jutro tri žustra i ozbiljna čovjeka živih usta i neživih očiju, u pratnji žustre i ozbiljne sestre Duckett, jedne od odjelnih bolničarki koje nisu voljele Yossariana. Čitali su temperaturnu listu na dnu kreveta i nestrpljivo se raspitivali za bol. Kao da su se ljutili kad bi im rekao da je bol potpuno ista.

- Još uvijek bez stolice? - pitao ga je punašni pukovnik.

Kad bi Yossarian zavrtio glavom, liječnici bi se zgedali.

- Dajte mu još jednu pilulu!

Sestra bi zabilježila da Yossarianu treba dati još jednu pilulu, pa bi njih četvero odlazilo do susjednog kreveta. Ni jedna bolničarka nije voljela Yossariana. Zapravo je bol u jetri uminula, ali je Yossarian šutio, a liječnici nisu ništa sumnjali. Samo su sumnjali da je imao stolicu a da nije nikome rekao.

Yossarian je imao u bolnici sve što je želio. Hrana nije bila loša, a jelo su mu donosili u krevet. Dobivao je dvostruke porcije svježeg mesa, a za najveće vrućine poslije podne posluživali su njega i ostale rashlađenim voćnim sokovima i rashlađenom čokoladom u mlijeku. Osim liječnika i bolničarki, nitko ga uopće nije uznemirivao. Kratko vrijeme prije podne morao je cenzurirati pisma, ali je poslije toga mogao svaki dan ležkariti čiste savjesti. Bilo mu je lijepo u bolnici, a mogao je ostati koliko je htio, jer mu je temperatura uvijek iznosila 38,3°. Bilo mu je čak ljepše nego Dunbaru koji je morao padati na glavu da bi mu donosili jelo u krevet.

Pošto je odlučio da provede ostatak rata u bolnici, Yossarian je napisao pisma svim znancima i javio im da je u bolnici, ali nikom nije spomenuo zašto. Jednog mu je dana pala na um još bolja ideja. Napisao je svim znancima da kreće na veoma opasan zadatak. »Tražili su dobrovoljce. Veoma je opasno, ali netko to mora učiniti. Javit ću vam se čim se vratim.« I od tada se nije nikome više javljao.

Svi bolesni oficiri na odjelu morali su cenzurirati pisma podoficirima i vojnicima koji su ležali na njihovu odjelu. Bio je to dosadan posao i Yossarian se razočarao kad je uvidio da je život podoficira i vojnika tek malko zanimljiviji od života oficira. Nakon prvog dana nije više uopće bio radoznao. Izmišljao je igre ne bi li se razonodio. Jednog je dana objavio smrt svim pridjevima i priložima, i u svim je pismima koja su mu prošla kroz ruke izbacio svaki pridjev i svaki prilog. Sutradan je navijestio rat članovima. Mnogo je viši stupanj stvaralaštva dosegao idućeg dana, kad je u pismima precrtao sve osim članova. Držao je da je tako izazvao dinamičnije intralinearne napetosti i da su gotovo sve poruke postale kudikamo univerzalnije. Ubrzo je počeo izbacivati pozdrave i potpise, a u tekst nije dirao. U jednom je pismu precrtao sve osim naslova »Draga Mary«, a na dnu je pripisao: »Tragično čeznem za tobom. A. T. Tappman, kapelan Armije Sjedinjenih Država.« A. T. Tappman je bio kapelan njihova aviopuka.

Kad je iscrpao sve mogućnosti u pismima, okomio se na imena i adrese na omotnicama brišući čitave ulice i kućne

brojeve i poništavajući čitave metropole nehajnim pokretima ruke, kao da je sam Bog. Kvaka 22 zahtijevala je da na svakom cenzuriranom pismu piše ime oficira-cenzora. Većinu pisama nije ni čitao. Na ona koja je pročitao napisao je »Washington Irving«. Kad mu je to dodijalo, pisao je »Irving Washington«. Cenzuriranje otmotnica imalo je ozbiljne posljedice, izazvalo je val zabrinutosti među nekim osjetljivim višim oficirima koji su uputili jednog vojnog istražitelja natrag, na odjel, kao pacijenta. Svi su znali da je on vojni istražitelj, jer se neprestano raspitivao o nekom oficiru Irvingu ili Washingtonu i jer nakon prvog dana nije više htio cenzurirati pisma. Smatrao je da su odviše dosadna.

To je bio dobar odjel, jedan od najboljih na kojem su on i Dunbar ikad bili. S njima je bio dvadeset četverogodišnji kapetan, pilot-lovac, rijetkih zlaćanih brkova, koji je usred zime bio oboren nad Jadranskim morem a da se nije čak ni prehladio. Sad je bilo ljeto i kapetan nije bio oboren, ali je tvrdio da ima gripu. U krevetu desno od Yossariana još je ležao zaljubljenički na trbuhu iznenađeni kapetan s malarijom u krvi i ugrizom komarca u dupetu. Nasuprot Yossarianu ležao je Dunbar, a do njega artiljerijski kapetan s kojim je Yossarian prestao igrati šah. Kapetan je bio dobar šahist i partije su uvijek bile zanimljive. Yossarian je prestao igrati šah s njim zato što su partije bile toliko zanimljive da su bile blesave. Zatim je tu bio onaj obrazovani Teksašanin iz Teksasa, koji je izgledao kao da je snimljen u tehnikoloru i koji je držao, kao rodoljub, da bi imućnim ljudima - pristojnom svijetu - trebalo dati više glasova nego ništarijama, kurvama, kriminalcima, degenericima, ateistima i nepristojnom svijetu - ljudima bez imutka.

Yossarian je upravo razbijao ritmove u pismima kad su dovezli Tekšašanina. Bio je to još jedan miran, vruć, bezbrižan dan. Žega se nalegla na krov, zagušljiva i teška. Dunbar je opet ležao nepomično na leđima buljeći u strop kao lutka. Trudio se iz petnih žila da produži svoj životni vijek. Činio je to njegujući dosadu. Dunbar se toliko trudio da produži svoj vijek da je Yossarian mislio da je umro. Tekšašanina su metnuli u krevet usred sobe, i ubrzo im je on počeo izlagati svoje nazore.

Dunbar se munjevito uspravio u krevetu.

- Tako je - uzviknuo je uzbuđeno. - Nešto je nedostajalo ... sve sam vrijeme znao da nešto nedostaje ... a sad znam šta. - On se lupi šakom o dlan. - Nema patriotizma - objavi.

- Imaš pravo - uzviknu i Yossarian. - Imaš pravo, imaš pravo, imaš pravo. Hrenovke, brooklynski »vragolani«. Mamina pita od jabuka. To je ono za što se svi bore. Ali tko se bori za pristojan svijet? Tko se bori da pristojan svijet dobije više glasova? Nema patriotizma, pa to ti je! A ni matriotizma.

Zastavnik koji je ležao lijevo od Yossariana ostao je ravnodušan.

- Kome je stalo do tih govornarija? - pripita umorno i okrenu se na drugu stranu da spava.

Pokazalo se da je Teksašanin dobroćudan, plemenit i simpatičan. Nakon tri dana nitko ga više nije trpio.

Ljude su podilazili srsi uz škakljiva leđa od ozlojeđenosti i svi su bježali od njega - svi osim vojnika u bijelom koji nije mogao birati. Vojnik u bijelom bio je obložen od glave do pete gipsom i gazom. Imao je dvije nepokretne noge i dvije nepokretne ruke. Prokrijumčarili su ga u sobu noću, i ljudi nisu imali pojma da je među njima sve dok se nisu ujutro probudili i ugledali dvije čudne noge dignute iz kukova, i dvije čudne, oko mito ukotvljene ruke, a sva su mu četiri uda bila čudno vezana u zraku olovnim utezima što su zlokobno visila nad njim i nikad se nisu micala. Ušiveni u zavoje iznad obiju podlaktica, bijahu patentni zatvarači na koje su ga hranili prozirnom tekućinom iz prozime staklenke. Bešumna pocinčana cijev dizala se iz veziva na njegovim slabinama, a na nju se nadovezivala tanka gumena cjevčica koja mu je odvodila iz bubrega nečist, što je neprekidno kapala u prozirnu, začepljenu staklenku na podu. Kad je staklenka na podu bila puna, staklenka iz koje su ga hranili na podlakticu bila je prazna, pa bi ih naprosto brže-bolje promijenili tako da je tekućina opet mogla kapati u njega. Jedino što su ikad vidjeli od vojnika u bijelom bila je pohabana crna rupa više usta.

Vojnik u bijelom ležao je do Teksašanina, pa je Teksašaniin sjedio na svom krevetu i pričao mu cijelo prijepodne i poslijepodne i cijelu večer otežući riječi ugodno i simpatično. Teksašanina nije nimalo smetalo što mu onaj uopće ne odgovara.

Temperaturu su im mjerili dva puta na dan. Rano izjutra i kasno poslije podne dolazila je sestra Cramer sa staklenkom punom toplomjera i obilazila najprije jednu stranu sobe, pa onda drugu, dajući svakom bolesniku po toplomjer. Vojniku u bijelom turala je toplomjer u rupu više usta i ostavljala ga da visi u njoj. Kad bi se vratila do čovjeka u prvom krevetu, uzela bi mu toplomjer i ubilježila temperaturu, pa bi otišla do susjednog kreveta i tako opet obišla cijelu sobu. Jednog poslijepodneva, pošto je obišla prvi put sobu i došla po drugi put do vojnika u bijelom, pogledala mu je toplomjer i ustanovila da je mrtav.

- Ubojica - reče Dunbar tiho.

Teksašaniin ga pogleda smješkajući se nesigurno.

- Koljač - reče Yossarian.

- Šta to govorite, momci? - upita ih Teksašaniin nervozno.

- Ti si ga ubio — reče Dunbar.

- Ti si ga dotukao - reče Yossarian.

Teksašaniin ustuknu.

- Vi ste ludi, momci. Nisam ga ni dirnuo.

- Ubio si ga - reče Dunbar.

- Ja sam čuo kako si ga dotukao - reče Yossarian.

- Ubio si ga zato što je bio Crnac - reče Dunbar.

- Vi ste ludi, momci - uzviknu Teksašaniin. - Crnce ne puštaju ovamo. Imaju poseban odjel za Crnce.

- Narednik ga je prokrijumčario - reče Dunbar.

- Narednik komunist - reče Yossarian.

- I ti si to znao.

Zastavnik je ostao ravnodušan na svu ovu nezgodu s vojnikom u bijelom. Zastavnik je ostajao ravnodušan na sve i nikad nije ništa govorio, osim da izrazi ozlojeđenost.

Dan prije nego što se Yossarian upoznao s kapelanom, eksplodirala je peć u blagovaonici i zapalio se jedan kraj kuhinje. Silna je jara zahvatila sve. Čak su na Yossarianovu odjelu, gotovo sto metara dalje, čuli kako vatra bukta i kako drvo u plamenu oštro pucketava. Dim je suklijao pored narančasto obojenih prozora. Za petnaestak minuta stigla su s aerodroma vatrogasna kola da gase požar. Pola sata vodila se žestoka borba. Tada su vatrogasci počeli suzbijati vatru. Iznemada se razlegla jednolična poznata tutnjava bombardera koji su se vraćali sa zadatka, pa su vatrogasci morali smotati svoje gumene cijevi i pohitati na aerodrom da budu na mjestu ako se koji avion pri slijetanju ošteti i zapali. Avioni su sretno sletjeli. Čim je i posljednji sletio, vatrogasci su okrenuli kola i pojurili opet uzbrdo da nastave borbu s vatrom u bolnici. Kad su stigli, vatre nije više bilo. Jenjala je sama od sebe i posve se ugasila ne ostavivši ni jedne žeravice za sobom, pa razočaranim vatrogascima nije ostalo ništa drugo nego da piju mlaku kavu i vrzmaju se po bolnici napastujući bolničarke.

Kapelan je stigao sutradan nakon požara. Yossarian je upravo izbacivao iz pisama sve osim romantičnih riječi kad je kapelan sjeo na stolac između kreveta i upitao ga kako se osjeća. Sjeo je malo po strani tako da mu je Yossarian od oznaka vidio samo kapetanske pruge na ovratniku košulje. Yossarian nije imao pojma tko je to, samo je predmnijevao da je, ili opet neki liječnik, ili opet neki luđak.

- Pa, prilično dobro - odgovorio je. - Malo me boli jetra i čini mi se da mi stolica nije baš redovita, ali, sve u svemu, moram priznati da se osjećam prilično dobro.

- To je dobro - reče kapelan.

- Jest - reče Yossarian. - Jest, to je dobro.

- Htio sam doći prije - reče kapelan - ali mi zbilja nije bilo dobro.

- To ne valja - reče Yossarian.

- Imao sam samo hunjavicu - doda brzo kapelan.

- Ja imam temperaturu 38 sa 3 - doda Yossarian isto tako brzo.

- To ne valja - reče kapelan.

- Ne - reče Yossarian - ne, to ne valja.

Kapelan se promeškolji.

- Mogu li vam kako pomoći? - upita ga nakon nekog vremena.

- Ne, ne možete - uzdahnu Yossarian. - Doktori, mislim, čine sve što je u ljudskoj moći.

- Ne, ne, nisam to mislio. - Kapelan je malko pocrvenio. - Mislio sam na cigarete ... ili knjige ... ili ... igračke.

- Ne, ne - reče Yossarian. - Hvala vam. Imam ovdje valjda sve što mi treba ... sve osim zdravlja.

- Šteta.

- Jest - reče Yossarian - šteta.

Kapelan se opet promeškolji. Pogleda nekoliko puta lijevo, pa desno, zatim se zagleda u strop, pa onda u pod. Duboko udahnu.

- Pozdravlja vas poručnik Nately - reče.

Yossarianu je bilo žao što imaju zajedničkog prijatelja. Činilo se da ipak postoji osnova za vođenje razgovora.

- Vi poznajete poručnika Natelyja? - priupita ga turobno.

- Jest, poznajem poručnika Natelyja prilično dobro.

- On je malo šašav, je li?

Kapelan se zbunjeno osmjehnu.

- Ne bih, na žalost, mogao reći. Mislim da ga ne poznajem toliko dobro.

- Jamčim vam da jest - reče Yossarian. - Lud je da ne može biti luđi.

Kapelan je napeto procjenjivao šutnju koja je nastala, a onda ju je prekinuo naglim pitanjem:

- Vi ste kapetan Yossarian, je l' te?

- Natety je loše počeo. Iz dobre je obitelji.

- Oprostite, molim vas - navaljivaše kapelan bojažljivo. - Možda sam se ja grdno prevario. Jeste li vi kapetan Yossarian?

- Jesam - priznade kapetan Yossarian. - Ja sam kapetan Yossarian.

- Iz 256. eskadrile?

- Iz 256. borbene eskadrile - odgovori Yossarian. - Nisam znao da ima još kapetana Yossariana. Koliko ja znam, ja sam jedini kapetan Yossarian kojeg ja poznajem, ali to je samo koliko ja znam.

- A, tako - žalosno će kapelan.

- To je dva na osmu borbenu potenciju - istaknu Yossarian - ako mislite napisati simbolističku pjesmu o našoj eskadrili.

- Ne - promumlja kapelan. - Ne mislim napisati simbolističku pjesmu o vašoj eskadrili.

Yossarian se oštro uspravi kad spazi mali srebrni križić s druge strane kapelanova ovratnika. Bio je zaprepašten, jer do tada nikad još nije razgovarao ni s jednim kapelanom.

- Vi ste kapelan! - uskliknu zanosno. - Ja nisam znao da ste vi kapelan.

- Pa, da, jesam - odgovori kapelan. - Zar niste znali da sam kapelan?

- Pa, nisam. Nisam znao da ste kapelan. - Yossarian je piljio u njega smješkajući se široko, očarano. - Ja nisam zapravo još nikad vidio nijednog kapelana.

Kapelan se opet zajapuri i zagleda u svoje ruke. Bio je sitan čovjek od svoje trideset i dvije godine, žutomrke kose i smeđih snebivljivih očiju. Lice mu bijaše usko i prilično blijedo. U udubinama obaju obraza bijaše po jedno nedužno gnijezdo rupica od nekadašnjih prišteva. Yossarian mu je htio pomoći.

- Mogu li vam kako pomoći? - upita ga kapelan, Yossarian odmahnu glavom smješkajući se svejednako.

- Ne možete, na žalost. Imam sve što mi treba i sasvim mi je lijepo. Zapravo, nisam čak ni botestan.

- To je dobro. - Kapelan je požalio čim je izrekao te riječi, pa je turio zglavke prstiju u usta cerekajući se prestravljeno, ali ga je Yossarian razočarao jer je i dalje šutio. - Ima još ljudi iz puka koje moram obići - ispriča se napokon. - Doći ću opet k vama, vjerojatno sutra.

- Molim vas, dođite - reče Yossarian.

- Doći ću samo ako želite da dođem - reče kapelan obarajući stidljivo glavu. - Primijetio sam da je mnogim ljudima nelagodno sa mnom.

Yossarian se sav zažari od nježnosti.

- Želim da dođete - reče. - Meni neće biti nelagodno s vama.

Kapelan je zasjao od zahvalnosti, a onda bacio pogled na komadić papira koji je neprekidno krio u ruci. Brojio je krevete u sobi mičući usnama, a onda je sumnjičavo usredotočio pažnju na Dunbara.

- Recite mi, molim vas - prošapta polako - je li ono poručnik Dunbar?

- Jest - odgovori Yossarian glasno - ono je poručnik Dunbar.

- Hvala vam - šapnu kapelan. - Mnogo vam hvala, Moram i njega obići. Moram obići sve članove puka koji su u bolnici.

- I one na drugim odjelima? - upita ga Yossarian.

- I one na drugim odjelima.

- Čuvajte se onih na drugim odjelima, oče - upozori ga Yossarian. - Ondje drže duševno bolesne. Puni su luđaka.

- Nije potrebno da me zovete »oče« - kaza kapelan. - Ja sam anabaptist.

- Ja vam govorim najozbiljnije o onim drugim odjelima - nastavi Yossarian zloslutno. - Vojni policajci vas neće zaštititi, jer su oni luđi od svih njih. Ja bih pošao s vama, ali se strašno bojim. Ludilo je zarazno. Ovo je jedina duševno zdrava soba u cijeloj bolnici. Svi su ljudi osim nas. Ovo je vjerojatno jedina duševno zdrava soba u cijelom svijetu, ako ćemo pravo.

Kapelan hitro ustade i pođe pobočke od Yossariana, a onda mu kimnu glavom smješkajući se pomirljivo, i obeća mu da će dobro paziti na sebe.

- A sad moram obići poručnika Dunbara - reče. Još se pokajnički kolebao. - Kako je poručnik Dunbar?

- Dobar je kao kruh - uvjeravaše ga Yossarian. - Lafčina. Jedan od najboljih i najmanje revnih ljudi na cijelom svijetu.

- Nisam to mislio - odvrati kapelan opet šapatom.

- Je li teško bolestan?

- Ne, nije tesko bolestan. Zapravo uopće nije bolestan.

- To je dobro - odahnu kapelan.

- Jest - reče Yossarian. - Jest, to je dobro.
- Kapelan - reče Dunbar pošto ga je kapelan obišao i otišao.
- Jesi li vidio? Kapelan.
- Zar nije drag? - reče Yossarian. - Njemu bi možda trebalo da dadu tri glasa.
- Tko to? - priupita ga Dunbar sumnjičavo.

U malom, zasebnom dijelu na kraju sobe ležao je ozbiljan sredovječan pukovnik koji je neprekidno nešto radio iza zelene pregrade od šperploče, i koga je svaki dan posjećivala nježna ženica slatka lica i kovrčaste pepeljastoplave kose, koja nije bila ni bolničarka ni pripadnica ženskog korpusa ni službenica Crvenog križa, ali koja je ipak redovito dolazila u bolnicu na Pianosi svako poslijepodne, u zgodnim, modernim ljetnim haljinama pastelnih boja i u bijelim lakiranim cipelicama s poluvisokim petama na dnu najlonskih šavova koji su uvijek bili ravni. Pukovnik je služio u vezi i imao je dan i noć pune ruke posla prenoseći ljepljive poruke iz sebe u četvrtaste jastučice od gaze, koje je pomno zapečaćivao i predavao u pokrivenu bijelu posudu što je stajala na noćnom ormariću do njegova kreveta. Pukovnik je bio sjajan. Imao je upala usta, upale obraze i upale, tužne, pljesnive oči. Lice mu je bilo boje potamnijela srebra. Kašljao je tiho, izvještačeno i brisao polako gazom usta gadeći se već posve automatski.

Pukovnik je bio u vrtlogu specijalista koji su se još specijalizirali nastojeći ustanoviti što ga muči. Zasljepljivali su ga svjetlom da vide vidi li, zabadali mu igle u živce da čuju osjeća li što. Bio je tu urolog za njegov urin, limfolog za njegovu limfu, endokrinolog za njegove endokrine, psiholog za njegovu psihu, dermatolog za njegovu dermu; bio je tu patolog za njegov patos, cistolog za njegove ciste, i ćelav i pedantan cetolog s katedre za zoologiju u Harvardu, koga su bezobzirno bacili u sanitet zbog jedne pokvarene anode u elektronskom mozgu, pa je sad provodio vrijeme s pukovnikom na samrti pokušavajući da raspravlja s njim o Moby Dicku.

Pukovnika su doista temeljito pretražili. Nije bilo organa u njegovu tijelu koji nisu umrtvili i oštetili, očistili i pročistili, opipali i snimili, izvadili, uzeli i vratili. Uredna, vitka i ukrućena, ona žena ga je često dirala dok je sjedila uz njega, a kad god bi se osmjehnula, bila je oličenje dostojanstvene žalosti. Pukovnik je bio visok, mršav i pogrbljen. Kad bi ustao da hoda, zgrbio bi se još jače, tako da mu je cijelo tijelo bilo jedna duboka šupljina, a stopala je spuštao veoma polagano, tako da se micao centimetar po centimetar od koljena naniže. Ispod očiju je imao ljubičaste kesice. Ona žena je govorila tiho, još tiše nego što je pukovnik kašljao, tako da nitko u sobi nije nikad čuo njena glasa.

Teksašanin je za nepunih deset dana ispraznio sobu. Najprije se predao artiljerijski kapetan, a za njim je počela seoba. Dunbar, Vossarian i kapetan-lovac pokupili su se svi istog jutra. Dunbar nije više imao napadaja vrtoglavice, a kapetan-lovac iseknuo je nos. Yossarian je rekao liječnicima da mu je bol u jetri prestala. To je bilo dovoljno. Čak je i zastavnik pobjegao. Za nepunih deset dana Teksašanin je otjerao sve iz sobe natrag na dužnost - sve osim vojnog istražitelja koji je dobio gripu od kapetana-lovca, a onda upalu pluća.

2. CLEVINGER

Istražitelj je u neku ruku bio prilično sretan, jer se izvan bolnice još vodio rat. Ljudi su silazili s uma i dobivali odlikovanja. U cijelom svijetu momci su s obje strane fronte polagali živote za ono za što su im govorili da je njihova domovina, i činilo se da nikom nije krivo, a ponajmanje momcima koji su polagali svoje mlade živote. Nije bilo kraja na vidiku. Jedini kraj na vidiku bio je Yossarianov, i on bi možda bio ostao u bolnici sve do sudnjeg dana da nije bilo onog rodoljubivog Teksašanina s ljevkastim čeljustima i namreškanim, smežuranim, neuništivim smiješkom što mu se vazda širio na licu, kao obod velikog crnog kaubojskog šešira. Teksašanin je želio da svi u sobi budu sretni, osim Yossariana i Dunbara. Bio je zaista teško bolestan.

Ali Yossarian nije mogao biti sretan, iako Teksašanin nije želio da on bude sretan, jer se izvan bolnice još nije događalo ništa zabavno. Jedino što se događalo bio je rat, a kao da to nije nitko primjećivao, osim Yossariana i Dunbara. A kad bi Yossarian pokušao podsjetiti ljude, oni su odlazili od njega i mislili da je lud. Čak mu je i Clevinger, koji je trebalo da bude pametniji, ali nije bio, rekao da je lud kad su se posljednji put vidjeli, baš prije nego što je Yossarian pobjegao u bolnicu.

Clevinger se zabaljio u njega drhteći od bijesa i ogorčenja, uhvatio se objema rukama grčevito za stol i proderao se:

- Ti si lud!

- Šta bi ti htio od ljudi, Clevingeru? - odvratio je umorno Dunbar usred buke u oficirskom klubu.

- Ja se ne šalim - tvrdio je Clevinger.

- Oni me hoće ubiti - reče mu Yossarian mirno.

- Nitko neće da te ubije - viknu Clevinger.

- A zašto onda pucaju u mene? - upita ga Yossarian.

- Oni pucaju u svakoga - odgovori Clevinger. - Oni hoće ubiti svakoga.

- Pa zar to nije isto?

Clevinger se već bio pridigao sa stolca od uzrujanosti, vlažnih očiju i uzdrhtalih blijedih usana. Kao i uvijek kad se prepirao oko načela u koja je tvrdo vjerovao, najposlije je stao bijesno dahtati i žmirkati potiskujući gorke suze koje su mu navirale zbog uvjerenja. Bilo je mnogo načela u koja je Clevinger tvrdo vjerovao. Bio je lud.

- Tko su to oni? - htio je da zna. - Tko to, konkretno, misliš da te hoće ubiti?

- Svaki od njih - odgovori Yossarian.

- Svaki od koga?

- Šta ti misliš od koga?

- Ja nemam pojma.

- Pa kako onda znaš da neće da me ubiju?

- Zato što ... - promrnda Clevinger i zanijemi od smetenosti.

Clevinger je doista mislio da ima pravo, ali je Yossarian imao dokaze, jer su stranci koje on nije poznao pucali na njega topovima kad god je letio da baca bombe na njih, a to uopće nije bilo zabavno. A ako to nije bilo zabavno, bilo je mnogo toga što nije bilo nimalo zabavnije. Nije bilo uopće zabavno živjeti kao skitnica u šatoru na Pianosi, između debelih planina otraga i mirnog plavog mora sprijeda, mora koje je moglo progutati čovjeka, kad ga uhvati grč, u tren oka i dostaviti ga natrag na obalu nakon tri dana, bez naplate troškova, naduvena, modra i natrula, a iz obiju hladnih nosnica curila bi mu voda.

Šator u kojem je on spavao nalazio se uz samu nisku šumu mrtvih boja, koja je razdvajala njegovu eskadrilu od Dunbarove. Tik uz šator prolazio je usjek napuštene željezničke pruge, u kojem je sad bila cijev kojom je tekao

avionski benzin do benzinskih kola na aerodromu. Zahvaljujući Orru koji je spavao s njim, bio je to najraskošniji šator u cijeloj eskadrili. Kad god bi se Yossarian vratio s odmora u bolnici ili dopusta u Rimu, iznenadila bi ga kakva nova pogodnost koju je Orr uveo za njegove odsutnosti - tekuća voda, ognjište, betonski pod. Yossarian je odabrao mjesto, a on i Orr su zajedno podigli šator. Orr, koji je bio nacereni pigmejac s pilotskim krilcima i bujnom, valovitom smeđom kosom razdijeljenom po sredini, imao je znanje, a Yossarian, koji je bio viši, snažniji, plećatiji i brži, obavljao je veći dio posla. Tu su spavala samo njih dvojica, iako je šator bio za šestoricu. Kad je došlo ljetno, Orr je smotao pokrajnja krila da vjetar, koji nije nikad puhao, rastjera užareni zrak iz šatora.

Odmah do Yossariana stanovao je Havermeyer, koji je volio karamele od kikirikija i živio potpuno sam u šatoru za dvojicu, u kojem je svaku večer ubijao male poljske miševe golemim tanetima iz kolta kalibra 0,45, koji je ukrao mrtvacu iz Yossarianova šatora. Iza Havermeyerova šatora stajao je šator u kojem McWatt nije više stanovao s Clevingerom, koji se još nije bio vratio kad je Yossarian došao iz bolnice. McWatt je sad stanovao s Natelyjem, koji je bio u Rimu i udvarao se onoj pospanoj kurvi u koju je bio smrtno zaljubljen, a kojoj je dosadio njen posao i kojoj je i on dosadio. McWatt je bio lud. Bio je pilot i letio je avionom najniže što je mogao, i kad god je mogao, iznad Yossarianova šatora, samo zato da vidi koliko će ga uplašiti, a najradije bi divlje protutnjao tik iznad drvene splavi što je plutala na praznim bačvama za naftu pored pješćana pruda, na besprijekomo bijeloj plaži gdje su se ljudi kupali goli. Nije bilo lako stanovati u šatoru s čovjekom koji je bio lud, ali Natelyja to nije smetalo. I on je bio lud i prije je svakog slobodnog dana išao da radi na oficirskom klubu koji Yossarian nije pomogao graditi.

Zapravo je bilo mnogo oficirskih klubova koje Yossarian nije pomogao graditi, ali se najviše ponosio klubom na Pianosi. Bio je to trajan i složen spomenik njegovoj izvanrednoj čvrstini. Yossarian nije nikad otišao tamo da pomogne dok nije bilo sve gotovo; tada je često išao tamo, toliko mu se sviđala ta velika, lijepa, kojekako sagrađena zgrada

pokrivena šindrom. Bilo je to doista divno zdanje, i Yossarian je zamirao od silna osjećaja obavljena posla kad god ga je gledao i mislio kako u cijelom radu oko njega on nije imao ni najmanjeg udjela.

Njih četvorica su sjedila za stolom u oficirskom klubu kad su posljednji put on i Clevinger rekli jedan drugome da su ludi. Sjedili su otraga, pokraj kockarskog stola na kojem je Appleby uvijek dobivao. Appleby se isto tako dobro kockao kao što je igrao stolni tenis, a stolni tenis je igrao isto tako dobro kao sve drugo. Sve što je Appleby radio, radio je dobro. Appleby je bio plavokos momak iz Iowe koji je vjerovao u Boga, materinstvo i američki način života a da nije nikad mislio na njih, a svi koji su ga poznavali voljeli su ga.

- Ja ga mrzim, pasja mu mati - gundao je Yossarian.

Prepirka je počela nekoliko minuta ranije, kad Yossarian nije mogao naći automat. Bila je to živa večer. U točionici je bilo živo, oko kockarskog je stola bilo živo, oko stola za stolni tenis bilo je živo. Ljudi koje je Yossarian htio postrijeljati, živo su za tezgom pjevali sentimentalne, stare omiljene pjesme koje nisu nikom drugom nikad dojadile. Nije ih postrijeljao, ali je umjesto toga zgazio nogom lopticu za stolni tenis, koja se dokotrljala do njega udarena reketom jednog od dvojice oficira koji su igrali.

- E, taj Yossarian! - nasmijala su se oba oficira vrteći glavom, pa su izvadili drugu lopticu iz kutije na polici.

- E, taj Yossarian! - uzvratila im Yossarian.

- Yossariane! - opomenu ga Nately šapatom.

- Što sam vam rekao? - reče Clevinger.

Kad su čuli kako ih Yossarian oponaša, oficiri se ponovo nasmijaše.

- E, taj Yossarian! - rekoše opet glasnije.

- E, taj Yossarian! - ponovi Yossarian kao jeka.

- Molim te, Yossariane! - preklinjaše ga Nately.
- Šta sam vam rekao? - reče Clevinger. - On je antisocijalno agresivan.
- Ama, zaveži - reče Dunbar Clevingeru. Dunbar je volio Clevingera zato što mu je Clevinger išao na živce, pa je vrijeme sporo prolazilo.
- Čak ni Appleby nije ovdje - istaknu Clevinger slavodobitno Yossarianu.
- Pa tko je šta rekao o Applebyu? - pitao je Yossarian.
- Ni pukovnik Cathcart nije ovdje.
- Pa tko je šta rekao o pukovniku Cathcartu?
- A kojeg vruga mrziš onda?
- A koji je vrug ovdje?
- Neću da se prepirem s tobom - odluči Clevinger. - Ti ne znaš koga mrziš.
- Svakoga tko me hoće otrovati - reče mu Yossarian.
- Nitko neće da te otruje.
- Zar mi nisu dva puta trovali hranu? Nisu li mi stavili otrov u hranu kad smo napadali Ferraru i kad smo opsjedali Bolognu?
- Svima su stavili otrov u hranu - protumači Clevinger.
- Pa zar nije to isto?
- I to nije čak ni bio otrov! - uzviknu Clevinger vatreno, ističući to više riječi što je bivao zbunjeniji.

Otkako zna za sebe, tumačio je Yossarian Clevingeru smiješeći se strpljivo, uvijek je netko snovao zavjeru da ga ubije. Ima ljudi kojima je stalo do njega, i ima ljudi kojima nije stalo do njega, a oni kojima nije stalo do njega mrze ga

i rade mu o glavi. Mrze ga zato što je on Asirac. Ali mu ne mogu ništa, rekao je on Clevingeru, zato što ima zdrav duh u savršenu tijelu i što je jak kao bik. Ne mogu mu ništa zato što je on Tarzan, Mandrake, Flash Gordon. On je Bill Shakespeare. On je Kain, Odisej, Ukleti Holandez; on je Lot iz Sodome, Trnoružica, Vječni Žid. On je čudotvorni sastojak Z-247. On je ...

- Lud! - upade mu Clevinger vičući u riječ. - Eto šta si ti! Lud!

- ... Kolosalan. Ja sam pravi, istinski, nepatvoreni, famozni arap. Ja sam čistokrvni supramomak.

- Supermomak? - uzviknu Clevinger. - Supermomak?

- Supramomak - ispravi ga Yossarian.

- Hej, momci, prestanite - molio ih je Nately smeteno. - Svi nas gledaju.

- Ti si lud - vikaše Clevinger pomamno, sa suzama u očima.
- Ti imaš Jehovin kompleks.

- Ja mislim da je svatko Nathaniel.

Clevinger sumnjičavo ušutje usred te deklamacije.

- Tko je Nathaniel?

- Koji Nathaniel? - pripita Yossarian bezazleno.

Clevinger vješto izbjegnu zamci.

- Ti misliš da je svatko Jehova. Nisi ništa bolji od Raskoljnikova ...

- Od koga?

- ... Jest, Raskoljnikova koji ...

- Raskoljnikova!

- Koji ... ozbiljno ti kažem ... koji je držao da može opravdati ubojstvo jedne starice ...

- Ništa više od toga?

- ... Jest, opravdati, tako je ... ubojstvo sjekirom! I ja ti to mogu dokazati!

Predišući bijesno, Clevinger je nabrojio Yossarianove simptome: nerazumno uvjerenje da su svi oko njega ljudi, ubilački poriv da postrijelja nepoznate ljude, naknadno falsificiranje činjenica, neosnovana sumnja da ga ljudi mrze i da mu rade o glavi.

Ali je Yossarian znao da ima pravo jer, kao što je objasnio Clevingeru, koliko on zna, nikad nije imao krivo. Kud god pogleda, vidi tikvane, pa pametan mladić kao što je on može usred tolike ludosti samo zadržati širinu pogleda. I važno je da je zadrži, jer on zna da mu je život u opasnosti.

Kad se vratio iz bolnice u eskadrilu, Yossarian je sve ljude oko sebe oprezno motrio. Ni Milo nije bio tu, otišao je u Smirnu na berbu smokava. U blagovaonici je bilo sve u redu za Milove odsutnosti. Yossarian je pohlepno reagirao na pikantan miris začinjene janjetine dok se još u bolničkim kolima drndao po zapletenoj cesti, što je ležala između bolnice i eskadrile kao potrgane naramenice. Za ručak je bio šiš-ćevap, golemi, slasni komadi mesa na šipkama, koji su cvrčali kao vrag nad ugljekljem, pošto su ležali marinirani sedamdeset i dva sata u mješavini čiju je tajnu Milo ukrao nekom nepoštenom trgovcu na Levantu, servirani s perzijskom rižom i glavicama špargi s parmezanom, a iza toga su, kao desert, bile trešnje i, najposlije, vruća svježa kava s benediktincem i brendijem. Jelo su posluživali u golemim količinama na stolnjacima od damasta izučeni talijanski konobari koje je major -de Coverley oteo na kopnu i dao Milu.

Yossarian se gostio u blagovaonici sve dok nije mislio da će pući, pa je opet zapao u zadovoljnu tupost, a usta su mu bila mrenasta od nekih sočnih ostataka. Ni jedan oficir u eskadrili nije nikad jeo tako dobro kao što su sad redovito jeli u Milovoj blagovaonici, te je Yossarian načas pomislio

nije li to vrijedno svega ostalog. Ali je onda podrignuo i sjetio se da ga hoće ubiti, pa je izjurio kao sumanut iz blagovaonice da potraži doktora Daneeku ne bi li mu ovaj dao poštedu i poslao ga kući. Našao je doktora Daneeku kako sjedi na suncu na visokoj stolici ispred svog šatora.

- Pedeset borbenih zadataka - rekao mu je doktor Daneeka vrteći glavom. - Pukovnik zahtijeva pedeset zadataka.

- Ali ja ih imam svega četrdeset i četiri!

Doktor Daneeka je ostao neumoljiv. Bio je to turoban čovjek nalik na pticu, s lopatastim licem i istrljanim, šiljastim crtama kao kakav istimaren štakor.

- Pedeset zadataka - ponovio je vrteći glavom. - Pukovnik zahtijeva pedeset zadataka.

3. HAVERMEYER

Zapravo, kad se Yossarian vratio iz bolnice, nije našao nikoga osim Orra i mrtvaca u Yossarianovu šatoru. Mrtvac u Yossarianovu šatoru bio je zanovijetalo pa ga Yossarian nije volio, iako ga nikad nije ni vidio. Yossarian je toliko smetalo što mu on tu povazan leži da je nekoliko puta išao u štab da se prituži naredniku Towseru, koji nije htio priznati čak ni da mrtvac postoji, kao što, naravno, i nije više postojao. Još je gore bilo obraćati se izravno majoru Majoru, protegljastom i koščatom komandiru eskadrile, koji je pomalo nalikovao na Henryja Fondu u nevolji, i koji je iskakao kroz prozor svoje kancelarije kad god bi se Yossarian probio pored narednika Towsera da mu priča o svemu tome. S mrtvacem u Yossarianovu šatoru naprosto nije bilo lako živjeti. Čak je uznemirivao i Orra, s kojim isto tako nije bilo lako živjeti i koji je, onoga dana kad se Yossarian vratio, petljao nešto oko ventila kroz koji će teći benzin u peć, što ju je on počeo praviti dok je Yossarian bio u bolnici.

- Šta to radiš? - upita ga Yossarian oprezno kad je ušao u šator, iako je odmah vidio što radi.

- Ovdje propušta na jednom mjestu - reče Orr. - Htio bih to popraviti.

- Molim te da prestaneš - reče Yossarian. - Ideš mi na živce.

- Kad sam bio klinac - odvrati Orr - hodao sam po cijeli dan s divljim jabukama u ustima. S po jednom ispod svakog obraza.

Yossarian odloži torbicu iz koje je počeo vaditi toaletne potrepštine, pa se sumnjičavo sav ukruti. Prođe jedna minuta.

- A zašto? - nije mogao da najposlije ne zapita.

Orr se slavodobitno naceri.

- Zato što su bolje nego divlje kestenje - odgovori.

Orr je klečao na podu šatora. Radio je bez predaha, rastavljaio ventil, pomno rasprostirao sve sićušne djeliće, brojio ih i onda beskonačno proučavao svaki pojedini od njih, kao da nikad u životu nije vidio ništa ni približno slično, pa onda ponovo sastavljao cijeli mali mehanizam, pa opet, i opet, i opet, i opet, a da nije ni najmanje gubio strpljenje ni zanimanje, niti pokazivao znakove umora ni namjeru da ikad završi posao. Yossarian ga je promatrao kako se bakće, i bio je uvjeren da će biti prisiljen da ga ubije s predumišljajem, ako ne bude prestao. Pogled mu pade na lovački nož koji je mrtvac objesio iznad okvira mreže protiv komaraca onoga dana kad je stigao. Nož je visio uz mrtvačevu praznu kožnu futrolu iz koje je Havermeyer ukrao revolver.

- Kad nisam mogao doći do divljih jabuka - nastavi Orr - uzimao sam divlje kestenove. Divlji kestenovi su otprilike iste veličine kao divlje jabuke i zapravo imaju bolji oblik, iako oblik nije uopće važan.

- A zašto si nosio divlje jabuke u ustima? - upita ga iznova Yossarian. - To sam te pitao.

- Zato što imaju bolji oblik nego divlji kestenovi - odgovori Orr. - Upravo sam ti to sad rekao.

- A zašto si ti - opsova Yossarian zadivljeno - zlopogledno, odrode i kučkin sine sa sklonošću za tehniku, nosio bilo šta u ustima?

- Ja nisam nosio bilo šta u ustima - reče Orr. - Ja sam nosio divlje jabuke u ustima. Kad nisam imao divlje jabuke, nosio sam divlje kestenove. U ustima.

Orr se kesio. Yossarian odluči da šuti, i šutio je. Orr je čekao. Yossarian je čekao dulje.

- Po jedan ispod svakog obraza - reče Orr.

- Zašto?

Orr to jedva dočeka.

- Kako zašto?

Yossarian odmahnu glavom smješkajući se i ne hoteći dalje govoriti.

- Nešto je čudno na ovom ventilu - razmišljaše Orr naglas.

- Šta to? - priupita Yossarian.

- Zato što sam htio ...

Yossarian je već znao.

- Isuse Kriste! Zašto si htio ...

- ... Da imam obraze kao jabuke.

- ... Da imaš obraze kao jabuke? - pripita Yossarian.

- Htio sam da imam obraze kao jabuke - ponovi Orr. - Još dok sam bio klinac, htio sam da jednom imam obraze kao jabuke, pa sam odlučio da radim na tome dok ih ne dobijem, i bogami sam radio dok ih nisam dobio, a eto vidiš kako sam to postigao, noseći divlje jabuke u ustima po cijele dane. - On se ponovo naceri. - Po jednu ispod svakog obraza.

- A zašto si htio da imaš obraze kao jabuke?

- Nisam ja htio da imam obraze kao jabuke - reče Orr. - Ja sam htio da imam velike obraze. Nije mi bilo toliko stalo do boje, samo sam htio da budu veliki. Radio sam na tome baš kao oni luđaci o kojima pišu u novinama kako po cijele dane stišću gumene lopte samo zato da ojačaju ruke. Zapravo sam i ja bio jedan od tih luđaka. I ja sam po cijele dane nosio u rukama lopte.

- Zašto?

- Kako zašto?

- Zašto si po cijele dane nosio u rukama lopte?

- Zato što su lopte ... - počeo Orr.

- ... Bolje nego divlje jabuke?

Orr odmahnu glavom smijuckajući se.

- Ja sam to radio zato da sačuvam svoj dobar glas, ako me tko uhvati kako nosim divlje jabuke u ustima. Kad sam imao lopte u rukama, mogao sam poricati da u ustima imam divlje jabuke. Kad god bi me tko zapitao zašto nosim u ustima divlje jabuke, samo bih otvorio šake i pokazao da nosim gumene lopte, a ne divlje jabuke, i da su mi u rukama, a ne u ustima. To je dobar izgovor. Ali nisam nikad znao jesam li ga jasno izložio, jer te ljudi prilično teško razumiju kad govoriš sa dvije divlje jabuke u ustima.

Yossarian ga je i sad prilično teško razumio pa se još jednom upitao ne plazi li mu Orr jezik iza jednog od tih svojih obraza kao jabuke.

Yossarian odluči da ne progovori više ni riječi. Bilo bi uzalud. Poznavao je Orra i znao je da nema ni najmanje izgleda da dozna od njega zašto je želio imati velike obraze. Isto bi ga toliko vrijedilo pitati koliko ga vrijedi pitati zašto ga je ona kurva neprestano tukla cipelom po glavi onoga jutra u Rimu, u onom tijesnom predsoblju ispred otvorenih vrata sobe male sestre Natelyjeve kurve. Bila je to visoka, kršna djevojka dugačke kose i sjajnih modrih vena što su se u velikom broju stjecale ispod kože boje kakaoa, ondje gdje joj je meso bilo najnježnije, a neprestano je psovala i vrištala i skakala visoko u zrak bosim nogama udarajući ga neprestance pravo po tjemenu šiljastom petom svoje cipele. Obadvoje su bili goli, a dizali su takvu buku da su se svi iz kuće sjatili u predvorje da gledaju, svaki par na vratima svoje spavaće sobe, svi goli osim babe u džemperu i s keceljom, koja je prijekorno kvocala, i pohotljivog starog razvratnika koji se za cijele te zgone razdragano kikotao od nekog pohlepnog i nadmoćnog veselja. Djevojka je vrištala, a Orr se cerio. Kad god bi ga udarila petom svoje cipele, Orr bi se nacerio još glasnije, razbješnjavajući je još više, tako da bi ona skočila još više u zrak da ga nanovo mazne po tikvi, dok su joj divne bujne grudi letjele na sve strane, kao zastavice što lepršaju na jakom vjetru, a dupe i snažna bedra poskakivali joj tamo-amo kao kakva strahovita iznenadna sreća. Ona je vrištala, a on se kesio sve dok ona nije vrisnula i onesvijestila ga jednim dobrim, snažnim

udarcem u sljepoočnicu tako da se prestao ceriti, pa su ga na nosilima odnijeli u bolnicu, s rupom u glavi, koja nije bila vrlo duboka, i s vrlo laganom potresom mozga, koji ga je izbacio iz stroja samo na dvanaest dana.

Nitko nije uspio doznati što se dogodilo, čak ni stari razvratnik koji se kikotao, ni baba koja je kvocala, koji su inače mogli saznati sve što se događalo u onom golemom i beskrajnom bordelu sa bezbroj spavaćih soba s obje strane uskih hodnika, što su vodili u suprotnim smjerovima iz prostrana salona sa zastorima na prozorima i s jednom jedinom svjetiljkom. Kad god bi ona djevojka poslije toga sreća Orra, digla bi suknju i podsuknju iznad tijesnih bijelih elastičnih gaćica i, grubo se izrugujući, napela jedri, okrugli trbuh i psovala ga prezimo, a onda, kad bi vidjela kako se on plašljivo smijucka i skriva iza Yossariana, prasnula u promukao smijeh. Šta je on učinio, ili šta je pokušao učiniti, ili šta nije uspio učiniti iza zatvorenih vrata sobe male sestre Natelyjeve kurve, bijaše još tajna. Djevojka nije htjela reći Natelyjevoj kurvi ni kojoj drugoj kurvi, ni Natelyju ni Yossarianu. Orr bi možda rekao, ali je Yossarian odlučio da ne progovori više ni riječi.

- Hoćeš li da znaš zašto sam htio da imam velike obraze? - zapita Orr.

Yossarian je i dalje šutio.

- Sjećaš li se kako me u Rimu ona djevojka koja tebe ne trpi neprestano udarala po glavi petom svoje cipele? Hoćeš li da znaš zašto me je udarala?

Još je bilo nemoguće zamisliti šta je on mogao učiniti da je toliko naljuti da ga lupa po glavi petnaest ili dvadeset minuta, ali da je opet ne naljuti toliko da ga zgrabi za gležnjeve i prospe mu mozak. Ona je svakako bila dovoljno visoka, a Orr je svakako bio dovoljno nizak. Orr je, uz to što je imao velike obraze, bio zubat i buljav i još manji od mladog Huplea, koji je spavao na krivoj strani željezničke pruge, u šatoru u administrativnom području gdje je Gladni Joe svake noći urlao u snu. Administrativno područje na kojem je Gladni Joe zabunom podigao svoj šator nalazilo se u sredini eskadrile, između usjeka u kojem su bile zardale

tračnice, i položite crne asfaltne ceste. Ljudi su mogli povesti djevojke tom cestom ako su im obećali da će ih odvesti kamo god žele, jedre, mlade, priproste, nasmiješene, krezube djevojke s kojima su mogli skrenuti s ceste i leći u travurinu. Yossarian je to činio kad god je mogao, što nije bilo ni približno toliko često koliko ga je Gladni Joe, koji je mogao doći do džipa ali nije znao voziti, molio da čine. Šatori podoficira i vojnika njihove eskadrile bili su s druge strane ceste, uz kino pod vedrim nebom, gdje su se, za svakodnevnu zabavu samrtnika, nevješte vojske sukobljavale noću na platnu na sklapanje, i kamo je toga istog poslijepodneva stigla još jedna kulturno-zabavna družina.

Kulturno-zabavne družine slao je general P. P. Peckem koji je premjestio svoj štab u Rim i koji nije imao pametnijeg posla dok je spletkario protiv generala Dreedlea. General Peckem bio je general koji je najviše držao do urednosti. Bio je živahan, ljubazan i vrlo točan general koji je znao kolik je opseg ekvatora i koji je uvijek pisao »uvećan« kad je htio reći »povećan«. Bio je mudonja, a najbolje je to znao general Dreedle kojeg je raspalila nedavna direktiva generala Peckema da se svi šatori na ratnom poprištu na Mediteranu podignu u istom smjeru, da im ulazi ponosno gledaju prema Washingtonovu spomeniku u Washingtonu. Generalu Dreedleu koji je vodio jednu borbenu jedinicu, činilo se da je to obično sranje. Osim toga, kog se vruga tiče generala Peckema kako se podižu šatori u brigadi generala Dreedlea? Uslijedio je živ pravosudni spor između te dvojice gromovnika, koji je okončao u korist generala Dreedlea bivši stariji vojnik Wintergreen, poštanski službenik u štabu Dvadeset i sedme zračne eskadre. Wintergreen je okončao spor tako što je sve dopise od generala Peckema bacao u košaru za smeće. Smatrao je da su preopširni. Mišljenja generala Dreedlea, izražena nepretencioznijim književnim stilom, svidjela su se bivšem desetaru Wintergreenu, pa ih je hitno prosljeđivao dalje pridržavajući se strogo propisa. General Dreedle iznio je pobjedu zbog protivnikove ogluhe.

Da bi ponovo stekao ugled koji je bio izgubio, general Peckem počeo je slati više kulturno-zabavnih družina nego

ikad prije, i povjerio samom pukovniku Cargillu dužnost da probudi oduševljenje za njih.

Ali u Yossarianovu aviopuku nije bilo oduševljenja. U Yossarianovu aviopuku bio je samo sve veći broj vojnika, podoficira i oficira koji su po nekoliko puta na dan dostojanstveno dolazili k naredniku Towseru da ga pitaju nije li stigao nalog da ih pošalju kući. To su bili ljudi koji su imali pedeset borbenih zadataka. Sad ih je bilo više nego kad je Yossarian otišao u bolnicu, a još su čekali. Brinuli su se i grizli nokte. Bili su groteskni, kao suvišni mladići za ekonomske krize. Kretali su se porebarke, kao rakovi. Čekali su da se nalog da ih pošalju kući, na sigurno, vrati iz štaba Dvadeset sedme zračne ekadre u Italiji, a dok su čekali, nisu imali drugog posla nego da se brinu i grizu nokte i dostojanstveno dolaze po nekoliko puta na dan k naredniku Towseru da se raspitaju nije li stigao nalog da ih pošalju kući, na sigurno.

Bila je to trka, i oni su to znali, jer su znali iz gorkog iskustva da pukovnik Cathcart može opet bilo kad povisiti broj borbenih zadataka. Nisu imali pametnijeg posla nego da čekaju. Samo je Gladni Joe imao pametnija posla kad god bi se vratio s leta. Mučila ga je mora pa je urlao, i izlazio je kao pobjednik u šakačkim dvobojima s Hupleovim mačkom. Nosio je fotografski aparat u prvom redu na svakoj kulturno-zabavnoj priredbi i pokušavao snimati ispod podsuknje žutokosu sisatu pjevačicu u haljini sa šljokicama, za koju se uvijek činilo da će pući. Snimke nisu nikad uspjele.

Pukovnik Cargill, desna ruka generala Peckema, bijaše krepak, rumen čovjek. Prije rata je bio čio, poduzetan, prodoran komercijalni direktor. Bio je vrlo loš komercijalni direktor. Pukovnik Cargill bio je toliko grozan komercijalni direktor da su se za njega otimala tvrtke koje su željele da pretrpe gubitke radi poreza. Diljem civiliziranog svijeta, od Parka Betty do Fultonove ulice, bio je na glasu kao pouzdan čovjek za brzo otpisivanje poreza. Bio je skup jer često propast nije dolazila lako. Morao je započeti od vrha i probijati se dolje, a uz suosjećajne prijatelje u Washingtonu nije bilo lako izgubiti pare. Bili su potrebni mjeseci teškog rada i brižljivog pogrešnog planiranja. Čovjek bi sve stavio

na krivo mjesto, rastrojio, krivo proračunao, previdio i otvorio sve rupe, i baš kad bi pomislio da je uspio, vlada bi mu dala neko jezero, ili neku šumu, ili neko naftonosno polje, i sve pokvarila. Ali čak i uz takve smetnje moglo se uvijek slobodno računati da će pukovnik Cargill upropastiti i najuspješnije poduzeće. On je bio čovjek koji se uzdigao vlastitim sposobnostima i koji nije imao nikome zahvaliti na pomanjkanju uspjeha.

- Momci - poče pukovnik Cargill pred Yossarianovom eskadrilom pazeći dobro na stanke u govoru. - Vi ste američki oficiri. Oficiri ni jedne druge vojske na svijetu ne mogu to reći za sebe. Razmislite o tome!

Narednik Knight je razmislio i onda uljudno izvijestio pukovnika Cargilla da govori vojnicima i podoficirima, a da ga oficiri čekaju na drugom kraju eskadrile. Pukovnik Cargill mu se odsječno zahvalio i pošao na drugi kraj sjajeći se od zadovoljstva samim sobom. Bio je ponosan što se uvjerio da dvadeset i devet mjeseci služenja u vojsci nije otupilo njegov izvanredni smisao za neumjesnost.

- Momci - obratio se oficirima pazeći dobro na stanke u govoru. - Vi ste američki oficiri. Oficiri ni jedne druge vojske ne mogu to reći za sebe. Razmislite o tome! - On ušutje načas da bi oni mogli razmisliti o tome. - Ovi su ljudi vaši gosti! - prodere se iznenada. - Prevalili su preko pet tisuća kilometara da vas zabave. Kako će se osjećati ako nitko ne bude htio doći da ih gleda? Što će biti s njihovim moralom? Pa sad, momci, meni ni iz džepa ni u džep. Ali ona cura koja vam danas želi svirati na harmonici mogla bi vam biti majka. Kako biste se vi osjećali kad bi vam rođena majka prevalila preko pet tisuća kilometara da svira na harmonici jedinicama koje ju ne bi htjele gledati? Kako će se ono dijete koje bi ta harmonikašica mogla imati osjećati kao odraste i sazna za to? Svi mi znamo kako će se osjećati. E pa, momci, nemojte me krivo shvatiti. Sve je, naravno, potpuno dobrovoljno. Ja sam posljednji pukovnik na svijetu koji bi vam zapovjedio da idete na kulturno-zabavnu priredbu i da se dobro zabavite, ali ja želim da svaki od vas koji nije toliko bolestan da leži u bolnici pođe odmah na tu kulturno-zabavnu priredbu i da se dobro zabavi, i to je zapovijed!

Yossarian je doista bio toliko bolestan da je htio natrag u bolnicu, a bio je još bolesniji nakon tri borbena zadatka, kad je doktor Daneeka opet vrtio svojom sjetnom glavom odbijajući da ga poštedi daljnjih letova.

- Ti misliš da imaš briga? - prekori ga doktor Daneeka ojađeno. - A šta da ja kažem? Ja sam živio osam godina na kikirikiju, dok sam učio za doktora. Poslije kikirikija živio sam na hrani za piliće u svojoj ordinaciji dok nisam stekao dovoljno pristojnu klijentelu da sam bar mogao podmiriti troškove. Tada, baš kad mi je prakтика napokon počela donositi profit, bio sam mobiliziran. Ja ne znam zbog čega se ti žališ.

Doktor Daneeka bio je Yossarianov prijatelj, a nije htio tako reći ni prstom maknuti da mu pomogne. Yossarian je pozorno slušao dok mu je doktor Daneeka pričao o pukovniku Cathcartu u aviopuku, koji je želio postati general, o generalu Dreedleu u aviobrigadi i bolničarki generala Dreedlea, i o svim ostalim generalima u štabu Dvadeset i sedme zračne eskadre, koji su tražili da svega četrdeset letova bude obavezno za svakog letača.

- Zašto se jednostavno ne nasmiješ i ne pomiriš sa sudbinom? - posavjetovao je mrzovoljno Yossariana. - Budi kao Havermeyer!

Yossarian se zgrozi od tog savjeta. Havermeyer je bio čelni bombardier-strijelac koji nije nikad manevrirao kad se obarao na cilj, te je zato povećavao opasnost za sve koji su letjeli u formaciji s njim.

- Havermeyere, kog vruga ti nikad ne manevriraš? - pitali bi ga bijesno nakon leta.

- Hej, ostavite vi kapetana Havermeyera na miru - naložio bi pukovnik Cathcart. - On nam je najbolji bombardier-strijelac.

Havermeyer bi se nacerio i kimnuo glavom i stao tumačiti kako on lovačkim nožem pravi dum-dum metke prije nego što gađa poljske miševe svake večeri u svom šatoru. Havermeyer je doista bio najbolji bombardier-strijelac među njima, ali je letio pravo i na istoj visini od točke uvođenja u

napad do cilja, pa čak i mnogo dalje od cilja, sve dok ne bi vidio kako bombe padaju na zemlju i eksplodiraju u strelovitu sukljaju nenadana rumenila, što bi sijevnulo ispod uskovitlana plašta dima i smrvljenih ostataka koji su divlje izbijali, kao gežiri u golemim sivim i crnim valovima što su se valjali. Havermeyer je držao smrtno ljude ukočene od straha u šest aviona, pitomih i mirnih kao mete na streljani, dok je s velikim zanimanjem pratio pogledom kroz pleksiglas nosa aviona bombe na cijelom njihovom putu i davao njemačkim topnicima koliko su god vremena trebali da namjeste očanike i naciljaju i povuku obarače, ili konopčice, ili prekidače, ili koga su god vruga vukli kad su oni htjeli ubiti ljude koje nisu ni poznavali.

Havermeyer je bio čelni bombarder-strijelac koji nije nikad promašio. Yossarian je bio čelni bombarder-strijelac koji je bio smijenjen zato što mu se fućkalo je li promašio ili nije. Nakanio je bio da živi vječno ili da pogine pri tom pokušaju, i jedini mu je zadatak bio, kad god bi poletio, da se vrati živ.

Ljudi su voljeli letjeti za Yossarianom koji je ispadao nad cilj iz svih mogućih pravaca i sa svih mogućih visina, uzlijećući i sunovraćujući se i izvijajući se i okrećući se toliko okomito i oštro da su piloti u ostalih pet aviona morali dobro paziti da ostanu u formaciji s njim, leteći na istoj visini samo po dvije-tri sekunde, koliko je trebalo da bace bombe, a onda bi opet naglo uzletio, uz bolno zavijanje motora, i izvrtao se toliko u zraku provlačeći se kroz jezivu baražnu vatru iz flakova, da bi se ubrzo svih šest aviona rasulo po nebu kao molitve, tako da je svaki mogao biti lak plijen njemačkih lovaca, što Yossariana nije ni najmanje smetalo, jer njemačkih lovaca nije više uopće bilo, a on nije želio biti u blizini nijednog aviona u trenutku kad eksplodira. Tek kad bi sav onaj Sturm und Drang ostavili daleko za sobom, umorno bi zabacio šljem za zaštitu od flakova na uznojeni potiljak i prestao sipati upute McWattu za palicom, koga u takvim trenucima nije ništa drugo zanimalo nego gdje su pale bombe.

- Bombe bačene - javio bi narednik Knight odostraga.

- Jesmo li pogodili most? - pitao bi McWatt.

- Nisam vidio, neprestano sam ovdje otraga toliko poskakivao da nisam ništa vidio, a sad je sve obavijeno dimom pa se ne vidi.

- Hej, Aarfy, jesu li bombe pogodile cilj?

- Koji cilj? - zapitao bi kapetan Aardvaark, Yossarianov dežmekasti navigator, koji je pušio lulu usred hrpe karata koje je nabacao pokraj Yossariana u nosu aviona. - Ja mislim da još nismo stigli do cilja. Ili jesmo?

- Yossariane, jesu li bombe pogodile cilj?

- Koje bombe? - zapitao bi Yossarian kome su jedina briga bili flakovi.

- Ha, bože, šta se može - sročio bi McWatt.

Yossarianu se živo fućkalo je li pogodio cilj ili nije, glavno da je Havermeyer, ili koji drugi čelni bombarder, pogodio pa da se više ne moraju vraćati. Od vremena do vremena netko bi se toliko naljutio na Havermeyera da bi ga lupio.

- Rekao sam vam, momci, da ostavite kapetana Havermeyera na miru - opominjao ih je srdito pukovnik Cathcart. - Zar vam nisam rekao, bogamu, da nam je on najbolji bombarder-strijelac?

Havermeyer bi se nacerio zbog pukovnikova upletanja i strpao još jedan komad karamele od kikirikija u usta.

Havermeyer se izvještio u gađanju poljskih miševa noću pištoljem koji je ukrao mrtvacu iz Yossarianova šatora. Mamac mu je bio kornad čokolade, a prethodno bi naciljao u tami, dok je sjedio čekajući da čuje griskanje, i držeći prst u omči konopca, koji je proveo od okvira mreže protiv komaraca do lančića obične žarulje na vrhu. Konopac je bio napet kao struna na bendžu i, čim bi ga on cimnuo, upalila bi se žarulja i zaslijepila uzdrhtalu žrtvu. Havermeyer bi se radosno kleberio promatrajući sićušnog sisavca kako se ježi i prevrće prestravljenim očima tražeći grozničavo uljeza. Havermeyer bi čekao dok im se pogledi ne bi ukrstili, a onda bi se glasno nasmijao i u isti mah povukao otonac i raznio

tjelešce, obraslo gustim krznom, po cijelom šatoru uz zaglušan tresak i poslao njegovu ili njenu plašljivu dušu Stvoritelju.

Jednom kasno u noći, kad je Havermeyer ispalio metak u jednog miša, Gladni Joe je izletio bos derući se iz svega svog krešiovog glasa i ispraznio kolt kalibra 45 u Havermeyerov šator jurišajući niz jednu stranu jarka i penjući se uz drugu, dok najednom nije nestao u jednom od rovova koji su se, kao nekim čudom, pojavili pokraj svakog šatora ujutro, pošto je Milo Minderbinder bombardirao eskadrilu. Bilo je to baš pred zoru »Velike famozne opsade Bologne«, kad su nijemi mrtvaci napučivali noćne sate kao živi dusi i kad je Gladni Joe bio sumanut od tjeskobe, jer je opet navršio potreban broj letova i nije više trebalo da leti. Kad su ga izvukli s mokra dna rova, Gladni Joe je nesuvislo nešto blebetao o zmijama, štakorima i paucima. Ostali su osvijetlili džepnim svjetiljkama dno, samo da se uvjere. Dolje nije bilo ničega osim nekoliko palaca ustajale kišnice.

- Vidite li? - vikao je Havermeyer. - Rekao sam vam ja. Rekao sam vam da je lud; nije li tako?

4. DOKTOR DANEEKA

Gladni Joe jest bio lud, a to je najbolje znao Yossarian koji je činio sve što je mogao da mu pomogne. Gladni Joe ga nije naprosto htio slušati zato što je mislio da je Yossarian lud.

- A zašto bi te on slušao? - pitao je doktor Daneeka Yossariana ne dižući pogled.

- Zato što je u nevolji.

Doktor Daneeka prezirno otpuhnu:

- On misli da je u nevolji? A šta da ja onda kažem? - Doktor Daneeka polako nastavi podsmjehujući se sumorno. - Ama, ne žalim se ja. Znam da je rat. Znam da mnogi ljudi moraju patiti da bismo pobijedili. Ali zašto ja moram biti jedan od njih? Zašto ne mobiliziraju neke od onih starih doktora kojima će jezik otpasti koliko naklapaju u javnosti o tome kakve je velike žrtve medicinski kadar spreman da podnese? Ja se ne želim žrtvovati. Ja želim mlatiti pare.

Doktor Daneeka bio je vrlo uredan, čist čovjek kome je pojam dobre zabave bilo durenje. Bio je tamne puti i imao je sitno, mudro i zlovoljno lice s turobnim kesicama ispod očiju. Neprekidno je razmišljao o svom zdravlju i išao gotovo svaki dan u sanitetski šator da mu izmjeri temperaturu jedan od dvojice vojnika koji su praktički na svoju ruku obavljali njegove poslove, i to ih obavljali toliko uspješno da njemu nije preostajalo gotovo ništa drugo nego da sjedi na suncu sa začepljenim nosom i čudi se što se drugi ljudi toliko brinu. Ona su se dvojica zvali Gus i Wes i uspjeli su uzdići medicinu do stupnja egzaktne nauke. Sve ljude koji bi se prijavili za pregled i kojima bi temperatura bila iznad 39 stupnjeva, otpremili bi hitno u bolnicu. Svima onima, osim Yossarianu, koji bi se prijavili za pregled, a kojima je temperatura bila ispod 39 stupnjeva, namazali bi desni i nožne prste ljubičastom otopinom gencijana i dali im purgativ da ga bace u grmlje. Svima onima koji bi se prijavili za pregled, a kojima je temperatura iznosila točno 39 stupnjeva, rekli bi da dođu opet za jedan sat da im

ponovo izmjere temperaturu. Yossarian, kome je temperatura uvijek iznosila 38,3, mogao je ići u bolnicu kad god je htio, jer ih se nije bojao.

Taj je sistem svima izvrsno odgovarao, napose doktoru Daneeki koji je imao vremena koliko mu je god trebalo da gleda starog majora -de Coverleyja kako baca potkove na svom privatnom bacalištu potkova, noseći još prozirni naočnjak koji mu je doktor Daneeka napravio od komadića celuloida ukradenog s prozora pisarnice majora Majora prije više mjeseci, kad se major -de Coverley vratio iz Rima s povrijeđenom rožnicom, pošto je ondje bio unajmio dva stana za oficire, podoficire i vojnike na dopustu. Doktor Daneeka je dolazio u sanitetski šator tek otkako je počeo svaki dan osjećati da je teško bolestan, pa je navraćao samo da ga Gus i Wes pregledaju. Oni nisu mogli nikada ništa otkriti. Temperatura mu je uvijek bila 36,5, što je, po njihovu mišljenju, bilo potpuno u redu ako je njemu bilo po volji. Ali doktoru Daneeki nije bilo po volji. Počeo je gubiti povjerenje u Gusa i Wesa i pomišljao da ih obadvojicu vrati u automehaničarsku radionicu i zamijeni nekim trećim tko će znati ustanoviti što nije u redu s njim.

Doktor je Daneeka i sam znao štošta što nije bilo nipošto u redu. Pored svog zdravlja, brinuo se i zbog Tihog oceana i letačke norme. Zdravlje je bilo nešto za što čovjek nikad nije mogao biti dovoljno siguran. Tih ocean bio je masa vode okružena sa svih strana elefantijazom i drugim užasnim bolestima, gdje bi se on iznenada mogao naći kad bi se zamjerio pukovniku Cathcartu zbog poštede Yossariana. A letačka norma bilo je vrijeme koje je on morao svaki mjesec provesti leteći avionom da bi dobio letačku plaću. Doktoru Daneeki bilo je letenje smrt. Osjećao se zatočen u avionu. U avionu se nije moglo nikamo pod bogom otići osim u koji drugi dio aviona. Doktor Daneeka je čuo da ljudi koji uživaju da se penju u avion zapravo daju oduška podsvjesnoj želji da se vrate u majčinu utrobu. To je čuo od Yossariana koji je omogućavao Danu Daneeki da ubire svaki mjesec letačku plaću a da se nikad ne vrati u majčinu utrobu. Yossarian bi uvijek nagovorio McWatta da upiše doktora Daneeku u knjigu letenja na nastavnim letovima i putovanjima u Rim.

- Znaš kako je - dodvoravao se doktor Daneeka smješkajući se lukavo, urotnički. - Zašto da se izlažem opasnosti kad ne moram?

- Jasno - potvrđivao je Yossarian.

- Zar nije svima svejedno jesam li ja u avionu ili nisam?

- Svejedno je.

- Jasno, tako sam i mislio - govorio je doktor Daneeka. - Nema ništa dok se malo ne podmaže. Ruka ruku mije. Znaš što mislim? Počeši me, pa ću i ja tebe.

Yossarian je znao što misli.

- Nisam to mislio - reče doktor Daneeka kad ga je Yossarian počeo češati. - Ja govorim o suradnji. O uslugama. Usluga za uslugu. Razumiješ?

- Učinite mi onda uslugu - zatraži Yossarian.

- Ne mogu - odgovori doktor Daneeka.

Bilo je nečega stravičnog i sitničavog na doktoru Daneeki dok je potišten sjedio, kad god je mogao, ispred svog šatora na suncu, u sivožutim ljetnim hlačama i ljetnoj košulji s kratkim rukavima, koja je bila izbljedjela do antiseptičnog sivila svakodnevnim pranjem kojem ju je podvrgavao. Bio je nalik na čovjeka koji se jednom sledio od užasa pa se nikad poslije nije dokraja otkravio. Sjedio je uvijen u samog sebe, uvukavši napola glavu u uska ramena i trijajući nježno preplanulim rukama s blistavim srebrnastim noktima gole prekrižene nadlaktice kao da mu je hladno. Zapravo je bio vrlo srdačan, sažaljiv čovjek kome je neprekidno bilo žao sama sebe.

- Zašto ja? - bijaše njegova vječita jadikovka, a to je bilo dobro pitanje.

Yossarian je znao da je dobro, jer je Yossarian bio sakupljač dobrih pitanja i služio se njima da potkopa satove političko-odgojne nastave, koje je Clevinger nekad držao po dvije večeri na sedmicu u obavještajnom šatoru kapetana Blacka

s kaplarom s naočalima, za koga su svi znali da je vjerojatno diverzant. Kapetan Black je znao da je on diverzant, jer je nosio naočale i upotrebljavao riječi kao panacea i utopija i jer je kudio Adolfa Hitlera, koji je stekao tako velike zasluge suzbijajući protuameričku djelatnost u Njemačkoj. Yossarian je dolazio na satove političko-odgojne nastave zato što je htio znati zašto mu toliki ljudi tako uporno rade o glavi. To je zanimalo još nekolicinu ljudi, pa su pitanja bila brojna i dobra kad bi Clevinger i kaplar diverzant završili i pogriješili pitajući ima li kakvih pitanja.

- Tko je Španjolska?
- Zašto je Hitler?
- Kad je pravo?
- Gdje je bio onaj pogrbljeni starac brašnaste puti koga sam ja nekad zvao tatica kad se slomio vrtuljak?
- Kako je bio adut u Münchenu?
- Ho-ho beriberi
- i
- Vražju mater!

Sva su ta pitanja bila ispaljena jedno za drugim, a onda se javio Yossarian s pitanjem na koje nije bilo odgovora:

- Gdje su Snowdenovi odlani?

To ih je pitanje uznemirilo, jer je Snowden poginuo nad Avignonom kad je Dobbs usred leta poludio i oteo Hupleu iz ruku palicu.

Kaplar se pravio bedast.

- Šta? - pitao je.
- Gdje su Snowdenovi odlani?
- Ne razumijem vas, na žalost.

- Ou sont les Neigedens d'antan? - reče Yossarian da mu bude lakše.

- Parlez en anglais, za boga miloga - reče kaplar. - Je ne parle pas français.

- Ne govorim ni ja - reče Yossarian koji je bio spreman da ga goni po svim riječima na svijetu ne bi li iz njega izvukao što zna, ali se upleo Clevinger, blijed, mršav i zadihan, komu je već u neishranjenim očima blistala vlažna presvlaka od suza.

Štab puka se zabrinuo, jer tko zna što sve ljudi mogu saznati kad se jednom toliko oslobode da pitaju što im god padne na pamet. Pukovnik Cathcart poslao je potpukovnika Korna da to spriječi, u čemu je potpukovnik Korn uspio s pomoću pravila o postavljanju pitanja. Pravilo potpukovnika Korna bilo je genijalno, kao što je potpukovnik Korn objasnio u svom izvještaju pukovniku Cathcartu. Prema pravilu potpukovnika Korna, jedini ljudi koji su smjeli postavljati pitanja bili su oni koji nisu nikad ništa pitali. Ubrzo su na satove dolazili samo oni koji nisu nikad postavljali pitanja pa su satovi bili posve ukinuti, jer su se Clevinger, kaplar i potpukovnik Korn složili da se ne mogu i ne trebaju odgajati ljudi koji nikad ništa ne pitaju.

Pukovnik Cathcart i potpukovnik Korn stanovali su i radili u zgradi štaba puka, kao i svi članovi štaba, osim kapelana. Zgrada štaba puka bila je golema, starinska građevina na vjetrometini, od trošnog crvenog kamena i s bučnim vodovodom. Iza zgrade se nalazila streljana s pokretnim metama koju je podigao pukovnik Cathcart isključivo za rasonodu oficira puka, a na kojoj je svaki oficir, podoficir i vojnik morao, zahvaljujući generalu Dreedleu, provesti najmanje osam sati na mjesec.

Yossarian je gađao u pokretne mete, ali nije nikad ni jednu pogodio. Appleby je gađao i nije nikad promašio. Yossarian je gađao u pokretne mete isto tako slabo kao što se kockao. Nikad nije mogao ništa dobiti na kocki. Nije mogao dobiti čak ni kad je varao, jer su ljudi koje je varao bolje varali od njega. To su bila dva razočaranja s kojima se pomirio: nikad

neće biti dobar strijelac u pokretne mete i nikad se neće obogatiti.

»Čovjek treba imati pameti da se ne obogati«, napisao je pukovnik Cargill u jednoj od svojih propovjedničkih poslanica koje je redovito sastavljao, a koje je potpisivao general Peckem. »Dan-danas se svaka budala može obogatiti, i većina ih se obogatila. Ali što je s ljudima koji imaju talenta i pameti? Imenujte mi, na primjer, bar jednog pjesnika koji se obogatio.«

- T. S. Eliot - rekao je bivši desetar Wintergreen u svojoj pregradi za razvrstavanje pošte u štabu Dvadeset i sedme eskadre i zalupio telefonom a da nije rekao tko je.

Pukovnik je Cargill u Rimu bio zatečen.

- Tko je to bio? - upitao ga je general Peckem.

- Ne znam - odgovori pukovnik Cargill.

- Šta je htio?

- Ne znam.

- Pa dobro, šta je rekao?

- »T. S. Eliot« - izvijesti ga pukovnik Cargill.

- Šta je to?

- »T. S. Eliot« - ponovi pukovnik Cargill.

- Samo »T. S.... «

- Jest, gospodine generale. To je sve što je rekao. Samo »T. S. Eliot«.

- Zanima me šta to znači - razmišljaše general Peckem.

I pukovnik Cargill se pitao šta to znači.

- T. S. Eliot - mozgao je general Peckem.

- T. S. Eliot - ponavljao je pukovnik Cargill kao jeka, u istoj tužnoj nedoumici.

General Peckem se začas prenuo smješkajući se sladunjavo i dobrostivo. Izraz mu na licu bijaše previjan i izvještačen. Oči mu zlobno sijevale.

- Neka mi nazovu generala Dreedlea - naloži pukovniku Cargillu. - Nemojte mu reći tko ga zove.

Pukovnik Cargill doda mu slušalicu.

- T. S. Eliot - reče general Peckem i spusti slušalicu.

- Tko je to bio? - zapitao je pukovnik Moodus.

General Dreedle, na Korzici, nije ništa odgovorio. Pukovnik Moodus bio je zet generala Dreedlea i general Dreedle ga je, na navaljivanje svoje žene i unatoč svom razumu, uveo u vojnu službu. General Dreedle piljio je u pukovnika Moodusa ne krijući mržnju. Nije mogao živa vidjeti svog zeta koji mu je bio ađutant i stoga neprekidno za petama. On je bio protiv toga da mu se kćerka uda za pukovnika Moodusa, jer je nerado prisustvovao vjenčanjima. Mrk i zamišljen, general Dreedle je prišao velikom ogledalu u svojoj sobi i zagledao se u svoju zdepastu priliku. Bio je prosijed, široka čela, sa željeznosivim čupercima iznad očiju i s grubim i ratobornim čeljustima. Duboko je razmišljao o zagonetnoj poruci koju je upravo primio. Polako mu se razmekša lice pa naprći usne od pakosna užitka.

- Nazovi mi Peckema - reče pukovniku Moodusu. - Nemoj mu reći tko ga zove.

- Tko je to bio? - zapita pukovnik Cargill, opet u Rimu.

- Onaj isti čovjek - odgovori general Peckem s neospornom primjesom usplahirenosti u glasu. - Sad opet mene progoni.

- Šta je htio?

- Ne znam.

- Šta je rekao?

- Ono isto.

- »T. S. Eliot«?

- Jest, »T. S. Eliot«. To je sve što je rekao. - Generalu Peckemu pade na um misao koja mu je ulijevala nadu. - Možda je to nova šifra ili tako nešto, recimo parola dana. Kako bi bilo da provjerimo kod veze nije li to nova šifra, ili tako nešto, ili parola dana?

Veza je odgovorila da T. S. Eliot nije nova šifra ni parola dana.

Iduća je zamisao potekla od pukovnika Cargilla:

- Možda ne bi bilo z gorega da nazovem štab Dvadeset i sedme eskadre da vidim znaju li oni šta o tome. Oni imaju ondje nekog službenika, Wintergreena, s kojim sam prilično dobar. To je onaj isti koji mi je dojavio da nam je proza preopširna.

Bivši stariji vojnik Wintergreen rekao je pukovniku Cargillu da u štabu Dvadeset i sedme zračne eskadre nema nikakvih podataka o T. S. Eliotu.

- Kakva nam je proza ovih dana? - nakani se pukovnik Cargill da zapita dok je još razgovarao telefonski s bivšim starijim vojnikom Wintergreenom. - Nije li sad već mnogo bolja?

- Još je uvijek preopširna - odgovori bivši stariji vojnik Wintergreen.

- Ne bih se začudio da su u svemu tome prsti generala Dreedlea - priznade naposljetku general Peckem. - Sjećate li se šta je napravio s onom streljanom s pokretnim metama?

General Dreedle je otvorio vrata osobne streljane s pokretnim metama pukovnika Cathcarta svim oficirima, podoficirima i vojnicima koji su bili na borbenoj dužnosti u puku. General Dreedle je želio da mu ljudi provode na streljani koliko god vremena mogu, s obzirom na njen kapacitet i red letenja. Osam sati gađanja u pokretne mete

na mjesec bila je izvrsna vježba za njih. Izvježbali su se da gađaju u pokretne mete.

Dunbar je volio gađati u pokretne mete zato što je mrzio svaki trenutak takva gađanja, pa mu je vrijeme sporo prolazilo. Izračunao je da jedan jedini sat na toj streljani s Ijudima kao što su Havermeyer i Appleby može vrijediti koliko jedanaest puta sedamnaest godina.

- Ja mislim da si ti lud - eto kako je Clevinger odgovorio na Dunbarovo otkriće.

- Koga to zanima? - odvrati Dunbar.

- Ozbiljno ti kažem - navaljivaše Clevinger.

- Koga je to briga? - odvrati Dunbar.

- Zbilja ti ozbiljno kažem. Još ću ti priznati da se život čini dulji k ...

- ... Jest dulji k...

- ... Jest dulji... Jest dulji? Dobro, jest dulji kad je ispunjen razdobljima dosade i neudobnosti, a...

- Pogodi koliko brzo? - pripita ga iznenada Dunbar.

- Prolaze - razjasni Dunbar.

- Tko?

- Godine.

- Godine?

- Godine - reče Dunbar. - Godine, godine, godine.

- Clevingeru, zašto ne ostaviš Dunbara na miru? - umiješa se Yossarian. - Zar ne shvaćaš koliko ga ovo košta?

- Nije važno - velikodušno će Dunbar. - Imam nekoliko desetljeća slobodnog vremena. Znaš li koliko traje godina kad je na izmaku?

- A i ti zaveži - reče Yossarian Orru koji se počeo smijuljiti.
- Upravo sam se sjetio one djevojke - reče Orr. - One djevojke na Siciliji. One ćelave djevojke na Siciliji.
- Bolje će ti biti da i ti zavežeš - opomenu ga Yossarian.
- Sam si kriv - reče Dunbar Yossarianu. - Zašto ga ne pustiš da se smijulji ako želi? Bolje je to nego da govori.
- U redu. Smijulji se samo, ako želiš.
- Znaš li koliko traje godina kad je na izmaku? - ponovi Dunbar Clevingeru. - Ovoliko. - On pucnu prstima. - Koliko jučer stupao si na koledž s punim plućima svježeg zraka, a danas si star.
- Star? - priupita Clevinger u čudu. - Šta to govoriš?
- Star.
- Ja nisam star.
- Samo si koji centimetar daleko od smrti, kad god si na borbenom zadatku. Koliko možeš biti stariji u tvojim godinama? Pola minute prije toga stupao si na srednju školu, a raskopčan grudnjak bio je najbliže što si se uopće mogao nadati da ćeš doći do raja. Svega petinu sekunde prije toga bio si klinac sa dva i pol mjeseca ljetnih ferija koje su trajale stotinu tisuća godina, pa ipak su odviše brzo prošle. Fiju! Tako brzo prolete, kao raketa. Kako ćeš drukčije, do vraga, usporiti vrijeme?

Dunbar je na kraju bio gotovo srdit.

- Pa, možda je to istina - popusti Clevinger preko volje, ponešto tiše. - Možda dug život zbilja mora biti pun neugodnih okolnosti da bi se činio dug. Ali, ako je tako, komu je stalo do života?
- Meni - reče Dunbar.
- Zašto? - pripita Clevinger.

- A što imaš drugo?

5. POGLAVICA BIJELI HALFOAT

Doktor Daneeka stanovao je u prljavom sivom šatoru s poglavicom Bijelim Halfoatom koga se bojao i koga je prezirao.

- Mogu lijepo zamisliti kakva mu je jetra - gundao je doktor Daneeka.
- Zamislite kakva je tek moja jetra - predloži mu Yossarian.
- Tvoja je jetra potpuno zdrava.
- To pokazuje koliko vi toga ne znate - pokuša ga obmanuti Yossarian, i ispriповjedi mu o mučnoj boli u jetri, koja je zabrinula sestru Duckett i sestru Cramer i sve liječnike u bolnici, zato što nikako nije htjela da nastupi žutica, a nikako da bol prođe.

Doktora Daneeku nije to zanimalo.

- Ti misliš da ti je teško? - pripitao ga je. - A šta da onda ja kažem? Trebalo je da budeš u mojoj ordinaciji onoga dana kad je došao onaj mladi bračni par.
- Koji mladi bračni par?
- Onaj mladi bračni par koji je jednog dana došao u moju ordinaciju. Nisam li ti još pričao o njima? Ona je bila divna.

Divna je bila i ordinacija doktora Daneeke. Ukrasio je bio čekaonicu zlatnom ribicom i jednim od najljepših jeftinih namještaja. Što god je mogao, kupio je na zajam, čak i zlatnu ribicu. Za ostalo je dobio novac od lakome rodbine u zamjenu za postotak od dobiti. Ordinacija mu je bila na Staten Islandu, u kući za dvije obitelji, iz koje bi se bilo teško izvući u slučaju požara, svega četiri ulice dalje od pristaništa trajekta i samo jednu ulicu na jug od velikog samoposluživanja, tri kozmetička salona i dva nepoštena apotekara. Ordinacija je bila na uglu, ali to ništa nije vrijedilo. Stanovništvo se nije mnogo mijenjalo, a ljudi su se iz navike držali istih liječnika koji su ih liječili godine i godine. Računi su se naglo gomilali i on se ubrzo našao pred

gubitkom svojih najdragocjenijih medicinskih instrumenata: oduzeli su mu računski stroj, a zatim i pisaci stroj. Zlatna je ribica uginula. Na sreću, baš kad mu je bilo najgore, izbio je rat.

- To je bio spas — priznavao je svečano doktor Daneeka. - Većina je liječnika ubrzo bila mobilizirana i položaj se preko noći popravio. Doista je počelo vrijediti što mi je ordinacija bila na uglu, i ubrzo sam liječio više pacijenata nego što sam ih mogao pošteno izliječiti. Povećao sam svoj udio honorara kod one dvojice apotekara. Kozmetičkim salonima imao sam zahvaliti na dva-tri abortusa tjedno. Situacija nije mogla biti bolja, i onda, eto šta se dogodilo. Morali su poslati jednog tipa iz regrutne komisije da me pregleda. A ja sam bio trajno nesposoban. Pregledao sam sam sebe prilično temeljito i ustanovio da sam nesposoban za vojnu službu. Čovjek bi mislio da će moja riječ biti dovoljna, je li, jer sam bio liječnik na dobru glas u općinskom Medicinskom društvu i u mjesnom Zavodu za unapređenje rada. Ali ni govora, nije im bilo dovoljno, nego su poslali toga tipa samo da provjeri je li mi zaista jedna noga amputirana u kuku i jesam li prikovan uz postelju zbog neizlječivog reumatoidnog artritisa. Mi živimo, Vossarijane, u doba općeg nepovjerenja i izopačivanja duhovnih vrednota. To je strašno - prosvjedovaše doktor Daneeka glasom koji je podrhtavao od snažna uzbuđenja. - Strašno je kad voljena zemlja ne vjeruje čak ni riječi jednog diplomiranog liječnika.

Doktor Daneeka je bio mobiliziran i otpremljen na Pianosu kao avijatičarski kirurg, iako se bojavao letenja kao žive vatre.

- Ja ne moram tražiti nesreću u avionu - napomenuo je žmirkajući kao kratkovidan čovjek svojim sitnim, smeđim, uvrijeđenim očima. - Ona mene sama potraži. Kao ta djeвица koju sam spomenuo i koja nije mogla imati djece.

- Koja djeвица? - upita ga Yossarian. - Meni se čini da si pričao o nekom mladom bračnom paru.

- Pa, to je ta djeвица o kojoj ti govorim. Oni su bili još prava djeca, i bili su u braku, pa, nešto više od godinu dana kad su došli u moju ordinaciju bez najave. Da si je samo vidio! Kako je bila slatka i mlada i zgodna! Čak je porumenjela kad

sam je zapitao za menstruaciju. Mislim da ću uvijek voljeti tu djevojku. Bila je građena kao san i nosila je lančić oko vrata s medaljonom svetoga Antuna, koji je visio u najljepšim njedrima kakva nisam nikad vidio. »To mora da je strašno iskušenje za svetoga Antuna«, našalio sam se ... samo da je ohrabrim, znaš. »Svetog Antuna?« pitao je muž. »Tko je to sveti Antun?« »Pitajte svoju suprugu«, rekao sam mu, »Ona će vam reći tko je sveti Antun.« »Tko je to sveti Antun?« upita on nju. »Tko to?« zapita ona njega. »Sveti Antun«, reče on: »Sveti Antun?« reče ona. »Tko je to sveti Antun?« Kad sam je dobro pregledao u svojoj sobi. za preglede, ustanovio sam da je još djevica. Porazgovarao sam s njezinim mužem nasamu dok je ona navlačila pojas i prikopčavala čarape. »Svake noći«, hvalio se on. Pravi mudrac, znaš. »Ne propustim ni jedne jedine noći«, hvalio se on. I vjerovao je u to. »Čak sam joj ga metao i ujutro, prije doručka koji ona spravlja prije nego što pođemo na posao«, hvalio se on. Postojalo je samo jedno objašnjenje. Kad su opet bili zajedno, demonstrirao sam im spolni snošaj gumenim modelima koje imam u svojoj ordinaciji. Imam u ordinaciji te gumene modele sa svim rasplodnim organima obaju spolova, držim ih zaključane u zasebnim ormarićima da bih izbjegao skandal. Hoću da kažem da sam ih nekad imao. Sad više nemam ništa, čak ni prakse. Sad jedino imam ovu nisku temperaturu koja me već zbilja pomalo zabrinjava. Ona dva klinca koji rade za mene u sanitetskom šatoru ne vrijede ni pišljivog boba kao dijagnostičari. Jedino se znaju žaliti. I oni misle da im je teško? A šta da onda ja kažem? Trebalo je da budu u mojoj ordinaciji onda kad me taj mladi bračni par gledao kao da im govorim nešto što još nikad nitko nije čuo. Nisam još nikog vidio da pokazuje toliko zanimanja za nešto. »Mislite ovako?« upitao me on, pa je neko vrijeme sam baratao modelima. Znaš, ja razumijem kako neki ljudi mogu strahovito uživati u samom tom baratanju. »Tako je«, rekao sam mu. »A sad idite kući i probajte nekoliko mjeseci na ovaj način, da vidimo što će biti. Vrijedi?« »Vrijedi«, rekoše i platiše mi bez pogovora u gotovu. »Dobru zabavu«, rekao sam im, a oni su mi se zahvalili i otišli. On ju je obujmio oko struka, kao da nije mogao dočekati da dođu kući i da joj ga opet metne. Nakon nekoliko dana došao je opet sam i rekao mojoj bolničarki da

mora odmah razgovarati sa mnom. Čim smo ostali nasamu, maznuo me po nosu.

- Šta je napravio?

- Rekao mi je da sam mudrac, i maznuo me po nosu. »Ti si neki mudrac, je li?« rekao je i oborio me ravno na pod. Tres! Baš tako. Ne šalim se.

- Znam da se ne šalite - reče Yossarian. - Ali zasto je to uradio?

- Otkud da ja znam zašto je to uradio? - odbrusi doktor Daneeka ozlojeđeno.

- Možda je imalo kakve veze sa svetim Antunom?

Doktor Daneeka se tupo zagleda u Yossariana.

- Sa svetim Antunom? - pripita zaprepašteno. -Tko je to sveti Antun?

- Otkud da ja znam? - odgovori poglavica Bijeli Halfoat, koji je upravo ušao posrćući u šator s bocom viskija pod pazuhom i sjeo ratoborno među njih dvojicu.

Doktor Daneeka ustade bez riječi i iznese stolicu pred šator, pognutih leđa pod telećakom nepravdi što su ga vječito tištale. Nije trpio druga s kojim je spavao.

Poglavica Bijeli Halfoat mislio je da je on lud.

- Ja ne znam šta je tom čovjeku - napomenuo je prijekorno.
- Nema soli u glavi, pa to ti je. Da ima soli u glavi, zgrabio bi ašov i stao kopati. Evo, baš ovdje u šatoru stao bi kopati, baš ispod mog ležaja. Začas bi naišao na naftu. Zar ne zna kako je onaj vojnik otkrio nalazište nafte ašovom još u Sjedinjenim Državama? Zar nije nikad čuo šta je bilo s onim klinkcem... kako se ono zvao onaj odurni, šmrkavi, pokvareni, podmukli peder, tamo, u Coloradu?

- Wintergreen.

- Wintergreen.

- On se boji - protumači mu Yossarian.
- A, jok! Wintergreen se ne boji. - Poglavica Bijeli Halfoat zavrtje glavom ne prikrivajući divljenje. - Taj smrdljivi mali balavi mudrac ne boji se nikoga, pasja mu mati!
- Doktor Daneeka se boji. Eto šta mu je.
- Čega se boji?
- Tebe se boji - reče Yossarian. - Boji se da ćeš umrijeti od upale pluća.
- I bolje da se boji - reče poglavica Bijeli Halfoat. Dubok, debeo smijeh potrese mu snažna prsa. - I umrijet ću prvom prilikom. Samo čekaj pa ćeš vidjeti.

Poglavica Bijeli Halfoat bijaše naočit, garav Indijanac iz Oklahome, krupne, koščate glave i razbarušene crne kose, polukrivan Krik iz Enida koji je, iz vlastitih nepoznatih pobuda, odlučio da umre od upale pluća. Bio je namrgođen, osvetoljubiv, razočaran Indijanac koji je mrzio strance s imenima kao što su Cathcart, Korn, Black i Havermeyer i koji je želio da se svi oni vrate onamo odakle su im došli šugavi preci.

- Možda mi nećeš vjerovati, Yossariane - premišljao je on povisujući namjerno glas ne bi li bocnuo doktora Daneeku - ali u našoj se zemlji živjelo prilično dobro dok je oni nisu zagadili svojom prokletom pobožnošću.

Poglavica Bijeli Halfoat težio je svim silama da se osveti bijelom čovjeku. Jedva je znao čitati i pisati pa je bio dodijeljen kapetanu Blacku kad pomoćnik oficira-obavještajca.

- Kako sam ja mogao naučiti čitati i pisati? - pitao je poglavica Bijeli Halfoat hineći goropad i povisujući opet glas ne bi li ga čuo doktor Daneeka. - Gdje god smo podigli šator, oni su iskopali jamu. Kad god su iskopali jamu, naišli su na naftu. A kad god su naišli na naftu, natjerali su nas da spremimo šator i odemo dalje. Mi smo bili Ijudske vilinske rašlje. Cijela je naša familija imala neku prirodnu sklonost

za nalazišta nafte, pa su nam uskoro stručnjaci svih petrolejskih kompanija na svijetu bili za petama. Nепrestano smo se selili. Mogu ti reći da je to bio jeziv način da se othrani dijete. Mislim da nisam nikad nigdje proveo više od tjedan dana.

Najranije mu je sjećanje bilo sjećanje na nekog geologa.

- Kad god bi se rodio još koji Bijeli Halfoat - nastavio je - vrijednost dionica bi poskočila. Uskoro su nas slijedile cijele ekipe bušača s kompletnom opremom ne bi li pretekli jedni druge. Kompanije su se počele udruživati samo zato da bi mogle smanjiti broj ljudi koje su morale dodijeliti nama. Ali je svejedno rulja za nama sve više rasla. Nismo se nikad mogli pošteno ispavati. Čim bismo stali, stali bi i oni. Čim bismo krenuli, krenuli bi i oni, pokretne kuhinje, buldožeri, bušaći tornjevi, generatori. Mi smo bili poslovni procvat na nogama i počeli smo dobivati pozive od ponajboljih hotela samo radi gostiju koje bismo dovukli za sobom u grad. Neki su od tih poziva bili zaista velikodušni, ali nismo mogli prihvatiti ni jedan od njih zato što smo bili Indijanci, a svi najbolji hoteli koji su nas pozivali nisu primali Indijance kao goste. Rasne predrasude su nešto strašno, Yossariane. Zbilja jesu. Strašno je kad se s pristojnim, lojalnim Indijancem postupa kao s kakvom Crnčugom, Čifutinom, Digićem ili Cigom.

Poglavica Bijeli Halfoat zaklima polako ali odlučno glavom.

- Onda se, Yossariane, dogodilo ono najgore ... početak kraja. Počeli su ići pred nama. Nagađali su gdje ćemo se opet zaustaviti, pa su počeli bušiti tamo još prije nego što smo došli, tako da se nismo mogli ni zaustaviti. Čim bismo počeli odmotavati pokrivače, otjerali bi nas. Imali su povjerenje u nas. Nisu čak čekali ni da naiđu na naftu prije nego što bi nas otjerali. Bili smo toliko umorni da nam je bilo gotovo svejedno kad nam je odzvonilo. Jednog jutra smo se našli opkoljeni sa svih strana bušačima koji su čekali da pođemo prema njima, pa da nas otjeraju. Kud god si pogledao, vidio si same bušače na obroncima kako nas čekaju, kao Indijanci kad se spremaju za napad. To je bio kraj. Nismo mogli ostati gdje smo bili, jer su nas upravo odande otjerali. A nismo imali ni kamo poći. Tek nas je

vojska spasila. Na sreću, rat je izbio u posljednji trenutak pa me jedna regrutna komisija izvukla iz same sredine i spustila na sigurno mjesto u Lowery Fieldu, u Coloradu. Ja sam jedini preživio.

Yossarian je znao da on laže, ali mu nije upao u riječ kad je ustvrdio da nije više nikad čuo za svoje roditelje. To ipak nije poglavicu Bijelog Halfoata odviše mučilo, jer su mu oni tek svojom riječju jamčili da su mu roditelji, a budući da su mu mnogo šta drugo slagali, mogli su mu isto tako i to slagati. On je mnogo bolje poznao sudbinu plemena svojih bliskih rođaka koji su odlutali na sjever ne bi li zameli trag, pa su slučajno dospjeli u Kanadu. Kad su se pokušali vratiti, na granici su ih zaustavile američke pogranične vlasti koje ih nisu pustile natrag u zemlju. Nisu se mogli vratiti zato što su bili crvenokošci.

To je bila jezovita šala, ali se doktor Daneeka nije nasmijao, sve dok mu Yossarian nije došao nakon idućeg borbenog zadatka i ponovo ga preklinjao, ne vjerujući pravo u uspjeh, da ga poštedi letenja. Doktor Daneeka se jednom zasmijuljio, ali je ubrzo utonuo u svoje vlastite probleme koji su uključivali poglavicu Bijelog Halfoata, koji ga je cijeloga prijepodneva izazivao na indijansko rvanje, i Yossariana koji je baš tada odlučio da poludi.

- Samo gubiš vrijeme - bijaše doktor Daneeka prisiljen da mu kaže.

- Zar vi ne možete poštedjeti letenja nekoga tko je lud?

- Ma jasno da mogu. I moram. Postoji propis prema kojem moram poštedjeti letenja svakoga tko je lud.

- Pa zašto onda ne poštedite mene? Ja sam lud. Pitajte Clevingera.

- Clevingera? A gdje je Clevinger? Nađi mi Clevingera da ga pitam.

- Pa pitajte onda bilo koga drugoga! Svatko će vam reći da sam lud.

- Oni su ljudi.
- Pa zašto onda njih ne poštedite?
- Zašto ne zatraže od mene da ih poštedim?
- Zato što su ljudi, eto zašto.
- Dakako da su ljudi - reče doktor Daneeka. - Upravo sam ti rekao da su ljudi, nije li tako? A ne možeš prepustiti luđacima da procijene jesu li ljudi ili nisu, nije li tako?

Yossarian ga trijezno pogleda i pokuša mu pristupiti s druge strane.

- Je li Orr lud?
- Naravno da je lud - reče doktor Daneeka.
- Možete li njega poštedjeti letenja?
- Naravno da mogu. Ali najprije on mora zatražiti od mene da ga poštedim. Takav je propis.
- Pa zašto onda on ne traži od vas da ga poštedite letenja?
- Zato što je lud - reče doktor Daneeka. - Mora biti lud kad još leti na borbene zadatke, a toliko je puta jedva iznio živu glavu. Naravno da mogu poštedjeti Orra letenja. Ali on to mora najprije zatražiti od mene.
- Je li to sve što treba učiniti da bude pošteđen letenja?
- Sve. Neka samo zatraži od mene da ga poštedim.
- I onda ga možete poštedjeti? - zapita Yossarian.
- Ne. Onda ga ne mogu poštedjeti.
- Hoćete da kažete da tu ima jedna kvaka?
- Naravno da ima jedna kvaka - odgovori doktor Daneeka. - Kvaka 22. Tko se god želi izvući iz borbe, nije zapravo lud.

Bila je samo jedna kvaka, i to Kvaka 22 koja je specificirala da je skrb za vlastitu sigurnost pred opasnostima koje su stvarne i neposredne proces racionalnog duha. Orr je bio lud i mogao je biti pošteđen letenja. Trebalo je jedino da zatraži da bude pošteđen; ali čim bi zatražio, ne bi više bio lud i morao bi još izvršavati borbene zadatke. Orr bi bio lud kad bi još izvršavao borbene zadatke, a duševno zdrav kad ih ne bi izvršavao, ali ako je bio zdrav, morao ih je izvršavati, Ako ih je izvršavao, bio je lud pa nije morao; ali ako ih nije htio izvršavati, bio je duševno zdrav i morao je. Yossarian je bio duboko potresen apsolutnom jednostavnošću te klauzule Kvaeke 22 i zazviždao je u znak divljenja.

- Strašna je to kvaka, ta Kvaka 22 - napomenuo je.

- Najbolja što može biti - potvrdi doktor Daneeka.

Yossarian ju je u duhu jasno vidio, u svoj njenoj razložnosti. U savršenim parovima njenih dijelova bilo je neke eliptične preciznosti koja je bila Ijupka i grozna, kao dobra moderna likovna umjetnost, pa na mahove Yossarian nije bio posve siguran vidi li je čitavu, upravo kao što nikad nije bio posve siguran za dobru modernu umjetnost ni za muhe koje je Orr vidio u Applebyevim očima. Morao je vjerovati Orru na riječ da Appleby ima muhe u očima.

- Ma kad ti kažem da ih ima - uvjeravao ga je Orr, pošto se Yossarian potukao s Applebyem u oficirskom klubu - iako on vjerojatno ni sam ne zna da ih ima. Zato i ne može ništa vidjeti onako kako jest.

- Kako to da on ne zna da ih ima? - pitao je Yossarian.

- Zato što ima muhe u očima - razjasni mu Orr pretjerano strpljivo. - Kako može vidjeti da ima muhe u očima kada ima muhe u očima?

To je imalo isto toliko smisla koliko i bilo šta drugo, pa je Yossarian bio voljan da dade Orru povlasticu i da sumnja, jer je Orr bio iz divljine izvan New Yorka, te je znao mnogo više o životu u divljini nego Yossarian, i jer mu Orr, za razliku od Yossarianove majke, oca, sestre, brata, tetke, ujaka, svojte, učitelja, dušobrižnika, zakonodavca, susjeda i

novina, nije nikad prije lagao ni o čemu bitnom. Yossarian je preglavljivao to što je netom saznao o Applebyu dan-dva u sebi, a onda je odlučio da učini dobro djelo i priopći to samom Applebyu.

- Applebye, ti imaš muhe u očima - šapnuo mu je uslužno dok je prolazio mimo njega na ulazu u padobranski šator, onoga dana u tjednu kad su letjeli po mljeko u Parmu.

- Šta? - odazvao se Appleby oštro, smeten činjenicom što Yossarian uopće govori s njim.

- Imaš muhe u očima - ponovi Yossarian. - Zato ih vjerojatno ne možeš ni vidjeti.

Appleby je ustuknuo od Yossariana, s izrazom gadljive zbunjenosti na licu, i mrzovoljno ušutio. Šutio je sve dok se nije obreo u džipu s Havermeyerom vozeći se dugačkom, ravnom cestom put učionica, gdje je major Danby, vrckav operativni oficir aviopuka, čekao da izvrši pripremu leta sa svim čelnim pilotima, strijelcima i navigatorima. Appleby je progovorio tiho, da ga ne čuje vozač ili kapetan Black koji se ispružio žmireći na prednjem sjedalu džipa.

- Havermeyer - rekao je neodlučno. - Imam li ja muhe u očima?

Havermeyer je smiješno zažmirkao.

- Buhe? - pripitao je.

- Ne, nego muhe - glasio je odgovor.

Havermeyer opet zažmirka.

- Muhe?

- U očima.

- Ti si valjda lud - reče Havermeyer.

- Ne, nisam ja lud, nego je Yossarian lud. Samo mi reci imam li muhe u očima ili nemam. Slobodno mi reci! Ja to mogu podnijeti.

Havermeyer hitro ubaci još jedan komad karamele od kikirikija u usta i pomno pogleda Applebya u oči.

- Ja ne vidim nikakve muhe.

Applebyu se ote dubok uzdah olakšanja. Havermeyeru su sićušni ostaci karamele od kikirikija ostali na ustima, bradi i obrazima.

- Imaš mrvice od karamele na licu - pripomenu mu Appleby.

- Uvijek ću radije imati mrvice od karamele na licu, nego muhe u očima - odbrusi mu Havermeyer.

Oficiri ostalih pet aviona iz svakog jata stigli su teretnjacima na opću pripremu leta koja je izvršene pola sata kasnije. Po tri podoficira i vojnika iz svake posade nisu uopće sudjelovali u pripremi leta, nego su se odvezli pravo na aerodrom, do aviona kojima je trebalo da lete toga dana, gdje su čekali s aerodromskim osobljem dok nisu oficiri, s kojima je trebalo da lete, spustili stražnje vratnice na teretnjacima, koji su ih dovezli, i dok nije bilo vrijeme da se popnu u avione i polete. Motori su nezadovoljno poskakivali na betoniranim stajalištima u obliku lopatica, iz početka teško, zatim neko vrijeme lijeno ali mirno, a onda su se avioni stali tromo kretati naokolo i nespretno posrtati po pošljunčenom tlu, kao kakva slijepa, glupa, kljasta bića, dok se nisu poredali na početku uzletišta i brzo uzletjeli, jedan za drugim, usred zujanja, sve jače tutnjave, naginjući se polako i stvarajući formaciju iznad šarenih krošanja, te su kružili oko aerodroma jednakom brzinom sve dok se nisu formirala sva jata po šest aviona, a onda su poletjeli preko nebeski plavetna mora, na prvom kraku leta do cilja u sjevernoj Italiji ili u Francuskoj. Avioni su letjeli sve više i više tako da su, kad su prešli na neprijateljski teritorij, bili na visini od preko tri tisuće metara. Čovjeka je svagda iznenađivao osjećaj mrtve i posvemašnje tišine koju su prekidali samo probni hici ispaljeni iz mitraljeza, po koja bezizražajna jezgrovita napomena preko unutrašnje veze i, najposlije, objava strijelca u svakom avionu, koja je sve otrežnjavala, da su na točki uvođenja u napad i da će krenuti prema cilju. Uvijek je sjalo sunce, uvijek se grlo malko lijepilo od prorijeđena zraka.

Avioni tipa B-25 kojima su letjeli bile su stabilne, pouzdane lađe zelene boje bez sjaja, sa po dva jednaka kormila i motora i široka krila. Jedina im je mana bila, što se tiče mjesta gdje je Yossarian sjedio kao strijelac, tijesan prolaz između strijelčeva odjela u nosu od pleksiglasa i najbližeg izlaza za spasavanje. Prolaz je bio uzak, četvrtast, hladan tunel ispod komandi za upravljanje, pa se krupan čovjek kao Yossarian jedva mogao provući kroz njega. Nije bilo lako ni buc mastu navigatoru s mjesečastim licem i sitnim, reptilskim očima i s lulom, kakav je bio Aarfy, koga bi Yossarian obično otjerao iz nosa aviona kad bi krenuli prema cilju, od kojega su bili udaljeni još nekoliko minuta leta. Nastupalo je vrijeme napetosti, vrijeme čekanja kad nisu ništa čuli, ništa vidjeli i ništa radili nego čekali, dok su dolje protuavionski topovi ciljali i spremali se da ih sve otpreme, ako uzmognu, na vječni počinak.

Taj je prolaz bio Yossarianovo uže za spasavanje iz aviona kada pada, ali ga je Yossarian proklinjao, obuzet silnim neprijateljstvom, ružio ga kao zapreku koju je Providnost tu postavila u sklopu urote da ga satru. Bilo je mjesta za još jedan izlaz za spasavanje u samu nosu aviona B-25, ali ga tu nije bilo. Umjesto njega je bio samo onaj prolaz, a od one gužve nad Avignonom omrznuo mu je svaki mamutski centimetar u njemu, jer ga je udaljavao sekunde i sekunde od padobrana koji je bio odviše glomazan da ga nosi sa sobom, a onda još sekunde i sekunde od izlaza za spasavanje na podu između stražnjeg dijela uzdignute pilotske kabine i nogu bezličnoga mitraljesca koji je sjedio visoko gore, u najvišoj kupoli. Yossarian je čeznuo da bude ondje gdje je mogao biti Aarfy kad bi ga Yossarian otjerao iz nosa aviona; Yossarian je čeznuo da sjedi sklupčan na samu poklopcu izlaza za spasavanje, u iglou od rezervnih zaštitnih odijela koje bi najradije nosio posvuda za sobom, s padobranom već prikopčanim za remenje kako treba, stišćući u jednoj šaci uže za rastvaranje, a drugom se držeći za ručicu izlaza za spasavanje, koja će ga spustiti u zrak prema zemlji, na prvi užasan cvilež propasti. Tu je želio biti, ako je uopće tu morao biti, umjesto da visi ondje sprijeda, kao kakva blesava isturena zlatna ribica u kakvoj blesavoj isturenoj posudi za zlatne ribice, dok su blesavi odurni crni nizovi granata iz flakova praštali i grurali i valjali se svuda

unaokolo, i gore i dolje, usred sve veće, praskave, uzdrmane, gromoglasne, fantazmagorične, kozmološke zloće što je kriještala i bacala i tresla, grmjela i probijala uši i prijetila da će ih sve smlaviti u djeliću sekunde, u jednom golemom bljesku vatre.

Aarfy nije bio Yossarianu ni od kakve koristi ni kao navigator ni kao šta drugo, pa ga je Yossarian svaki put bijesno tjerao iz nosa aviona da ne bi smetali jedan drugome, ako se budu iznenada morali otimati za spas. Kad bi ga jednom Yossarian otjerao iz nosa aviona, Aarfy je mogao čučati na podu gdje je Yossarian čeznuo da čuča, ali je umjesto toga Aarfy stajao kao stup, naslonivši se udobno svojim trupčastim rukama na naslone sjedala pilota i pomoćnika pilota, s lulom u šaci, i prijazno razgovarao o kojekakvim sitnicama s McWattom ili s njegovim pomoćnikom, i upozoravao na zabavne pojedinosti na nebu tu dvojicu koji su bili previše zaposleni da bi ih to zanimalo. McWatt je imao pune ruke posla za komandama slijedeći Yossarianove kreštave upute, dok se Yossarian prikrađao avionom određenom cilju i onda ih sve žestoko zavatlavao oko grabežljivih stupova granata što su se rasprskavale, sipajući odsječne, prodorne, prostačke zapovijedi McWattu, zapovijedi koje su bile nalik na tjeskobna, umolna zapomaganja Gladnog Joea kad ga je u mraku mučila mora. Za sve vrijeme toga kaotičnog sukoba Aarfy bi zamišljeno odbijao dimove gledajući bezbrižno i radoznalo rat kroz McWattov prozor, kao da je to neka daleka smetnja koja njemu ne može ništa. Aarfy je nekad bio revan član studentskog kluba i rado je klicao i prisustvovao studentskim sastancima, i nije imao dovoljno pameti da se boji. Yossarian je pak imao dovoljno pameti i bojao se, i jedino što ga je priječilo da napusti svoje mjesto pod neprijateljskom vatrom i šmugne kroz prolaz kao plašljiv štakor, bila je nevoljkost da povjeri ikomu manevar nad ciljem. Nije bilo toga čovjeka na svijetu koga bi počastio tako velikom odgovornošću. Nije poznavao nijednoga čovjeka koji bi bio veća kukavica od njega. Yossarian je bio najbolji čovjek u puku za manevar nad ciljem, iako nije imao pojma zašto.

Nije bilo utvrđenog pravila za manevar nad ciljem. Sve što je bilo potrebno bio je strah, a Yossarian ga je imao

napretek, više od Orra i od Gladnog Joea, više čak i od Dunbara koji se pokorno pomirio s mišlju da mora jednog dana poginuti. Yossarian se nije pomirio s tom mišlju, pa je na svakom borbenom zadatku jurio glavom bez obzira čim bi bombe bile otkvačene, derući se:

»Brže, brže, brže, brže, gade jedan, brže!« na McWatta i mrzeći sve to vrijeme McWatta iz dna duše, kao da je McWatt kriv što su uopće tu gore, te ih nepoznati ljudi mogu ucecati, a sa svima bi ostalima prekinuo unutrašnju vezu, osim za one jezive gužve nad Avignonom, kad je Dobbs poludio usred leta i počeo dirljivo zapomagati.

- Pomozite mu, pomozite mu - jecao je Dobbs. -Pomozite mu, pomozite mu!

- Kome da pomognemo? Kome da pomognemo? - doviknuo mu je Yossarian pošto se opet ukopčao u unutrašnju vezu, koja je bila prekinuta kad je Dobbs istrgao Hupleu palicu iz ruku i sve ih iznenada natjerao u zaglušno, grozomorno strovaljivanje, od kojega su se svi ukočili i koje je nemoćnog Yossariana prilijepilo tjemenu za strop aviona, i iz kojeg ih je u posljednji čas spasio Huple ugrabivši opet Dobbsu palicu i gotovo isto onako nenadano izravnao avion usred vala kakofonične vatre iz flakova, iz koje su se netom bili izvukli. O, bože! O, bože, o, bože, zazivao je Yossarian nijemo dok je visio prilijepljen za tjeme o strop nosa aviona ne mogući se pomaknuti.

- Strijelcu, strijelcu - odgovorio je Dobbs uzvikom kada je Yossarian progovorio. - Ne javlja se, ne javlja se. Pomozite strijelcu, strijelcu!

- Ja sam strijelac - doviknuo mu je opet Yossarian. - Ja sam strijelac. Meni nije ništa. Meni nije ništa.

- Onda pomozite njemu, pomozite njemu - molio je Dobbs. - Pomozite mu, pomozite mu!

A Snowden je ležao otraga na samrti.

6. GLADNI JOE

Gladni Joe je izvršio normu od pedeset borbenih zadataka, ali mu to nije ništa vrijedilo. Bio je spremio stvari i opet čekao da krene kući. Noću ga je mučila jezovita mora koja je svima probijala uši i od koje nitko u eskadrili nije mogao spavati, osim Huplea, petnaestogodišnjeg pilota, koji je slagao koliko mu je godina da bi mogao stupiti u vojsku, i koji je sa svojim mačkom spavao u šatoru s Gladnim Joeom. Huple je imao lagan san, ali je tvrdio da nije nikad čuo Gladnog Joea kako urla. Gladni Joe je bio bolestan.

- Pa šta onda? - mrndžao je doktor Daneeka ozlojeđeno. - Ja sam već bio na konju, kažem ti. Mlatio sam po pedeset hiljadarki na godinu, a gotovo sve to bez poreza, jer sam zahtijevao od pacijenata da mi plaćaju u gotovu. Podupirao me najjači sindikat na svijetu. I eto što se dogodilo. Baš kad sam se spremao da počnem ozbiljno metati pare na stranu, morali su izmisliti taj fašizam i zaratiti se tako strašno da su čak i mene upleli u to. Moram se smijati kad čujem nekoga kao što je Gladni Joe kako se svaku noć dere iz sveg glasa. Zbilja se moram smijati. On da je bolestan? A šta on misli kako je meni?

Gladni Joe bio je odviše duboko ogrezao u vlastite nedaće da bi mario kako je doktoru Daneeki. Tu su bili šumovi, na primjer. Slabi šumovi su ga razbješnjavali, i promukao je derući se na Aarfyja zbog vlažnog zvuka koji je proizvodio, kao da siše, kad je odbijao dimove na luli, na Orra zbog klepanja, na McWatta zbog praska koji je proizvodio kad god bi okrenuo kartu u igri ajnca ili pokera, na Dobbsa zbog cvokotanja zubima kad bi se, onako nespretan, udario u nešto. Gladni Joe je bio treperava, napeta masa pokretne razdražljivosti. Neprekidno tiktakanje sata u kakvoj mirnoj sobi udaralo je na muke njegov nezaštićeni mozak.

- Čuješ, mali - kazao je kasno jedne večeri Hupleu - ako hoćeš da spavaš u ovom šatoru, moraš raditi kao što ja radim. Moraš svake večeri spremi svoj ručni sat u par vunelih čarapa i metnuti ga na dno svog sanduka na drugom kraju šatora.

Huple je prkosno isturio bradu da pokaže Gladnom Joeu da se s njim ne može samo tako postupati, a onda je učinio upravo ono što mu je bilo rečeno.

Gladni Joe bio je nervozan, ispijen nesretnik, sama kost i koža, sa žilicama što su se trzale i uvijale ispod prljavosive kože u pocrnjelim dupljama iza očiju, poput sasječene zmiје. Bijaše to sumorno, izrovano lice, čađavo od briga, kao napušteno rudarsko naselje. Gladni Joe je halapljivo jeo, neprestano glockao vrškove prstiju, mucao, zagrcavao se, češao se, znojio se, slinio i bjesomučno skakutao tamo-amo s nekim kompliciranim crnim foto-aparatom kojim je vječito pokušavao snimati gole djevojke. Snimke nisu nikad uspjele. Uvijek bi zaboravio staviti film u kameru, ili upaliti svjetla, ili skinuti poklopac s otvora leće. Nije bilo lako nagovoriti gole djevojke da poziraju, ali je Gladni Joe imao načina.

- Ja velik čovjek - vikao bi. - Ja velik fotograf iz časopisa Life. Velika slika na ogromna velika naslovna strana. Si, si, si! Holivudska zvijezda. Multi dinero. Multi rastave. Multi fuki-fuk po cijeli dan.

Malo je koja žena mogla odoljeti takvu lukavu oblagivanju, a prostitutke bi živo skočile na noge i brže zauzele bilo kakvu fantastičnu pozu koju bi on zatražio od njih. Njegova reakcija na njih kao seksualna stvorenja bilo je pomamno divljenje i obožavanje. One su bile divna, moćna, uzbudljiva očitovanja divote, sredstva užitka odviše snažna da bi se mogla izmjeriti, odviše žestoka da bi se mogla podnijeti, odviše savršena da bi bila namijenjena da služe nedostojnu, nevrijednu muškarcu. Njihovu prisutnost u svojim rukama mogao je tumačiti samo kao kozmički previd koji će biti ubrzo ispravljen, pa je uvijek bio prisiljen da ih tjelesno iskoristi koliko god može u ona dva-tri prolazna trenutka koliko je slutio da mu je podareno, prije negoli se Netko ne dosjeti jadu i ugrabi mu ih. Nikad se nije mogao odlučiti bi li ih krčio ili fotografirao, jer je shvaćao da ne može činiti i jedno i drugo u isto vrijeme. Zapravo je uviđao da jedva može činiti i jedno, toliko su mu bile skućene sposobnosti zbog neodoljive potrebe za hitnjom, koja ga je redovito obuzimala. Snimke nisu nikad uspjele, a Gladni Joe ga nikad

nije ni jednoj metnuo. Neobično je bilo to što je u civilu Gladni Joe doista bio fotograf časopisa Life.

On je sad bio heroj, najveći heroj Zračnih snaga, smatrao je Yossarian, jer je izvršio više borbenih zadataka nego i jedan drugi heroj Zračnih snaga. Gladni Joe izvršio je prvi put letačku normu kad je svega dvadeset i pet borbenih zadataka bilo dovoljno da spremi svoje stvari, napiše sretna pisma kući i počne veselo hajkati narednika Towsera zapitkujući ga je li stigao nalog da ga pošalju natrag, u Sjedinjene Države. Dok je čekao, provodio je svaki dan klateći se ritmički oko ulaza u šator operativne službe, šaleći se bučno na račun svakoga tko bi prošao, i nazivajući u šali narednika Towsera šugavim kučkinim sinom kad god bi narednik Towser izvirio iz pisarnice.

Gladni Joe navršio je dvadeset i pet borbenih zadataka one sedmice kad su izvršili invaziju kod Salerna i kad je Yossarian ležao u bolnici zbog tripera, koji je ulovio pri niskom letu iznad neke pripadnice ženskog korpusa u grmlju Marakeša, kamo je letio radi opskrbe. Yossarian se trudio svim silama da dostigne Gladnog Joe, i umalo ga nije dostigao leteći po šest puta u šest dana, ali mu je dvadeset i treći let bio do Arezza gdje je poginuo pukovnik Nevers, i tada je bio najbliže povratku kući. Sutradan je došao pukovnik Cathcart, nadimljući se od silna ponosa u svojoj novoj odori, i proslavio preuzimanje zapovjedništva povećanjem broja potrebnih borbenih zadataka od dvadeset i pet na trideset. Gladni Joe je izvadio stvari i ponovo napisao sretna pisma kući. Prestao je veselo hajkati narednika Towsera. Počeo je mrziti narednika Towsera svaljujući pakosno svu krivnju na njega, iako je znao da narednik Towser nije imao nikakve veze s dolaskom pukovnika Cathcarta ni sa zakašnjenjem naloga za otpuštanje, koji ga je prije sedam dana mogao već pet puta spasiti.

Gladni Joe nije više mogao podnijeti da napeto iščekuje nalog za otpuštanje, pa bi klonuo čim bi izvršio još jednu normu. Kad god bi bio oslobođen borbenih zadataka, priredio bi veliku proslavu za mali krug svojih prijatelja. Razbijao je gr'oca viskija koji je uspio kupiti na

četverodnevnom kruženju kurirskim avionom svake sedmice, i smijao se, pjevao, klatio se i vikao u slavlju pijane radosti dok nije više mogao bdjeti, pa je mirno utonuo u san. Čim bi ga Yossarian, Nately i Dunbar spremili u postelju, počeo bi urlati u snu. Ujutro bi iziđao iz šatora satrven, plašljiv i obuzet osjećajem krivnje, izjedena okosnica Ijudskog zdanja što se pogibeljno klima na rubu propasti.

Mora se javljala Gladnom Joeu točno kao zvijezde na nebu svake božje noći koju je provodio u eskadrili, za sve vrijeme grozne kušnje kad nije išao na borbene zadatke i kad je iznova čekao nalog da ga pošalju kući, nalog koji nije nikako stizao. Dojmljive Ijude u eskadrili, kao Dobbsa i kapetana Flumea, toliko je uzrujavalo urlanje Gladnoga Joea u snu da su i sami počeli urlati u snu, te su se prodorne prostote, koje su svake noći ispuštali iz svojih šatora u eskadrili, isprepletale u mraku isto onako romantično kao što se dozivaju na parenje ptice pjevice s pokvarenim mislima. Potpukovnik Korn postupio je odlučno ne bi li spriječio nešto što mu se činilo da je začetak nezdrave tendencije u eskadrili majora Majora. Rješenje koje je našao bilo je da Gladni Joe upravlja kurirskim avionom tako da ne bude po četiri dana na tjedan u eskadronu, i taj je lijek, kao i svi lijekovi potpukovnika Korna, bio uspješan.

Kad god bi pukovnik Cathcart povećao broj zadataka i vratio Gladnog Joea na dužnost, mora bi prestala i Gladni Joe bi opet bio u normalnom stanju strahovanja i smješkao se od olakšanja. Yossarian je čitao smežurano lice Gladnoga Joea kao novinski naslov. Bilo je dobro kad je Gladni Joe izgledao loše, a strašno kad je Gladni Joe izgledao dobro. Naopak niz reakcija Gladnoga Joea bio je svima čudna pojava, osim Gladnom Joeu koji je uporno sve skupa poricao.

- Tko uopće sanja? - rekao je kad ga je Yossarian zapitao što sanja.

- Joe, zašto ne odeš k doktoru Daneeki? - savjetovao mu je Yossarian.

- Zašto da idem k doktoru Daneeki? Nisam ja bolestan.

- A tvoja mora?
- Kakva mora? - lagao je Gladni Joe.
- Možda bi ti on mogao pomoći?
- Nije mora ništa - odgovorio je Gladni Joe. - Svakog muči mora.

Yossarian je već pomislio da ga je ulovio.

- Svake noći? - upitao je.
- A zašto ne svake noći? - odvratio je Gladni Joe.

I najednom je sve to postalo razborito. Zbilja, zašto ne svake noći? Bilo je razborito derati se u mucu svake noći. To je bilo razboritije nego vladanje Applebya, koji se slijepo pridržavao propisa, pa je naložio Kraftu da naloži Yossarianu da proguta svoje tablete atabrina prije leta preko mora, pošto Yossarian i Appleby nisu više govorili jedan s drugim. Gladni Joe bio je razboritiji i od Krafta koji je poginuo, koga je surovo gurnuo u propast nad Ferrarom motor što je eksplodirao, pošto je Yossarian po drugi put poveo svoje jato od šest aviona na cilj. Aviopuk je već sedmi dan za redom promašivao most u Ferrari, mada je bio opremljen uređajima za gađanje s pomoću kojih su se bombe mogle baciti u kaku s visine od tisuću i dvjesta metara, i mada je prošla cijela sedmica otkako se pukovnik Cathcart dobrovoljno javio da će njegovi momci razoriti most u roku od dvadeset i četiri sata. Kraft je bio suhonjav, bezazlen dečko iz Pennsylvanije koji je želio samo da bude omiljen, i komu je bilo suđeno da se razočara čak i u takvoj skromnoj i nevrijednoj težnji. Umjesto da bude omiljen, bio je mrtav, krvavo ugljevlje u barbarskoj gomili, i nitko ga nije čuo u onim posljednjim dragocjenim trenucima kad je avion bez jednog krila padao kao kamen. Živio je kratko vrijeme ne čineći nikome zla, a onda se srušio u plamenu nad Ferrarom na sedmi dan, dok se Bog odmarao, kad je McWatt okrenuo avion i Yossarian ga poveo po drugi put na cilj, zato što se Aarfy zbunio pa Yossarian nije uspio prvi put baciti bombe.

- Čini se da se zbilja moramo vratiti, je li? - rekao je McWatt neveselo preko unutrašnje veze.

- Čini se da moramo - reče Yossarian.

- Moramo li? - reče McWatt.

- Aha.

- Ha, bože, šta se može! - sroči McWatt.

I vratili su se dok su avioni u drugim jatima bezbrižno kružili u daljini, a dolje svi gromoglasni topovi divizije Hermanna Göringa obasipali ovaj put granatama samo njih.

Pukovnik Cathcart bio je hrabar čovjek i nikad nije oklijevao da dobrovoljno javi svoje Ijude za bilo koji cilj. Nije bilo cilja koji bi njegovu aviopuku bio suviše opasan da ga napadne, baš kao što u igri stolnog tenisa nije bilo lopte koja bi Applebyu bila suviše teška da je ukroti. Appleby je bio dobar pilot i natčovjek u stolnom tenisu, imao je muhe u očima i nikad nije izgubio ni jednog poena. Svega je dvadeset i jedan servis bio dovoljan Applebyu da obruka svakog protivnika. Njegova vještina u stolnom tenisu bila je legendarna, i Appleby je dobio svaku partiju koju je započeo, sve do one večeri kad se Orr podnapio džina s voćnim sokom i svojim reketom razbio Applebyu čelo, pošto mu je Appleby bio oštro vratio svih prvih pet servisa. Orr je bacio reket u njega, skočio na stol i zaletio se na drugi kraj kao da skače udalj, i dočekao se nogama pravo na Applebyevu licu. Nastao je urnebes. Applebyu je bila potrebna gotovo cijela minuta da se iščupa iz Orrovih uzvitlanih ruku i nogu i osovi se na noge držeći Orra pred sobom u zraku jednom rukom za košulju i spremajući se da ga drugom šakom usmrti, ali se u taj čas umiješao Yossarian i istrgao mu Orra iz ruku. Bila je to večer iznenađenja za Applebya, koji je bio krupan kao Yossarian i isto toliko jak, i koji je svom snagom udario Yossariana, što je poglavicu Bijelog Halfoata proželo takvim radosnim uzbuđenjem da se okrenuo i raspalio pukovnika Moodusa po nosu, što je generala Dreedlea ispunilo takvim nježnim zadovoljstvom da je naložio pukovniku Cathcartu da izbaci kapelana iz oficirskog kluba i da poglavicu Bijelog Halfoata premjesti u

šator doktora Daneeke, gdje će dan i noć biti pod liječničkim nadzorom da sačuva tjelesnu kondiciju, kako bi mogao opet raspaliti pukovnika Moodusa po nosu kad god to general Dreedle zatraži od njega. Katkad je general Dreedle dolazio specijalno iz štaba aviobrigade s pukovnikom Moodusom i bolničarkom samo zato da mu poglavica Bijeli Halfoat raspali zeta po nosu.

Poglavica Bijeli Halfoat bio bi mnogo radije ostao u automobilskoj prikolici u kojoj je stanovao s kapetanom Flumeom, šutljivim, opsjednutim eskadrilskim oficirom za informacije, koji je veći dio svake večeri provodio razvijajući fotografije što ih je snimio toga dana da ih razasla sa saopćenjima za štampu. Kapetan Flume provodio je najviše vremena svake večeri radeći u svojoj tamnoj komori, a onda bi legao na ležaj držeći palce, s amajlijom oko vrata, i nastojao svim silama da ostane budan. Živio je u smrtnom strahu od poglavice Bijelog Halfoata. Kapetan Flume bio je opsjednut idejom da će se jedne noći, kad on bude čvrsto spavao, poglavica Bijeli Halfoat prišunjati njegovu ležaju i prefikariti mu vrat od uha do uha. Kapetan Flume saznao je za tu ideju od samog poglavice Bijelog Halfoata, koji se zaista jedne noći prišuljao njegovu ležaju, dok je on drijemao, i proištao mu zlokobno da će mu jedne noći, dok on, kapetan Flume, bude čvrsto spavao, on, poglavica Bijeli Halfoat, prefikariti vrat od uha do uha. Kapetan Flume se sledio buljeći razrogačenim očima pravo u oči poglavici Bijelom Halfoatu, koje su se pijano krijesile svega nekoliko centimetara pred njim.

- A zašto? - protisnuo je jedva jedvice kapetan Flume.

- A zašto ne? - bijaše odgovor poglavice Bijelog Halfoata.

Poslije toga se svake noći kapetan Flume trudio da ostane što dulje budan. Mora Gladnoga Joea bila mu je od neprocjenjive pomoći. Slušajući napeto manijačko zavijanje Gladnoga Joea iz noći u noć, kapetan Flume ga je zamrzio i zaželio da se poglavica Bijeli Halfoat prišulja jedne noći njegovu ležaju i prefikari njemu vrat od uha do uha. Zapravo je kapetan Flume spavao kao zaklan gotovo svake noći i samo je sanjao da je budan. Ti su snovi o bdjenju bili

toliko uvjerljivi da se svako jutro budio posve iscrpljen i odmah ponovo zapadao u san.

Poglavica Bijeli Halfoat gotovo je zavolio kapetana Flumea otkako se ovaj tako neobično preobrazio. Kapetan Flume je one noći legao u postelju kao nadobudna ekstravertirana ličnost, a sutradan je ujutro ustao iz nje kao pogružena introvertirana ličnost, pa je poglavica Bijeli Halfoat ponosno smatrao novoga kapetana Flumea za svoje vlastito djelo. On nije uopće kanio prefikariti kapetanu Flumeu vrat od uha do uha. Prijetnja da će to učiniti bila je za njega puka šala, isto kao i ono da će on umrijeti od upale pluća, i isto kao što je raspalio pukovnika Moodusa po nosu, ili kao što je izazivao doktora Daneeku na indijansko rvanje. Kad bi svake noći doteturao pijan do svog šatora, poglavica Bijeli Halfoat želio je jedino da odmah zaspi, ali često nije mogao zaspati zbog Gladnoga Joea. Poglavicu Bijelog Halfoata podilazili su srsi od more Gladnoga Joea, pa je često poželio da se netko ušulja u šator Gladnoga Joea, skine mu Hupleova mačka s glave i prefikari mu vrat od uha do uha, kako bi se svi u eskadrili, osim kapetana Flumea, mogli pošteno naspavati.

Iako je poglavica Bijeli Halfoat i dalje lupao pukovnika Moodusa po nosu za Ijubav generala Dreedlea, svejednako je bio u nemilosti. U nemilosti je bio i major Major, komandir eskadrile, koji je to saznao u isti mah kad je saznao da je komandir eskadrile od pukovnika Cathcarta, koji je dotutnjao u eskadrilu u svom džipu s pojačanim motorom sutradan pošto je major Duluth poginuo nad Perugiom. Pukovnik Cathcart zaustavio je naglo džip koji je zacvilio nekoliko centimetara pred usjekom željezničke pruge, što ga je razdvajao od kosog igrališta košarke, s kojega su majora Majora najposlije istjerali udarcima nogama i šakama, i guranjem, i kamenjem momci koji su mu bili malne postali prijatelji.

- Vi ste novi komandir eskadrile - izderao se pukovnik Cathcart preko usjeka na njega. - Ali nemojte misliti da to šta znači, jer ne znači. To znači samo da ste novi komandir eskadrile.

I pukovnik Cathcart otprašio je isto onako naglo kako je i došao, okrenuvši džip tako da su se kotači strahovito

zavrtjeli i posuli pijeskom majora Majora. Major Major se ukočio na tu vijest. Stajao je bez riječi, onako protegljast i nezgrapan, s izlizanom loptom za košarku u dugačkim rukama, dok je sjeme kivnosti koje je tako brzo posijao pukovnik Cathcart hvatalo korijen u vojnicima oko njega, koji su s njim igrali košarku i koji su dopustili da se prijatelji s njima koliko nitko drugi prije toga. Bjeloočnice njegovih sanjarskih očiju raširile su se i ovlažile dok su mu se usta čeznutljivo i malodušno borila s poznatom, nesavladivom osamljenošću koja se opet širila oko njega kao zagušljiva magla.

Kao i svi ostali oficiri u štabu aviopuka, osim majora Danbyja, pukovnik Cathcart bio je zadojen demokratskim duhom: on je vjerovao da su svi ljudi jednaki, pa je stoga podjednako usrdno omalovažavao sve Ijude izvan štaba aviopuka. Usprkos tome, vjerovao je u svoje Ijude. Kao što im je često govorio u učionici, vjerovao je da su za najmanje deset borbenih zadataka bolji od svake druge jedinice, i smatrao da svi oni koji nemaju tu vjeru, koju je on usadio u njih, mogu ići do sto đavola. Ipak, jedini način na koji su mogli ići do sto đavola, kao što je Yossarian saznao kad je odletio u posjet bivšem starijem vojniku Wintergreenu, bijaše da izvrše još deset borbenih zadataka.

- Ja to još ne shvaćam - prosvjedovao je Yossarian. - Ima li doktor Daneeka pravo ili nema?

- Koliko je rekao?

- Četrdeset.

- Daneeka je rekao istinu - priznade bivši stariji vojnik Wintergreen. - Vi ne morate izvršiti više od četrdeset borbenih zadataka, što se tiče štaba Dvadeset i sedme zračne eskadre.

Yossarian je likovao.

- Onda ja mogu kući, nije li tako? Ja ih imam četrdeset i osam.

- Ne, ne možeš kući - ispravi ga bivši stariji vojnik Wintergreen. - Jesi li ti lud, što ti je?

- Zašto ne mogu?

- Kvaka 22.

- Kvaka 22 - Yossarian se zgranu. - Kakve to vražje veze ima s Kvakom 22?

- Kvaka 22 - odgovorio je doktor Daneeka strpljivo kad je Yossarian doletio natrag na Pianosu s Gladnim Joeom - kaže da uvijek moraš učiniti ono što ti zapovjedi tvoj pretpostavljeni.

- Ali Dvadeset i sedma eskadra kaže da mogu kući kad navršim četrdeset borbenih zadataka.

- Ali ti ne kažu da moraš kući. A propisi, bogme, kažu da moraš izvršiti svaki nalog. U tome je kvaka. Sve kad bi pukovnik i kršio naredbu Dvadeset i sedme eskadre tjerajući te da izvršiš više borbenih zadataka, morao bi ih izvršiti, jer bi inače bio kriv što nisi izvršio njegov nalog. A onda bi ti štab Dvadeset i sedme zračne eskadre zbilja skočio za vrat.

Yossarian se skljojka od razočaranja.

- Onda zbilja moram izvršiti pedeset borbenih letova, je li? - protuži.

- Pedeset i pet - ispravi ga doktor Daneeka.

- Kako pedeset i pet?

- Pedeset i pet zadataka, koliko sad pukovnik zahtijeva od svih vas.

Gladnom Joeu kao da je pao kamen sa srca kad je čuo što kaže doktor Daneeka, a usne su mu se razvukle u osmijeh. Yossarian je zgrabio Gladnog Joea za gušu i natjerao ga da odmah odleti s njim opet do bivšeg starijeg vojnika Wintergreena.

- Što bi mi napravili - upitao je povjerljivim glasom - kad bih odbio da letim?

- Vjerojatno bismo te strijeljali - odgovorio je bivši stariji vojnik Wintergreen.

- Mi? - uzviknu Yossarian iznenađeno. - Kako to misliš mi? Otkad si ti na njihovoj strani?

- Ako tebe strijeljaju, šta misliš, na čijoj ću biti strani? - odbrusi mu bivši stariji vojnik Wintergreen.

Yossarian se lecnu. Pukovnik Cathcart ga je opet prešao.

7. McWATT

Obično je Yossarianov pilot bio McWatt koji je, brijući se svako jutro u kričavim crvenim, čistim pidžamama pred svojim šatorom, pripadao čudnovatim, ironičnim i nepojmljivim pojavama oko Yossariana. McWatt je vjerojatno bio najluđi borac od svih njih, jer je bio potpuno duševno zdrav a ipak se nije tužio na rat. Bio je kratkonog, plećat, nasmiješen mladić koji je neprekidno zviždukao plesne melodije i oštro praskao kartama kad ih je dijelio u ajncu ili pokeru, dok Gladni Joe nije napokon, pod kumulativnim utjecajem tih prasaka, zapao u drhtav očaj i stao se derati na njega da prestane praskati kartama.

- Pasja ti mati, ti to činiš samo zato što to mene smeta - zaurloao je Gladni Joe bijesno dok ga je Yossarian zadržavao rukom umirujući ga. - Jedino zato on to radi, zato što voli kad ja vičem. Pasja mu mati gadna!

McWatt je pokajnički nabrao svoj nježni, pjegavi nos i obećao da neće više praskati kartama, ali je uvijek zaboravljao na to obećanje. McWatt je nosio čupave papuče uz crvene pidžame i spavao između svježe izglaćanih plahta u bojama, kao što je bila ona čiju mu je polovicu Milo otkupio od nacerenog lopova sladokusca ni za jednu od datula s košticama koje je Milu pozajmio Yossarian. McWatta se snažno dojmio Milo koji je, na veselje kaplara Snarka, njegova kuhinjskog pomoćnika, već kupovao jaja po sedam centa, a prodavao ih po pet. Ali McWatta se nije nikad Milo toliko dojmio koliko se Mila dojmila svjedodžba koju je Yossarian dobio radi svoje jetre od doktora Daneeke.

- Šta je to? - uzviknuo je Milo u strahu kad je ugledao golemu kutiju od valovite Ijepenke, punu paketića suha voća i limenki voćnih sokova i slatkiša, što su se dvojica težaka, koje je major -de Coverley oteo za svoju kuhinju, spremala da odnesu u Yossarianov šator.

- Ovo je kapetan Yossarian, gospodine poručniče - reče kaplar Snark smijuljeći se nadmoćno. Kaplar Snark bio je intelektualni snob koji je držao da je odmakao dvadeset godina ispred svoga doba, pa nije uživao što kuha za mase.

- Ima pismo od doktora Daneeke, prema kojem ima pravo na voće i voćne sokove koliko ga volja.

- Šta je to? - uzviknuo je Yossarian kad je Milo probljedio i zateturao.

- Ovo je poručnik Milo Minderbinder, gospodine kapetane - reče kaplar Snark namigujući mu podrugljivo. - Jedan od naših novih pilota. Postavljen je za upravitelja menze dok ste vi bili u bolnici.

- Šta je to? - uzviknuo je McWatt kasno poslije ^podne, kad mu je Milo pružio polovicu njegove plahte.

- To je polovica plahte koja vam je jutros ukradena - protumači Milo odajući nervozno zadovoljstvo samim sobom i trzajući brzo svojim riđim brkovima. - Kladio bih se da niste ni znali da vam je ukradena.

- Zašto bi tko ukrao polovicu plahte? - zapita Yossarian.

Milo se smete.

- Niste me razumjeli - prosvjedovao je. Yossarian nije razumio ni zašto se Milo tako očajnički bori da dobije udio u pismu doktora Daneeke koje je bilo kristalno jasno. »Dajte Yossarianu suha voća i voćnih sokova koliko god hoće«, napisao je doktor Daneeka. »Kaže da ima proces na jetri.«

- Ovakvo pismo - mrmljao je Milo potišteno - moglo bi upropastiti svakog upravitelja menze na svijetu. - Milo je došao u Vossarianov šator samo zato da ponovo pročita to pismo, a pratio je svoju kutiju izgubljenih živežnih namirnica kroz eskadrilu kao žalobnik. - Moram vam dati koliko god zatražite. Pa u pismu čak ne piše ni da morate sami pojesti sve to voće.

- I dobro je što ne piše - reče mu Yossarian - jer ga ja uopće ne jedem. Ja imam proces na jetri.

- Ah, da, zaboravio sam - reče Milo snizivši smjerno glas. - Je li vam loše?

- Upravo onoliko koliko treba - odgovori Yossarian veselo.

- A, tako - reče Milo. - A šta to znači?
- To znači da ne bi moglo biti bolje...
- Čini mi se da vas ne razumijem.
- ... A da ne bude gore. Je li vam sad jasno?
- Jest, sad mi je jasno. Ali još mi se čini da vas ne razumijem.
- Ama, neka vas to ne zabrinjava! Pustite radije neka zabrinjava mene. Znae, ja zapravo nemam proces na jetri. Imam samo simptome. Imam Gamett-Fleischakerov sindrom.
- A, tako - reče Milo. - A šta je to Gamett-Fleischakerov sindrom?
- Proces na jetri.
- A, tako - reče Milo i uze umorno trljati svoje crne obrve odajući bol, kao da čeka da prođe neka mučna nelagoda koju osjeća. - Ako je tako - nastavi napokon - mislim da zbilja morate paziti što jedete, nije li tako?
- I te kako moram paziti - reče mu Yossarian. - Nije lako doći do dobrog Gamett-Fleischakerova sindroma i ja ne želim da ga upropastim. Zato i ne jedem uopće voće.
- E, sad mi je jasno - reče Milo. - Voće škodi vašoj jetri?
- Ne, nego voće čini dobro mojoj jetri. Zato ga i ne jedem.
- Pa, šta onda radite s voćem? - zapita Milo probijajući se uporno kroz sve veću zbrku da izbacii pitanje koje mu je bilo na jeziku. - Prodajete li ga?
- Dijelim ga.
- Kome? - viknu Milo glasom koji je pucao od zdvojnosti.
- Svakome tko ga želi - uzvratii mu Yossarian povikom.

Milo zakuka dugo i sjetno i ustuknu glavinjajući, a pepeljasto mu se lice iznenada osu grašcima znoja. Cupkao je rastreseno svoj nesretni brk dršćući kao prut na vodi.

- Mnogo dajem Dunbaru - nastavi Yossarian.

- Dunbaru? - jeknu Milo ošamućeno.

- Jest. Dunbar može jesti koliko mu srce želi, a to mu ne čini ni najmanje dobro. Ja samo ostavim kutiju ondje, na otvorenom, da svatko uzme koliko hoće. Aarfy dolazi po suhe šljive, jer kaže da u menzi nikad ne dobije dosta suhих šljiva. Mogli biste to malo ispitati kad nađete vremena, jer nije nimalo ugodno kad se Aarfy ovuda mota. Kad god je zaliha na izmaku, samo naložim kaplaru Snarku neka me opet opskrbi. Nately uvijek ponese cio teret voća sa sobom kad ide u Rim. On je zaljubljen ondje u neku kurvu koja mene mrzi, a on je nimalo ne zanima. Ona ima malu sestru koja ih nikad ne ostavlja same u krevetu, a stanuju u jednom stanu s nekim starcem i babom i masom drugih djevojaka sa zgodnim debelim bedrima, koje se isto tako neprestano zezaju okolo. Nately im uvijek odnese punu kutiju voća.

- Prodaje im ga?

- Ne, poklanja im ga.

Milo se namršti.

- Pa, ovaj, čini mi se da je onda vrlo široke ruke prema njima - napomenu on bez tračka oduševljenja.

- Jest, vrlo je široke ruke - potvrdi Yossarian.

- I uvjeren sam da je sve potpuno ispravno - reče Milo - jer je voće vaše kad ga jedanput dobijete od mene. Vjerujem da su u ovako teškim prilikama ti Ijudi sretni što ga mogu dobiti.

- Jesu, sretni su - uvjeravaše ga Yossarian. - One dvije djevojke prodaju sve voće na crnoj burzi, pa za novac koji dobiju kupuju neukusan nakit i jeftin parfem.

Milo dignu brže glavu.

- Nakit! - uskliknu. - Nisam to znao. Pošto plaćaju jeftin parfem?
- Starac kupuje za svoj dio čisti viski i pornografske slike. On je razvratnik.
- Razvratnik?
- Ne biste vjerovali.
- Je li u Rimu dobro tržište za pornografske slike? - pripita Milo.
- Ne biste vjerovali. Uzmite, na primjer, Aarfya. Poznajući ga, ne biste nikad to pomislili, je li?
- Da je razvratnik?
- Ne, nego da je navigator. Poznajete kapetana Aardvaarka, je li? To je onaj gala momak koji vam je, kad ste prvi put došli u eskadrilu, pristupio i rekao: "Aardvaark me zovu, a bez navigacije ne mogu." Lula mu je bila u zubima i vjerojatno vas je pitao na kojem ste koledžu studirali. Poznajete li ga?

Milo ga nije slušao.

- Hajde da se uortačimo - izlanuo je umolno.

Yossarian je odbio, iako nije nimalo sumnjao da bi mogli postupati s kamionima voća kako bi god htjeli, kad bi ih Yossarian jednom nabavio iz menze s pomoću pisma doktora Daneeke. Milo se pokunjuo, ali je od toga trenutka povjeravao Yossarianu svaku svoju tajnu, osim jedne, prosuđujući mudro da svatko tko neće da krade domovini, neće da krade nikome. Milo je povjerio Yossarianu sve svoje tajne osim mjesta gdje je u brdima počeo zakopavati novac, otkako se jednom vratio iz Smirne s punim avionom smokava i čuo od Yossariana da je neki vojni istražitelj stigao u bolnicu. Milu, koji je bio toliko lakouman te se dobrovoljno javio da bude upravitelj menze, bio je taj položaj svetinja.

- Ja nisam čak ni znao da ne serviramo dovoljno suhих šljiva
- priznao je toga prvog dana. - Valjda zato što sam još
novajlija. Porazgovarat ću o tome sa svojim glavnim šefom
kuhinje.

Yossarian ga oštro pogleda.

- Kakvim glavnim šefom kuhinje? - priupita. - Vi nemate
glavnog šefa kuhinje.

- S kaplarom Snarkom - protumači Milo odvrćući pogled
kao da je nešto kriv. - On je jedini šef kuhinje kojeg imam,
iako se nadam da ću ga prebaciti u administraciju. Rekao
bih da je kaplar Snark malo previše sklon stvaralaštvu. On
misli da je funkcija kuhinjskog pomocnika neka vrsta
umjetničke forme, pa se uvijek tuži kako mora prostituirati
svoj talent. A nitko od njega ne traži tako nešto! Da, zbilja,
znate li vi možda zašto je on spao na čin kaplara, i sad je
samo kaplar?

- Znam - reće Yossarian. - Potrovaio je cijelu eskadrilu.

Milo opet problijedje.

- Šta je napravio?

- Sasjeckao je na stotine vojnih sapuna u batatu samo zato
da pokaže da momci imaju filistarski ukus i da ne znaju šta
je dobro. Svi su se momci u eskadrili razboljeli. Borbeni
zadaci su bili odgođeni.

- Tako, dakle! - uskliknu Milo stisnuvši usne u znak
neodobravanja. - Sigurno je ustanovio da je pogriješio, je li?

- Naprotiv - ispravi ga Yossarian. - Ustanovio je da je imao
pravo. Smazali smo pune tanjure i tražili još. Svi smo znali
da smo se razboljeli, ali nismo imali pojma da smo otrovani.

Milo dvaput frknu od užasa, kao kakav kudrav mrk zec.

- Ako je tako, onda bih ga svakako htio prebaciti u
administraciju. Ja ne želim da se što slično dogodi dok sam
ja na ovoj dužnosti. Znao - povjeri se ozbiljno - ja se
nadam da ću Ijudima u ovoj eskadrili dati najbolju hranu na

cijelom svijetu. To je zbilja cilj vrijedan truda, je li? Ako upravitelj menze ne puca tako visoko, meni se čini da onda nema prava da bude upravitelj menze. Ne mislite li i vi tako?

Yossarian se polako okrenu i upre u Mila pogled pun ispitljiva nepovjerenja. Vidio je pred sobom priprosto, iskreno lice koje nije bilo sposobno za prepredenost ni za podmuklost, čestito, otvoreno lice s razjedinjenim krupnim očima, riđom kosom, crnim obrvama i nesretnim crvenkastosmeđim brkovima: Milo je imao dugačak, tanak nos s njuškavim, vlažnim nosnicama što su bile okrenute oštro nadesno i uvijek upravljene na suprotnu stranu od one na koju je inače gledao. Bilo je to lice čovjeka očeličena poštenja koji nije mogao svjesno kršiti moralna načela na kojima je počivala njegova čestitost, baš kao što se nije mogao prometnuti u odvratnu žabu krastaču. Jedno je od tih moralnih načela bilo da nije nikakva grehota zaračunati robu najviše koliko tržište može podnijeti. Bio je podložan strahovitim paroksizmima pravedna gnjeva, pa se i te kako razgnjevio kad je doznao da je stigao vojni istražitelj i da njega traži.

- Ma ne traži on vas - reče Yossarian kušajući ga umiriti. - On traži nekoga u bolnici tko je potpisivao Washingtona Irvinga na pismima koja je cenzurirao.

- Ja nisam nikad potpisivao Washingtona Irvinga ni na kakvim pismima - ustvrđi Milo.

- Naravno da niste.

- Ali, to je samo smicalica kojom bi me htjeli prisiliti da priznam da zarađujem pare na crnoj burzi. - Milo se žestoko povuče za čupavi pramen svojih izbljedjelih brkova. - Ne volim takve tipove. Uvijek nešto njuškaju oko Ijudi kao što smo mi. Zašto vlast ne pograbi za šiju bivšeg redova Wintergreena ako želi učiniti neko dobro? On ne poštuje propise ni odredbe i neprestano mi obara cijene.

Milovi brkovi bili su nesretni zato što im odvojeni kraci nisu nikad bili jednaki. Bili su kao Milove razjedinjene oči koje nisu nikad gledale u isto vrijeme u isti predmet. Milo je vidio više stvari nego većina Ijudi, ali nije vidio ni jednu od njih

posve jasno. Nasuprot njegovoj reakciji na vijest da je stigao vojni istražitelj, saslušao je mirno i hrabro Yossariana kad mu je ovaj rekao da je pukovnik Cathcart povisio broj borbenih zadataka na pedeset i pet.

- Rat je - reče. - I nema smisla jedikovati zbog broja borbenih zadataka koje moramo izvršiti. Ako pukovnik kaže da moramo izvršiti normu od pedeset i pet letova, onda je moramo izvršiti.

- E pa, ja je ne moram izvršiti - ustvrđi Yossarian.

- Ja ću se obratiti majoru Majoru.

- Kako ćete mu se obratiti? Major Major nikoga ne prima.

- Onda ću se vratiti u bolnicu.

- Upravo ste se vratili iz bolnice prije deset dana - podsjeti ga prijekorno Milo. - Ne možete stalno bježati u bolnicu kad god se nešto dogodi što se vama ne sviđa. Nego, najbolje će biti da se izvrši norma. To nam je dužnost.

Milo je imao krute obzire koji mu čak nisu dopuštali da pozajmi paket datula s košticama iz menze onoga dana kad je McWattu bila ukradena plahta, jer je sva hrana u menzi bila još državno vlasništvo.

- Ali ih mogu pozajmiti od vas - protumači on Yossarianu - jer je sve ovo voće vaše kad ga dobijete od mene na temelju pisma doktora Daneeke. Vi možete činiti s njim što vas je volja, čak ga možete i prodati uz veliku dobit, umjesto da ga dijelite badava. Hoćete li da to radimo zajedno?

- Neću.

Milo odustade.

- Onda mi pozajmite paketić datula s košticama - zamoli ga.
- Vratit ću vam ih. Poštenja mi da ću vam ih vratiti, a dobit ćete i nešto pride.

Milo je održao riječ i, kad se vratio s neotvorenim paketićem datula i s nacerenirn lopovom sladokuscem koji je bio ukrao plahtu iz McWattova šatora, dao je Yossarianu četvrtinu McWattove žute plahte. Taj je komad plahte pripadao sad Yossarianu. On ga je zaradio dok je drijemao, iako nije znao kako ga je zaradio. A nije znao ni McWatt.

- Šta je to? - uzviknuo je McWatt buljeći u nedoumici u rasparanu polovicu plahte.

- To je polovica one plahte koja vam je jutros ukradena - protumači Milo. - Kladio bih se da niste ni znali da vam je ukradena.

- Zašto bi tko ukrao polovicu plahte? - pripita Yossarian.

Milo se smete.

- Niste me razumjeli - prosvjedovao je. - On je ukrao čitavu plahtu, a ja sam je otkupio od njega paketićem datula s košticama koje ste vi uložili. Zato je vama pripala četvrtina plahte. Vama se vaš ulog i te kako isplatio, pogotovo zato što vam vraćam sve datule do jedne koje ste mi dali. - Zatim se Milo obrati McWattu. - Vama je pripala polovica plahte zato što je u početku bila čitava vaša, i ja bogami ne razumjem što se vi bunite, jer ne biste dobili ni komadića da vam kapetan Yossarian i ja nismo pritekli u pomoć.

- Tko se buni? - uskliknu McWatt. - Ja samo razmišljam što ću s polovicom plahte.

- Svašta možete s polovicom plahte - uvjeravaše ga Milo. - Preostalu četvrtinu plahte zadržao sam za sebe kao nagradu za svoj pothvat, rad i inicijativu. To nije za mene, znate, nego za sindikat. Eto šta još možete učiniti s vašom polovicom plahte. Možete je ostaviti sindikatu i pratiti kako joj raste vrijednost.

- Kakvom sindikatu?

- Sindikatu koji bih ja htio osnovati jednoga dana da bih vam svima mogao dati hranu kakvu zaslužujete.

- Htjeli biste osnovati sindikat?

- Jest, tako je. Zapravo ne sindikat, nego emporij. Znete li što je to emporij?

- To je mjesto gdje se kupuje, nije li tako?

- I prodaje - nadopuni ga Milo.

- I prodaje.

- Oduvijek sam želio da imam emporij. Čovjek može svašta kad ima emporij. Ali ga treba imati.

- Vi želite emporij?

- I da svaki pojedinac ima svoj udio.

Yossarian je bio još zbunjen, jer je ovo bio poslovan razgovor, a njega je mnogo šta u poslovnim razgovorima uvijek zbunjivalo.

- Dopustite da vam ponovo pokušam objasniti — predloži Milo odajući sve veću nestrpljivost i razdražljivost i upirući prstom u lopova sladokusca koji se još cerio pokraj njega. - Ja sam znao da je njemu više stalo do datula nego do plahte. Kako ne razumije ni riječi engleski, pazio sam da se o svemu dogovorimo na engleskom.

- Zašto ga niste jednostavno udarili po glavi i oduzeli mu plahtu? - upita ga Yossarian.

Milo dostojanstveno stisnu usne i zavrtje glavom.

- To nipošto ne bi bilo pravo - prekori ga odlučno. - Sila je zla, a od dva zla nikad dobro. Ja sam postupio mnogo bolje. Kad sam mu pružio datule i posegnuo za plahtom, on je vjerojatno mislio da mu predlažem da se trampimo.

- A što ste zapravo učinili?

- Zapravo mu jesam predložio da se trampimo, ali kako on ne razumije engleski, ja to uvijek mogu poricati.

- A ako se naljuti i zatraži datule?

- Pa, jednostavno ćemo ga udariti po glavi i oduzeti mu ih - odgovori Milo bez dvoumljenja. Zatim svrnu pogled s Yossariana na McWatta, pa opet na Yossariana. - Ja zbilja ne shvaćam što se vi svi bunite. Svi smo dobro prošli. Svi smo zadovoljni osim ovog lopova; ali nema smisla da zbog njega taremo sebi glavu, jer on čak ne zna ni naš jezik i zaslužio je što god dobije. Kako to ne razumijete?

Yossarian nije još razurnio ni kako Milo može kupovati jaja na Malti po sedam centa, a prodavati ih uz dobit na Pianosi po pet centa.

8. POTPORUČNIK SCHEISSKOPF

Čak ni Clevinger nije razumio kako je to Milo mogao, a Clevinger je inače sve znao. Clevinger je znao sve o ratu, osim zašto bi Yossarian morao poginuti a kaplar Snark ostati živ, ili zašto bi kaplar Snark morao poginuti a Yossarian ostati živ. Bio je to gadan i prljav rat, i Yossarian je mogao biti bez njega - živjeti vječno, možda. Samo će neznatan dio njegovih sunarodnjaka dati živote da se rat dobije, a on nije težio da bude među njima. Poginuti ili ne poginuti, bilo je pitanje, a Clevinger je malaksao trudeći se da odgovori na nj. Historija nije zahtijevala Yossarianovu preranu smrt, pravda je mogla biti zadovoljena bez nje, napredak nije zavisio od nje, pobjeda nije bila uvjetovana njome. Bilo je nužno da ljudi ginu; ipak, koji će ljudi poginuti, ovisilo je o prilikama, a Yossarian nije bio voljan da bude žrtva prilika. Ali takav je bio rat. Gotovo jedino što je mogao reći u prilog ratu bilo je da dobro plaća i da je izbavio djecu od pogubnog utjecaja roditelja.

Clevinger je toliko znao zato što je Clevinger bio genij koji je patio od lupanja srca i lako blijedio. Bio je nezgrapnan, protegljast mornak izglednjelih očiju. Dok je studirao na Harvardu, osvojio je nagrade u gotovo svim predmetima, a jedini razlog što nije osvojio nagrade u svim predmetima bio je što je bio previše zauzet potpisivanjem peticija, raznošenjem peticija i osporavanjem peticija, pristupanjem debatnim klubovima i istupanjem iz debatnih klubova, prisustvovanjem omladinskim kongresima, demonstriranjem protiv drugih omladinskih kongresa i organiziranjem studentskih odbora za zaštitu otpuštenog nastavnog osoblja. Svi su se slagali u mišljenju da će Clevinger daleko dotjerati u akademskom svijetu. Ukratko, Clevinger je bio jedan od onih ljudi koji su veoma inteligentni i nerazumni, a to su znali svi osim onih koji su to ubrzo spoznali.

Ukratko, bio je blesan. On se često činio Yossarianu kao jedan od onih ljudi koji više po muzejima suvremene umjetnosti, s obadva oka na jednoj strani lica. To je, naravno, bila iluzija koja je potjecala iz Clevingerove sklonosti da bulji netremice u jednu stranu pitanja a da

nikad ne vidi drugu stranu. U politici je bio filantrop koji je razlikovao ljevicu od desnice i koji je bio nezgodno priklješten između njih. Neprestano je branio prijatelje komuniste pred njihovim neprijateljima desničarima, a prijatelje desničare pred njihovim neprijateljima komunistima, pa ga ni jedni ni drugi nisu mogli živa vidjeti i nisu ga ni pred kim branili, jer su smatrali da je blesav.

On je bio vrlo ozbiljan, vrlo revan i vrlo savjestan blesan. S njim čovjek nije mogao ići u kino a da se poslije ne uplete u prepirku oko uživanja, Aristotela, univerzalija, poruka i dužnosti kinematografije kao umjetničke forme u materijalističkom društvu. Djevojke koje je vodio u kazalište morale su pričekati do prve pauze da saznaju od njega gledaju li dobar ili loš komad, ali su tada odmah saznale. On je bio borben idealist koji je vojevao protiv rasne netrpeljivosti tako što je pred njenim pojavama padao u nesvijest. Znao je sve o književnosti, samo nije znao uživati u njoj.

Yossarian mu je htio pomoći.

- Nemoj biti blesav - savjetovao je Clevingeru dok su obadvojica bili vojni pitomci u Santa Ani, u Kaliforniji.
- Reći ću mu - ostajao je Clevinger pri svome dok su sjedili visoko na tribinama iznad pomoćnog vježbališta i gledali potporučnika Scheisskopfa kako bijesno hoda gore-dolje, kao kakav golobradi Lear.
- Zašto baš meni? - jadicovao je potporučnik Scheisskopf.
- Šuti, idiote! - savjetovao je Yossarian ujački Clevingeru.
- Ti ne znaš što govoriš - prigovori mu Clevinger.
- Znam toliko da šutim, idiote.

Potporučnik Scheisskopf čupao je kosu i škrgutao zubima. Gumenasti obrazi tresli su mu se od navale tjeskobe. Nije znao što bi s eskadrilom pitomaca slabog borbenog morala, koji su grozno stupali na paradnom natjecanju koje se održavalo svaku nedjelju poslije podne. Moral im je bio slab

zato što nisu željeli stupati na paradi svaku nedjelju poslije podne, i zato što im potporučnik Scheisskopf nije dopustio da između sebe izaberu sobne starješine, nego ih je sam odredio.

- Ja želim da mi netko kaže — preklinjao ih je sve potporučnik Scheisskopf kao da se moli Bogu. - Ako sam ja zbog bilo čega kriv, želim da mi kažete.

- On želi da mu netko kaže — reče Clevinger.

- On želi da svi šute, idiote - odgovori mu Yossarian.

- Pa, zar ga nisi čuo? - tjerao je Clevinger svoje.

- Čuo sam ga - odgovori Yossarian. - Čuo sam ga kako je vrlo glasno i vrlo jasno rekao neka svi držimo jezik za zubima ako smo pametni.

- Neću vas kazniti - kleo se potporučnik Scheisskopf.

- Kaže da me neće kazniti - reče Clevinger.

- Uškopit će te - reče Yossarian.

- Kunem se da vas neću kazniti - reče potporučnik Scheisskopf. - Bit ću zahvalan onome tko mi kaže istinu.

- Zamržit će te - reče Yossarian. - Mržit će te dok bude živ.

Potporučnik Scheisskopf završio je bio školu za rezervne oficire i bilo mu je prilično drago što je izbio rat, jer je sad mogao svaki dan nositi oficirsku uniformu i obraćati se riječju »momci« odsječnim, vojničkim glasom čoporima djece, koji bi mu dopali šaka svakih osam sedmica na putu do klaonice. Bio je ambiciozan i ozbiljan taj potporučnik Scheisskopf, trijezno se odnosio prema svojim odgovornostima i smješkao se samo kad bi se neki njegov suparnik, oficir u bazi zračnih snaga u Santa Ani, razbolio od neke podmukle bolesti. Imao je slab vid i kroničnu upalu sinusa, zbog čega mu je rat bio posebno uzbudljiv, jer se nije morao bojati da će ga poslati na ratište. Najbolje je kod njega bila njegova žena, a najbolje je kod njegove žene bila njena prijateljica, Dori Duz, koja se tucala kad god je mogla

i koja je nosila uniformu pripadnice ženskog korpusa, koju je žena potporučnika Scheisskopfa svake nedjelje oblačila i svake nedjelje svlačila za ljubav svakom pitomcu u muževoj eskadrili koji bi je poželio.

Dori Duz bila je živahna mala kurvica bakrenozelene i zlatne boje, koja se najradije tucala po spremištima alata, telefonskim govornicama, svlačionicama i autobusnim stanicama. Malo šta nije iskusila, a još je manje bilo onoga što ne bi htjela iskušati. Bila je bestidna, vitka i agresivna devetnaestogodišnjakinja. Slomila je na desetke »ega« i nagnala mnoge muškarce da ujutro mrze sami sebe zbog toga kako ih je našla, upotrijebila i odbacila. Yossarian ju je volio. Štosala se fantastično, a smatrala je da je on tek prosječan. Volio je dodir gipkih mišića ispod njene kože gdje god ju je dotaknuo onaj jedini put kad mu je dala. Yossarian je toliko volio Dori Duz da nije mogao da se ne baci strastveno na ženu potporučnika Scheisskopfa svaku sedmicu, da se osveti potporučniku Scheisskopfu zbog toga kako se potporučnik Scheisskopf osvećivao Clevingeru.

Žena potporučnika Scheisskopfa osvećivala se potporučniku Scheisskopfu zbog nekog njegovog nezaboravnog zločina kojeg se više nije mogla sjetiti. Bila je debeljuškasta, rumena, mlitava žena koja je čitala dobre knjige i neprestano opominjala Yossariana neka ne bude takav malograđanin. Nikad nije bila bez kakve dobre knjige, čak ni kad je ležala u postelji bez ičega na sebi osim Yossariana i značke za raspoznavanje Dori Duz. Dosađivala je Yossarianu, ali je on i nju volio. Bila je luda matematičarka koja je diplomirala na ekonomskom fakultetu u Whartonu i koja nije znala izbrojiti svaki mjesec do dvadeset i osam a da ne pogriješi.

- Dragi, opet ćemo dobiti bebu - rekla bi svaki mjesec Yossarianu.

— Ti nisi, bogami, normalna — odgovorio bi on.

— Ozbiljno ti kažem, bebu — nije se dala ona.

— I ja tebi ozbiljno kažem.

— Dragi, opet ćemo dobiti bebu — rekla bi mužu.

— Nemam vremena — progundao bi mrzovoljno potporučnik Scheisskopf. - Zar ne znaš da se spremamo za paradu?

Potporučniku Scheisskopfu bilo je mnogo stalo do toga da pobijedi na paradi i da izvede Clevingera pred disciplinski sud, pod optužbom da je kovao urotu da se zbace sobne starješine koje je odredio potporučnik Scheisskopf. Clevinger je bio mutikaša i sveznalica. Potporučnik Scheisskopf je znao da bi Clevinger mogao zakuhati još grdiju kašu kad ga ne bi držao na oku. Jučer su posrijedi bile sobne starješine; sutra bi mogao biti svijet. Clevinger je imao pameti, a potporučnik Scheisskopf je zapazio da su pametni ljudi skloni da se katkad prave prilično važni. Takvi su ljudi opasni, pa su čak i nove sobne starješine kojima je Clevinger pomogao pri unapređenju jedva čekali da svjedoče protiv njega i da ga raskrinkaju. Dokazni materijal protiv Clevingera bio je prikupljen. Jedino je još nedostajalo nešto zbog čega bi ga mogli optužiti.

To nije moglo biti ništa u vezi s paradama, jer je Clevinger shvaćao parade gotovo isto tako ozbiljno kao i sam potporučnik Scheisskopf. Momci su ispadali na paradu svaku nedjelju rano poslije podne i jedva se nekako postrojili u dvanaestoredove pred kasarnom. Stenjući od mamurluka, šepali su idući ukorak do svog mjesta na glavnom vježbalištu, gdje su nepomično stajali na žezi po sat-dva s momcima iz šezdeset ili sedam-deset ostalih eskadrila pitomaca, dok ih nije dovoljno kolabiralo. Na rubu tratine stajao je red kola hitne pomoći i ekipe izvježbanih nosilaca ranjenika s radio-uređajima na leđima. Na krovovima kola hitne pomoći bili su izviđači s dalekozorima. Statističar je vodio evidenciju. Cijelu ovu fazu operacije nadzirao je sanitetski oficir koji je imao smisla za knjigovodstvo i koji je mjerio puls i provjeravao statističarevu evidenciju. Čim bi se sakupilo dovoljno onesviještenih ljudi u kolima hitne pomoći, sanitetski oficir dao bi znak kapelniku da glazba završi i da se parada završi. Eskadrile su jedna za drugom stupale vježbalištem, izvodile težak zaokret oko tribine i stupale opet natrag do kasarni.

Svaku su eskadrilu ocjenjivali dok je stupala pored tribine, na kojoj je nadut pukovnik s velikim debelim brkovima sjedio s ostalim oficirima. Najbolja eskadrila u svakom puku dobivala je žutu zastavicu na koplju koja je bila potpuno bezvrijedna. Najbolja eskadrila u bazi dobivala je crvenu zastavicu na dužem koplju koja je vrijedila još manje, jer je motka bila teža pa ju je bilo još mukotrpnije vući po cijelu sedmicu, dok je iduće sedmice ne bi dobila neka druga eskadrila. Yossarianu je zamisao o zastavicama kao nagradama bila besmislena. Nikakve pare nisu bile vezane uz njih, nikakve klasne povlastice. Poput olimpijskih medalja i teniskih trofeja, one nisu značile ništa drugo doli da je njihov vlasnik učinio vještije nego itko drugi nešto od čega nitko nije imao nikakve koristi.

Same su mu se parade činile jednako besmislene. Yossarian nije trpio parade. Parade su podsjećale čovjeka na rat. Nije trpio da ih čuje, nije trpio da ih vidi, nije trpio da zadržavaju promet. Nije trpio da sudjeluje u njima. Bilo je gadno već i to što je bio avijatički pitomac, a kamoli što se morao držati kao vojnik na užasnoj žezi svaku nedjelju poslije podne. Bilo je gadno već i to što je bio avijatički pitomac, jer je sad bilo očito da se rat neće svršiti prije nego što se završi obuka. A to je bio jedini razlog zbog kojeg se prvenstveno javio za oficirsku školu. Kao vojnik koji se javio za avijatičarsku oficirsku školu, pred njim su bile sedmice i sedmice čekanja da ga uvrste u jednu klasu, pa sedmice i sedmice da se izuči za bombardera-strijelca i navigatora, zatim sedmice i sedmice operativne obuke da se pripremi za dužnost na ratištu. Tada se jedva moglo zamisliti da će rat toliko trajati, jer je Bog bio na njegovoj strani, kao što su mu rekli, a Bog je, kao što su mu također rekli, mogao sve što je htio. Ali se rat nije još bio nipošto svršio, a njegovo se obučavanje bližilo kraju.

Potporučnik Scheisskopf očajnički je žudio da pobijedi na paradi, i sjedio je do kasno u noć radeći oko toga dok ga je žena zaljubljeno čekala u postelji tražeći u Krafft-Ebingovoj knjizi svoje omiljene pasuse. On je čitao knjige o stupanju. Baratao je cijelim kutijama vojnika od čokolade dok mu se nisu rastopili u rukama, a onda je raspoređivao u dvanaestoredove garnituru kauboja od plastike, koju je

naručio poštom na lažno ime i držao obdan pod ključem da ih nitko ne vidi. Pokazalo se da ne može bez Leonardovih anatomskih studija. Jedne je večeri osjetio potrebu za živim modelom pa je naložio ženi da stupa po sobi.

- Gola? - pripitala je ona puna nade.

Potporučnik Scheisskopf lupio se zdvojno dlanovima po očima. Nesreća potporučnika Scheisskopfa bila je što je živio prikovan uz ženu koja od svojih prljavih, seksualnih želja nije vidjela gigantsku borbu za nečim neosvojivim, u koju se plemenit čovjek mogao junački upustiti.

- Zašto me nikad ne izbičuješ? - zapitala ga je jedne noći dureći se.

- Zato što nemam vremena - obrecnuo se on nestrpljivo na nju. - Nemam vremena. Zar ne znaš da se spremamo za paradu?

I doista nije imao vremena. Već je bila nedjelja i preostalo je svega sedam dana u sedmici da se spremi za iduću paradu. Nije imao pojma kud mu je vrijeme odlazilo. Završivši na tri parade uzastopce na posljednjem mjestu, potporučnik Scheisskopf stekao je nezgodnu reputaciju pa je razmatrao svaku mogućnost rehabilitacije, čak i da pribije dvanaestoricu u svakom redu za dugačku gredu od suhe hrastovine, dimenzije pet centimetara na deset, ne bi li ostali u redu. Taj je plan bio neostvariv, jer vojnici ne bi mogli skrenuti za devedeset stupnjeva osim ako se ne bi svakom od njih umetnuo u krsta zglob od niklove legure, a poručnik Scheisskopf nije uopće vjerovao da bi dobio od intendanta toliko zglobova od niklove legure niti da bi pridobio za suradnju kirurge u bolnici.

Tjedan dana pošto je potporučnik Scheisskopf poslušao Clevingerov savjet i dopustio ljudima da sami izaberu sobne starješine, eskadrila je osvojila žutu zastavicu. Potporučnik Scheisskopf bio je toliko ponesen tim neočekivanim uspjehom da je kopljem zastavice odalamio ženu oštro po glavi, kad ga je pokušala odvući u postelju da to proslave očitovanjem prezira prema seksualnim običajima niže srednje klase u zapadnoj civilizaciji. Idućeg tjedna eskadrila

je osvojila crvenu zastavicu, pa se potporučnik Scheisskopf izbezumio od oduševljenja. A tjedan dana iza toga njegova je eskadrila izvela historijski pothvat osvojivši crvenu zastavicu po drugi put za redom! Sad je potporučnik Scheisskopf dovoljno vjerovao u svoje sposobnosti da iznese na vidjelo veliko iznenađenje. Potporučnik Scheisskopf ustanovio je u toku svoga temeljitog istraživanja da vojnici pri stupanju, umjesto da slobodno mašu rukama, kao što je bilo svagdje uobičajeno, ne treba da ih pomiču više od osam centimetara od sredine bedra, što je uistinu značilo da gotovo uopće ne treba da mašu njima.

Pripreme potporučnika Scheisskopfa bile su složene i tajne. Svi su se pitomci u njegovoj eskadrili zakleli da će čuvati tajnu, i vježbali su u gluho doba noći na pomoćnom vježbalištu. Stupali su po mrklu mraku i sudarali se kao da su slijepi, ali nisu zapadali u paniku i učili su se da stupaju ne mašući rukama. Potporučnik Scheisskopf bio je najprije naumio da zamoli jednog prijatelja u limariji da zabije svim vojnicima klinove od niklove legure u bedrenice, pa da ih poveže za ručne zglobove strukovima bakrene žice dugačkim točno osam centimetara, ali nije imao vremena - nikad nije imao dovoljno vremena - a i teško je bilo u ratno doba doći do dobre bakrene žice. Sjetio se također da se tako sputani ljudi ne bi mogli srušiti kako treba za veličanstvene ceremonije onesvješćivanja prije stupanja, a da bi nesposobnost vojnika da se onesvješćuju kako treba mogla utjecati na opću ocjenu jedinice.

I cijelu se sedmicu smijuckao u oficirskom klubu zatomljujući zanos. Nagađanje je uzelo maha među njegovim najboljim prijateljima.

— Zanima me šta to smjera Seriglava — govorio je potporučnik Engle.

Potporučnik Scheisskopf odgovarao je na zapitkivanja kolega previjanim smješkanjem.

- Vidjet ćete u nedjelju - obećavao je. - Vidjet ćete.

Potporučnik Scheisskopf otkrio je te nedjelje svoje epohalno iznenađenje držeći se samopouzdanu kao kakav iskusan

impresario. Šutio je dok su druge eskadrile trupkale pred tribinom, traljavo kao i obično. Nije se ničim odao čak ni kad su se prvi redovi njegove eskadrile pojavili na vidiku ne mašući rukama, i kad su presenećene kolege oficiri zašišstale zijajući od zaprepaštenja i uznemirenosti. Suzdržao se čak i tada, sve dok se naduti pukovnik velikih debelih brkova nije, sav zajapuren, bijesno okrenuo - tada je tek potporučnik Scheisskopf iznio objašnjenje zbog kojeg je postao besmrtan.

— Pogledajte, gospodine pukovniče — upozorio je. — Sve bez ruku.

I gledaocima koji su bili zanijemjeli od strahopoštovanja podijelio je ovjerovljene fotokopije nepoznatog pravila na kojem je bio utemeljio svoj nezaboravni trijumf. To je bio najljepši trenutak u životu potporučnika Scheisskopfa. Osvojio je, naravno, prvenstvo bez po muke i dobio u trajan posjed crvenu zastavicu, te tako okončao nedjeljne parade, jer je u ratno doba bilo isto tako teško doći do dobrih crvenih zastavica kao i do dobre bakrene žice. Potporučnik Scheisskopf postao je na licu mjesta poručnik Scheisskopf i započeo svoj nagli uspon. Malo tko ga nije pozdravio kao pravog vojnog genija zbog njegova važnog otkrića.

— Taj je poručnik Scheisskopf — napomenuo je potporučnik Travers - vojni genij.

— Jest, zbilja jest — potvrdio je potporučnik Engle. — Šteta što taj šmokljan neće da izbičuje ženu.

— Ja ne razumijem kakve to ima veze — odgovori hladno potporučnik Travers. - Potporučnik Bemis lijepo izbičuje svoju suprugu kad god imaju spolni snošaj, a ne vrijedi ni prebite pare na paradama.

— Ja govorim o bičevanju — odsiječe potporučnik Engle. — Kome je, do vraga, stalo do parada?

Uistinu, nikome osim poručniku Scheisskopfu nije bilo stalo do parada, a najmanje nadutom pukovniku velikih debelih brkova, koji je bio predsjednik disciplinskog suda i koji se stao derati na Clevingera čim je Clevinger bojažljivo stupio u

sobu da opovrgne optužbe koje je poručnik Scheisskopf podigao protiv njega. Pukovnik je lupio šakom po stolu i povrijedio ruku, pa se opet toliko razbjesnio na Clevingera da je još jače lupio šakom po stolu i još jače povrijedio ruku. Poručnik

Scheisskopf piljio je u Clevingera stiskajući usne, osramoćen bijednim dojmom koji je Clevinger ostavljao.

— Za dva mjeseca borit ćete se protiv Švaba — grmio je pukovnik velikih debelih brkova. - A vi mislite da je to tek dobra šala.

- Ja ne mislim da je to šala, gospodine pukovniče - odvrati Clevinger.

- Nemoj me prekidati!

- Razumijem, gospodine pukovniče.

- I reci »gospodine pukovniče« kad već prekidaš - naloži mu major Metcalf.

- Razumijem, gospodine majore.

- Nije li ti upravo naređeno da ne prekidaš? - upita ga hladno major Metcalf.

- Ali ja nisam nikoga prekidao, gospodine majore - bunio se Clevinger.

- Nisi. A nisi rekao ni "gospodine pukovniče". Dodajte i to optužbama protiv njega ~ naloži major Metcalf kaplaru koji je znao stenografiju. - Propušta da kaže »gospodine« višim oficirima kad ih ne prekida.

- Metcalfe - reče pukovnik - vi ste jedna obična budala. Zna li vi to?

Major Metcalf teško gutnu.

- Znam, gospodine pukovniče.

- Onda držite taj svoj blesavi jezik za zubima! Lupetate koješta.

Bila su tu tri člana disciplinskog suda, naduti pukovnik velikih debelih brkova, poručnik Scheisskopf i major Metcalf koji se trudio da stekne čeličan pogled. Kao član disciplinskog suda, poručnik Scheisskopf bio je jedan od sudaca koji će ocijeniti vrijednost dokaznog materijala protiv Clevingera, koji će iznijeti tužilac. Poručnik Scheisskopf bio je i tužilac. Clevingera je branio jedan oficir. Oficir koji ga je branio bio je poručnik Scheisskopf.

Sve je to veoma zbunjivalo Clevingera, koji se počeo tresti od straha kad se pukovnik digao na noge kao kakav divovski podrig i zaprijetio da će mu rastrgati smrdljivo, kukavičko tijelo na komadiće. Jednog dana se Clevinger bio spotakao kad je stupao na obuku; sutradan je bio formalno optužen zbog »razbijanja redova u stroju, zbog tvornog napada s predumišljajem, zbog nekontrolirana ponašanja, zbog dezerterstva, veleizdaje, izazivanja, mudrijašenja, slušanja klasične glazbe i tako dalje«. Ukratko, prišli su mu sve i sva, i eto, sad je stajao prestravljen pred nadutim pukovnikom koji je ponovo zaurao da će se oni za dva mjeseca boriti protiv Švaba, i htio znati kako bi mu se sviđalo kad bi ga zbrisali sa spiska i otpremili na Solomonske otoke da pokopava leševe. Clevinger je uljudno odgovorio da mu se to ne bi sviđalo; on je bio blesan koji bi radije bio leš nego da pokapa leš. Pukovnik je sjeo i zavalio se, iznenada miran i promišljen i pretjerano pristojan.

- Šta si mislio - zapita polagano - kad si rekao da te mi ne možemo kazniti?

- Kada, gospodine pukovniče?

- Ja postavljam pitanja, a ti odgovaraš na njih.

- Razumijem, gospodine pukovniče. Ja...

- Jesi li mislio da smo te doveli ovamo da ti postavljaš pitanja, a ja da odgovaram na njih?

- Nisam, gospodine pukovniče. Ja...

- Zašto smo te doveli ovamo?
- Da odgovaram na pitanja.
- Bogami, imaš pravo - zaurla pukovnik. - A sad recimo da počneš odgovarati na neka pitanja prije nego što ti razbijem tu tvoju blesavu tikvu. Koga si vruga mislio, gade, kad si rekao da te mi ne možemo kazniti?
- Ja mislim da nisam to nikad ustvrdio, gospodine pukovniče.
- Malo glasnije, molim! Ništa ne čujem.
- Razumijem, gospodine pukovniče. Ja...
- Malo glasnije, molim! Ne čujem te.
- Razumijem, gospodine majore. Ja...
- Metcalfe!
- Izvolite, gospodine pukovniče?
- Nisam li vam rekao da držite taj svoj blesavi jezik za zubima?
- Jeste, gospodine pukovniče.
- Onda držite taj svoj blesavi jezik za zubima kad vam kažem da držite taj svoj blesavi jezik za zubima. Razumijete li? Malo glasnije, molim! Ništa ne čujem.
- Razumijem, gospodine pukovniče. Ja ...
- Metcalfe, stojim li ja ovo na vašoj nozi?
- Ne stojite, gospodine pukovniče. To mora da je noga poručnika Scheisskopfa.
- To nije moja noga - reče poručnik Scheisskopf.
- Onda je to ipak možda moja noga - reče major Metcalf.
- Maknite je!

- Razumijem, gospodine pukovniče. Vi morate najprije maknuti svoju nogu, gospodine pukovniče. Ona je na mojoj.

- Govorite li vi to meni da ja maknem svoju nogu?

- Ne, gospodine pukovniče. Ma ni govora, gospodine pukovniče.

- Onda maknite nogu i držite taj svoj blesavi jezik za zubima. Malo glasnije, molim! Opet ništa ne čujem.

- Razumijem, gospodine pukovniče. Ja sam rekao da nisam rekao da me vi ne možete kazniti.

- Ama, o čemu to, do vraga, govoriš?

- Odgovaram na vaše pitanje, gospodine pukovniče.

- Koje pitanje?

- »Kog si vraga mislio, gade, kad si rekao da te mi ne možemo kazniti?« - reče kaplar koji je znao stenografiju i čitao iz svoje bilježnice.

- Dobro - reče pukovnik. - Pa kog si vraga, zbilja, mislio?

- Ja nisam rekao da me vi ne možete kazniti, gospodine pukovniče.

- Kada? - zapita pukovnik.

- Kako kada, gospodine pukovniče?

- Evo, opet ti meni postavljaš pitanja.

- Oprostite, gospodine pukovniče! Ne razumijem, na žalost, vaše pitanje.

- Kad nisi rekao da te mi ne možemo kazniti? Zar ne razumiješ moje pitanje?

- Ne, gospodine pukovniče, ne razumijem.

- To si nam upravo rekao. A sad recimo da odgovoriš na moje pitanje.

- Ali kako mogu odgovoriti na njega?
- To je još jedno pitanje koje mi postavljaš.
- Oprostite, gospodine pukovniče! Ali ne znam kako da odgovorim na njega. Ja nisam nikad rekao da me vi ne možete kazniti.
- Sad nam govoriš kad si to rekao, a ja tražim od tebe da nam kažeš kad to nisi rekao.

Clevinger duboko udahnu.

- Ja uvijek nisam rekao da me vi ne možete kazniti, gospodine pukovniče.
- Tako već da, gospodine Clevingeru, iako je to bestidna laž. Sinoć u zahodu. Nisi li šapnuo da te mi ne možemo kazniti onom drugom kukavnom pasjem sinu koga isto tako ne trpimo? Kako se ono zove?
- Yossarian, gospodine pukovniče - reče poručnik Scheisskopf.
- Jest, Yossarian. Tako je. Yossarian. Yossarian? Tako se zove? Yossarian! Kakvo je to vražje prezime, Yossarian?

Poručnik Scheisskopf imao je sve potrebne podatke u malom prstu.

- To je Yossarianovo prezime, gospodine pukovniče - protumači.
- Jest, bit će da je tako. Nisi li ti šapnuo Yossarianu da te mi ne možemo kazniti?
- Ama, nisam, gospodine pukovniče. Ja sam mu šapnuo da me vi ne možete proglasiti krivim...
- Možda sam ja glup - presiječe ga pukovnik u riječi - ali ja ne vidim tu nikakve razlike. Bit će da jesam prilično glup, jer ne vidim tu nikakve razlike.

- M...

- Ti si blebetalo, pasja ti mati, je li? Nitko te nije pitao ni za kakvo objašnjenje, a ti mi daješ objašnjenje. Ja sam nešto ustvrdio, a nisam tražio objašnjenje. Ti si blebetalo, pasja ti mati, je li?
- Nisam, gospodine pukovniče.
- Nisam, gospodine pukovniče? Znači, bogamu, da ja lažem?
- Ama, ne, gospodine pukovniče.
- Onda si blebetalo, pasja ti mati, je li?
- Nisam, gospodine pukovniče.
- Zadijevaš li ti to kavgu sa mnom?
- Ne, gospodine pukovniče.
- Jesi li blebetalo, pasja ti mati, je li?
- Nisam, gospodine pukovniče.
- Majku ti božju, ti zbilja zadijevaš kavgu sa mnom. Najradije bih preskočio ovaj veliki stol i rastrgao ti smrdljivo, kukavičko tijelo na komadiće.
- Naprijed! Naprijed! - uzviknu major Metcalf.
- Metcalfe smrdljivi, pasja vam mati! Nisam li vam rekao da držite taj svoj smrdljivi, kukavički blesavi jezik za zubima?
- Jeste, gospodine pukovniče. Oprostite, gospodine pukovniče!
- Onda recimo da se toga i držite.
- Ja sam se samo trudio da nešto naučim, gospodine pukovniče. Jedini način da čovjek nešto nauči jest da se trudi.
- Tko to kaže?
- Svi to kažu, gospodine pukovniče. Čak i poručnik Scheisskopf to kaže.

- Kažete li vi to?
- Kažem, gospodine pukovniče - reče poručnik Scheisskopf.
- Ali, to svi kažu.
- E pa, Metcalfe, recimo da se sad potrudite da držite taj svoj blesavi jezik za zubima, možda ćete na taj način naučiti kako se to radi. A sad, gdje smo ono stali? Pročitajte mi posljednju rečenicu.
- »Pročitajte mi posljednju rečenicu« - pročitao kaplar koji je znao stenografiju.
- Ne moju posljednju rečenicu, glupane! - viknu pukovnik. - Od nekoga drugoga.
- »Pročitajte mi posljednju rečenicu« - pročitao kaplar.
- To je opet moja posljednja rečenica! - dreknu pukovnik, sav crven od gnjeva.
- Ama, nije, gospodine pukovniče - ispravi ga kaplar. - To je moja posljednja rečenica. Časak prije sam vam je pročitao. Zar se ne sjećate, gospodine pukovniče? Časak prije sam je pročitao.
- Ama, za boga miloga! Pročitaj mi njegovu posljednju rečenicu, glupane! Čuješ, do vraga, kako se ti uopće zoveš?
- Popinjay, gospodine pukovniče.
- E pa, ti si slijedeći, Popinjay. Čim njegovo suđenje završi, tvoje počinje. Jasno?
- Jest, gospodine pukovniče. Zbog čega ćete me optužiti?
- Pa zar nije to svejedno, do vraga? Jeste li čuli šta me pita? Čut ćeš već ti, Popinjay... čim svršimo s Clevingerom, čut ćeš ti svog boga. Pitomče Clevingeru, šta si ... Ti si pitomac Clevinger, je li, nisi Popinjay?
- Tako je, gospodine pukovniče.
- Dobro. Šta si...

- Ja sam Popinjay, gospodine pukovniče.
- Popinjay, je li tebi otac možda milijunaš ili senator?
- Nije, gospodine pukovniče.
- Onda si do grla u govnama, Popinjay. Nije ni general ni visoki vladin funkcionar?
- Nije, gospodine pukovniče.
- To je dobro. Šta ti je otac?
- Umro je, gospodine pukovniče.
- To je jako dobro. Ti si zbilja u govnama, Popinjay. Zoveš li se zbilja Popinjay? Ama, uostalom, kakvo je to vražje prezime, Popinjay? Ne sviđa mi se.
- To je Popinjayevo prezime, gospodine pukovniče - protumači poručnik Scheisskopf.
- E pa, ne sviđa mi se, Popinjay, i jedva čekam da ti rastrgam to tvoje smrdljivo, kukavičko tijelo na komadiće. Pitomče Clevingeru, molim te da ponoviš kog si vruga šapnuo ili nisi šapnuo Yossarianu sinoć kasno u zahodu?
- Razumijem, gospodine pukovniče. Ja sam rekao da me vi ne možete proglasiti krivim ...
- Hajde da počnemo odatle. Šta si konkretno mislio, pitomče Clevingeru, kad si rekao da te mi ne možemo proglasiti krivim?
- Ja nisam rekao da me vi ne možete proglasiti krivim, gospodine pukovniče.
- Kada?
- Kako kada, gospodine pukovniče?
- Majku ti božju, hoćeš li me opet početi zapitkivati?

- Neću, gospodine pukovniče. Oprostite, gospodine pukovniče!
- Onda odgovori na moje pitanje! Kad nisi rekao da te mi ne možemo proglasiti krivim?
- Kasno sinoć u zahodu, gospodine pukovniče.
- Je li to jedini put što to nisi rekao?
- Nije, gospodine pukovniče. Ja uvijek nisam rekao da me vi ne možete proglasiti krivim, gospodine pukovniče. Ja sam zapravo rekao Yossarianu...
- Nitko te ne pita šta si ti zapravo rekao Yossarianu. Pitali smo te šta mu nisi rekao. Nas uopće ne zanima šta si ti zapravo rekao Yossarianu. Je li to jasno?
- Jest, gospodine pukovniče.

Onda da nastavimo. Šta si rekao Yossarianu?

- Rekao sam mu, gospodine pukovniče, da me ne možete proglasiti krivim zbog prekršaja zbog kojeg sam optužen, a da ostanete vjerni...
- Čemu? Šta mumljaš?
- Prestani mumljati!
- Razumijem, gospodine majore.
- I promumljaj »gospodine majore« kad već mumljaš.
- Metcalfe, gade!
- Razumijem, gospodine pukovniče - promumlja Clevinger. - Pravdi, gospodine pukovniče. Da me ne možete proglasiti...
- Pravdi? - Pukovnik se zgranu. - Šta je to pravda?
- Pravda, gospodine pukovniče ...
- Nije to pravda - podsmjehnu se pukovnik i uze opet lupati po stolu svojom krupnom debelom šakom. - To je Karl Marx.

Ja ću tebi reći šta je pravda. Pravda je koljeno u trbuh s poda u bradu po noći podmuklo nožem biti bačen na skladište municije na ratnom brodu i udaren vrećicom pijeska mučke u mraku bez ikakva upozorenja. Garotiranje. Eto šta je pravda kad svi moramo biti dovoljno žilavi i dovoljno surovi da bismo se mogli boriti protiv Švaba. Opaliti prvi. Jasno?

- Nije, gospodine pukovniče.

- Nemoj mi govoriti »gospodine pukovniče«!

- Razumijem, gospodine pukovniče.

- I reci »gospodine pukovniče« kad ne kažeš »gospodine pukovniče« - naloži major Metcalf.

Clevinger je, naravno, bio proglašen krivim, jer inače ne bi bio ni optužen, a kako je jedini način da se to dokaže bio da bude proglašen krivim, njihova je patriotska dužnost bila da to učine. Bio je osuđen na pedeset i sedam požarstava. Popinjay je bio bačen u zatvor da se nauči pameti, a major Metcalf je bio upućen na Solomonske otoke da pokopava leševe. Clevinger je za kaznu morao na kraju svake sedmice pedeset minuta koračati gore-dolje ispred zgrade zapovjednika vojne policije s praznom puškom teškom jednu tonu na ramenu.

Sve je to veoma zbunjivalo Clevingera. Svašta se čudno događalo, ali je najčudnija, Clevingeru, bila mržnja, životinjska, neprikrivena, neumoljiva mržnja članova disciplinskog suda, koja im je nesmiljena lica prevlačila tvrdom, osvetničkom korom i koja im je zlobno sjala u stisnutim očima, kao neugasivo ugljevlje. Clevinger se zapanjio kad je to otkrio. Oni su bili tri odrasla čovjeka, a on je bio mladac, i oni su ga mrzili i nisu ga mogli živa vidjeti. Mrzili su ga prije nego što je došao, mrzili su ga dok je bio među njima, mrzili su ga pošto je otišao, nosili su zlobno svoju mržnju na njega, kao kakvo najdraže blago, pošto su se rastali jedan od drugoga i povukli se u svoju osamljenost.

Yossarian ga je usrdno upozoravao večer prije toga.

- Nemaš nikakve šanse, klinjo - rekao mu je neveselo. - Oni mrze Židove.

- Ali ja nisam Židov - odvratio je Clevinger.

- Svejedno - obrekao mu je Yossarian, i Yossarian je imao pravo. - Oni kidišu na sve.

Clevinger je uzmaknuo pred njihovom mržnjom kao pred svjetlom što ga je zaslijepilo. Ona tri čovjeka koji su ga mrzili govorili su njegovim jezikom i nosili istu uniformu kao i on, ali je on vidio kako su im se lica bez ljubavi ukočila u zgrčene, nedostojne bore pune neprijateljstva, i umah je shvatio da nigdje na svijetu, ni u svim fašističkim tenkovima, avionima i podmornicama, ni u bunkerima iza mitraljeza, minobacača i bacača plamena, čak ni među svim vrsnim topnicima elitne protuavionske divizije Hermanna Goringa, ni među jezovitim suučesnicima u svim pivnicama Münchena ili bilo gdje drugdje, nema ljudi koji ga više mrze.

9. MAJOR MAJOR MAJOR MAJOR

Majoru Majoru Majoru Majoru bilo je teško od sama početka.

Kao i Miniver Cheevy, rodio se prekasno - točno trideset šest sati prekasno za tjelesno dobro svoje majke, blage, boležljive žene koja je, nakon punih dan i pol porođajnih muka, izgubila svu volju da nastavi prepirku oko imena novorođenčeta. U bolničkom hodniku muž je tjerao svoje pokazujući odlučnost bez smiješka, kao čovjek koji zna što hoće. Otac majora Majora bio je visok, suhonzav čovjek u teškim cipelama i crnom vunenom odijelu. Ispunio je krsni list bez dvoumljenja i nije odao nikakva uzbuđenja kad je predavao ispunjeni formular bolničarki. Bolničarka ga je uzela od njega bez riječi i otperjala. Gledao ju je kako odlazi, i pitao se što ima na sebi ispod haljine.

Vrativši se u sobu, zatekao je ženu kako leži skršena pod pokrivačima, kao uvelo staro povrće, smežurana, suha i bijela, oslabljena joj tkiva posve mirna. Krevet joj je bio na samu kraju sobe, pokraj napukla prozora debela od sloja prljavštine. Kiša je pljuštala iz prljavog neba i dan je bio sumoran i hladan. U drugim dijelovima bolnice ljudi blijedi kao krpa, starih, modrih usana, umirali su točno na vrijeme. Čovjek je stajao uspravno pokraj kreveta i dugo piljio u ženu.

- Dao sam mu ime Caleb - kazao joj je napokon blagim glasom. - Po tvojoj želji.

Žena nije ništa odgovorila, pa se čovjek polagano osmjehnuo. On je to sve savršeno isplanirao; žena mu je spavala te neće nikad znati da joj je lagao dok je ležala u bolesničkoj postelji, u bijednoj sobi općinske bolnice.

Iz toga mršavog početka ponikao je nesposobni komandant eskadrile, koji je veći dio svakog radnog dana na Pianosi provodio krivotvoreći na službenim spisima ime i prezime Washingtona Irvinga. Major Major krivotvorio je revno lijevom rukom, da mu ne bi prepoznali rukopis, zaštićen od smetnji vlastitim neželjenim autoritetom i kamufliran umjetnim brkovima i tamnim naočalama, kao dodatnom

zaštitom protiv bilo koga tko bi slučajno zavirio kroz neukusan celuloidni prozor od kojeg je neki lopov izrezao komad celuloida. Između te dvije točke njegova rođenja i uspjeha protezala se trideset i jedna zlosretna godina usamljenosti i razočaranja.

Major Major rodio se prekasno i rodio se odviše prosječan. Neki se ljudi rode prosječni, neki ljudi postanu prosječni, a nekima nametnu prosječnost. Kod majora Majora bilo je sve troje posrijedi. Čak i među ljudima koji se nisu ničim isticali, on je neminovno stršio kao čovjek koji se ističe manje od svih ostalih, a na ljude koji su ga upoznali ostavljao je uvijek snažan dojam time što nije ostavljao nikakav dojam.

Pred majorom Majorom bile su od sama početka tri zapreke - njegova majka, njegov otac i Henry Fonda, na koga je upravo abnormalno nalikovao gotovo odsama rođenja. Mnogo prije nego što je i slutio tko je Henry Fonda, bio je predmet ne baš laskavih usporedbi, kuda god je išao. Ljudi koje je prvi put vidio smatrali su za umjesno da ga omalovažavaju, a posljedica je toga bila da su ga rano obuzeli osjećanje krivnje i straha pred ljudima i ropska pobuda da se ispričava društvu što nije Henry Fonda. Nije mu bilo lako prolaziti kroz život nalikujući na Henryja Fondu, ali mu nije bilo ni nakraj pameti da dignu ruke, jer je naslijedio ustrajnost od oca, protegljasta čovjeka koji je imao mnogo smisla za humor.

Otac majora Majora bio je trijezan, bogobožan čovjek čiji je pojam dobre šale bio da laže koliko mu je godina. Bio je farmer dugačkih udova, bogobožan, otresit individualist koji je volio slobodu, poštivao zakone i držao da davanje državne pomoći ikome osim farmerima znači proturanje socijalizma. Zalagao se za štednju i marljivost, a govorio protiv razuzdanih žena koje su ga odbijale. Specijalnost mu je bila djetelina lucerka, a činio je dobro što je nije uopće uzgajao. Vlada mu je dobro plaćala svaki vagon lucerke koju nije uzgojio. Što je manje lucerke uzgajao, to je više vlada plaćala, pa je trošio svaku paru koju nije zaradio na novoj zemlji da poveća količinu lucerke koju nije proizvodio. Otac majora Majora radio je bez predaha oko neuzgajanja lucerke. U duge zimske večeri ostajao je kod kuće i nije

krpao ormu, i iskakao je iz postelje svaki dan u cik zore samo da se uvjeri da se ništa neće uraditi. Mudro je ulagao novac u zemlju pa uskoro nije uzgajao lucerku više nego ikoji čovjek u općini. Susjedi su mu se obraćali za savjet u svemu, jer je stekao mnogo novaca pa je bio mudar. »Kako sijete, tako ćete i žnjeti«, savjetovao je svima i svakome, a svi su odgovarali: »Amen«.

Otac majora Majora bio je gorljiv pristaša vladine štednje, pod uvjetom da se ne kosi sa svetom dužnošću vladinom da plaća farmerima koliko god može zato što proizvode svu onu lucerku koju nitko neće, ili što uopće ne proizvode lucerku. Bio je ponosan i samostalan čovjek koji se protivio osiguranju nezaposlenih i koji se nije nikad skanjivao da cvili, kuka, ulaguje se i iskamčuje koliko god može od koga god može. Bio je pobožan čovjek čija je propovjedaonica bilaposvuda.

»Gospod je dao nama, dobrim farmerima, dvije jake ruke da uzmemo koliko god možemo obadvjema rukama zagrabiti«, propovijedao je vatreno na stepenicama pred sudom ili ispred velike trgovine dok je čekao da mrzovoljna mlada blagajnica, koja je žvakala gumu i na koju je on bacio oko, iziđe i mrko ga pogleda. »Da Gospod ne želi da uzmemo koliko god možemo«, propovijedao je on, »ne bi nam dao dvije dobre ruke da njima to uzmemo.« A ostali bi promrmljali: »Amen«.

Otac majora Majora vjerovao je kao kalvinist u predodređenje i jasno je razabirao da su svačije nezgode, osim njegovih vlastitih, očitovanja volje Božje. Pušio je cigarete i pio viski i uživao u duhovitosti i živom intelektualnom razgovoru, pogotovo kad je on sam govorio i lagao koliko mu je godina, ili pričao onaj dobar vic o Bogu i tegobama njegove žene pri rođenju majora Majora. Taj dobar vic o Bogu i tegobama njegove žene zasnivao se na činjenici da je Bogu trebalo svega šest dana da stvori cijeli svijet, a da se njegova žena porađala punih dan i pol da bi stvorila samo majora Majora. Neki beznačajniji čovjek možda bi se bio pokolebao onoga dana u bolničkom hodniku, neki slabiji čovjek možda bi se bio pomirio s takvim izvrsnim zamjenama kao što su Tamburmajor,

Generalmajor, Majordomus ili Majoran, ali je otac majora Majora četrnaest godina čekao baš ovakvu priliku, a on nije bio čovjek koji bi je propustio. Otac majora Majora znao je jednu dobru šaljivu uzrečicu o prilici. »Prilika samo jedanput pokuca na vrata«, govorio je. Otac majora Majora ponavljao je ovu dobru šaljivu uzrečicu u svakoj prilici.

To što se rodio abnormalno nalik na Henryja Fondu bila je prva od dugog niza neslanih šala kojima je sudbina odredila da major Major bude nesretna žrtva do kraja svoga nevesela života. To što se rodio kao Major Major Major bila je druga. Činjenica da se on zaista rodio kao Major Major Major bila je tajna za koju je znao samo njegov otac. Tek kad su majora Majora upisali u dječji vrtić, otkrilo se njegovo pravo ime, a tada su posljedice bile katastrofalne. Ta mu je vijest satrla majku koja je naprosto izgubila volju da živi, te je uvela i umrla, što je jedva dočekao njegov otac koji je bio naumio da se oženi mrzovoljnom djevojkom iz velike trgovine, ako baš bude potrebno, i koji nije bio optimist što se tiče izgleda da otjera ženu iz kuće a da joj ništa ne plati ili da je ne išiba.

Posljedice te vijesti za majora Majora bile su tek nešto bezazelnije. Bila je neugodna i začudna ta spoznaja koju su mu nametnuli u tako nezreloj dobi, spoznaja da on nije Caleb Major, kao što je oduvijek vjerovao, nego da je neka posve strana osoba koja se zove Major Major Major, o kojoj ne zna ama baš ništa i za koju nitko nije nikad prije čuo. Ono malo drugova što ih je imao, odbili su se zauvijek od njega, onako nepovjerljivi prema strancima kakvi su bili, pogotovo prema strancu koji ih je već obmanuo gradeći se da je netko koga su poznavali godine i godine. Nitko nije htio imati posla s njim. Počele su mu ispadati stvari iz ruku i počeo se spoticati. Kad god bi se s kim upoznao, bio je bojažljiv i pun nade, ali bi se svagda razočarao. Budući da je očajnički trebao prijatelja, nije ni jednog našao. Izrastao je u nesretna, visoka, čudna, sanjarskog dječaka osjetljivih očiju i profinjenih usta, čiji se nesiguran, ispitljiv smiješak začas, na svako novo otresanje, gubio u uvrijeđenoj smetenosti.

Bio je pristojan prema starijima, ali ga oni nisu voljeli. Činio je sve što su mu stariji rekli da čini. Rekli su mu neka ne kaže hop prije nego što skoči, i on nikad nije kazao hop prije nego što je skočio. Rekli su mu neka nikad ne ostavlja za sutra ono što može učiniti danas, i on nikad nije ostavljao. Rečeno mu je neka poštuje oca i mater, i on je poštovao oca i mater. Rečeno mu je neka ne ubije, i on nikog nije ubio prije nego što je došao u vojsku. Onda mu je rečeno neka ubija, i on je ubijao. Okretao je drugi obraz u svakoj prilici, i uvijek je činio drugima baš isto ono što je želio da drugi njemu čine. Kad je davao milostinju, ljevica mu nije nikad znala što čini desnica. Nije ni jedan jedini put izgovorio ime Gospodina Boga svoga uzalud, ni počinio preljub, ni poželio guzice bližnjega svoga. Uistinu je volio bližnjega svoga i nije čak nikad lažno svjedočio protiv njega. Stariji nisu voljeli majora Majora zato što je bio tako bezočan nonkonformist.

Kako se nije imao gdje drugdje iskazati, iskazao se u školi. Na državnom je sveučilištu tako ozbiljno shvatio svoj studij da su homoseksualci mislili da je komunist, a komunisti su mislili da je homoseksualac. Odabrao je kao glavni predmet englesku povijest i tu je pogriješio.

- Englesku povijest! - zagrmio je ogorčeno stariji senator njegove države, komu je kosa bila nalik na srebrnu grivu. - A šta fali američkoj povijesti? Američka povijest nije ništa gora od ikoje druge povijesti na svijetu.

Major Major prebacio se odmah na američku književnost, ali je FBI već bio otvorio dosje o njemu. Šestoro ljudi i jedan škotski terijer nastavali su daleku farmersku kuću koju je major Major nazivao svojim domom, a pokazalo se da su petoro njih i škotski terijer bili agenti FBI-a. Uskoro su imali toliko podataka protiv majora Majora da su mogli činiti od njega što ih je volja. Međutim, jedino što su se mogli dosjetiti da učine od njega bilo je da ga pozovu u vojsku kao redova, pa da ga nakon četiri dana unaprijede u čin majora, tako da su članovi Kongresa, koji nisu imali druge brige, mogli kaskati amo-tamo po ulicama Washingtona zapijevajući: »Tko je promaknuo Majora Majora? Tko je promaknuo Majora Majora?«

Zapravo je Majora Majora promaknuo elektronski mozak koji je imao gotovo isto toliko razvijen smisao za humor koliko i njegov otac. Kad je izbio rat, major Major bio je još poslušan i pokoran. Rekli su mu neka se prijavi za zrakoplovnu školu, i on se prijavio za zrakoplovnu školu, a već se iduće noći u tri sata našao bos u ledenu blatu pred nekim surovim i ratobornim narednikom s Jugozapada, koji im je rekao da može pretući namrtvo svakog vojnika u svojoj jedinici, i bio spreman da to i dokaže. Regrute iz njegove eskadrile bili su prije svega nekoliko minuta grubo probudili narednikovi kaplari i zapovjedili im da se skupe ispred kancelarije. Kiša je još padala i nesreća je još pratila Majora Majora. Stali su u redove u civilnim odijelima koje su bili donijeli sa sobom u vojsku prije tri dana. One koji su se zadržali navlačeći čarape i obuvajući cipele poslali su natrag u njihove hladne, vlažne, mračne šatore da ih skinu, pa su sad svi stajali bos u blatu dok je narednik prelazio svojim kamenim pogledom po njihovim licima i govorio im da može pretući namrtvo svakog vojnika u svojoj jedinici. Ni jedan ud njih nije bio sklon da mu to ospori.

Neočekivano promaknuće Majora Majora u čin majora sutradan sunovratilo je ratobornoga narednika u bezdan tuge, jer se sad više nije mogao hvaliti da može pretući namrtvo svakog vojnika u svojoj jedinici. Mozgao je sate i sate u svom šatoru, kao Saul, i nije primao posjete dok je njegova elitna garda od kaplara stajala obeshrabrena na straži pred šatorom. U tri sata ujutro našao je rješenje, pa su Majora Majora i ostale regrute opet grubo digli iz kreveta i naredili im da se okupe bos na kišnom sjaju kod šatora kancelarije, gdje ih je narednik već čekao stegnuvši bahato šake na bokovima, toliko nestrpljiv da progovori da je jedva dočeka da dođu.

- Ja i major Major - hvalio se on, s onim istim surovim, odsječnim prizvukom u glasu kao i prethodne noći - možemo pretući namrtvo svakog vojnika u mojoj jedinici.

Oficiri u bazi uhvatili su se nešto kasnije istog dana ukoštac s problemom koji im je zadao major Major. Što su mogli s majorom kakav je bio major Major? Kad bi ponizili njega osobno, ponizili bi i sve druge oficire istog ili nižeg čina. A

opet nisu mogli postupati s njim prema etiketi. Na svu sreću, Major Major se bio prijavio za zrakoplovnu školu. Kasno poslije podne poslan je u kancelariju nalog za prekomandu, a u tri sata ujutro opet su majora Majora grubo digli iz kreveta, narednik mu je poželio sretan put, i onda su ga ukrcali u avion koji je letio na zapad.

Poručnik Scheisskopf problijedio je kao krpa kad mu se major Major javio u Kaliforniji bos, blatnih prstiju na nogama. Major Major bio je uzeo za gotovo da ga opet grubo dižu iz kreveta zato da stoji bos u blatu, pa je ostavio cipele i čarape u šatoru. Civilno odijelo u kojem se javio na dužnost poručniku Scheisskopfu, bilo je zgužvano i zamazano. Poručnik Scheisskopf, koji se još nije bio proćuo kao parader, sav se stresao kad je zamislio kako major Major u nedjelju stupa bos u njegovoj eskadrili.

- Idite brže u bolnicu - promrmljao je kad se oporavio toliko da je mogao govoriti - i recite da ste bolesni. Ostanite u bolnici dok god ne dobijete novaca za uniformu i ne budete mogli kupiti sebi nešto odjeće. I cipele. Kupite cipele!

- Razumijem, gospodine poručniče.

- Mislim da mi ne morate govoriti »gospodine poručniče«, gospodine majore - upozori ga poručnik Scheisskopf. - Vi ste stariji po činu od mene.

- Razumijem, gospodine poručniče. Ja sam možda stariji po činu od vas, gospodine poručniče, ali ste vi meni ipak pretpostavljeni oficir.

- Jesam, gospodine majore, to je istina - potvrdi poručnik Scheisskopf. - Vi ste možda stariji po činu od mene, gospodine majore, ali sam ja ipak vama pretpostavljeni oficir. Zato će biti bolje da učinite što vam kažem, gospodine majore, jer ćete inače obrati bostan. Idite u bolnicu i recite im da ste bolesni, gospodine majore. Ostanite u bolnici dok god ne dobijete novaca za uniformu i ne budete mogli kupiti sebi nekoliko uniformi.

- Razumijem, gospodine poručniče.

- I cipele, gospodine majore. Kupite cipele prvom prilikom, gospodine majore.

- Razumijem, gospodine poručniče. Kupit ću ih, gospodine poručniče.

- Hvala vam, gospodine majore.

Život u vojnoj školi nije se za majora Majora razlikovao od života kakav je oduvijek vodio. Tko god je bio s njim, želio je da bude s nekim drugim. Nastavnici su mu iskazivali posebnu pažnju u svakoj fazi obuke da bi što brže napredovao i da bi ga se otresli. Dok bi dlanom o dlan udario, dobio je pilotska krilca i našao se s onu stranu mora, gdje mu se položaj počeo naglo popravljati. Svega svog života major Major je žudio samo da bude zaokupljen nečim, a na Pianosi je, neko vrijeme, napokon bio zaokupljen nečim. Čin nije mnogo značio ljudima u borbenoj jedinici i odnosi između oficira i vojnika bili su neslužbeni i slobodni. Ljudi za koje nije znao ni kako se zovu pozdravljali su ga sa »zdravo« i pozivali ga na kupanje ili košarku. Najljepše je časove proveo igrajući povazdan košarkaške utakmice za koje se svima fućkalo tko će ih dobiti. Uopće se nisu brojili koševi, a broj se igrača kretao od jednog do trideset i pet. Major Major nije nikad prije igrao košarku ni ikoju drugu igru, ali njegova izvanredna, klimava visina i zanosno oduševljenje pripomagali su da nadoknadi svoju prirodenu nespretnost i nedostatak iskustva. Major Major otkrio je pravu sreću tu, na kosom košarkaškom igralištu, među oficirima, podoficirima i vojnicima koji su mu bili gotovo prijatelji. Ako nije bilo pobjednika, nije bilo ni pobijeđenih, i major Major uživao je u svakom trenutku pocupkivanja, sve do onog dana kad je pukovnik Cathcart, nakon pogibije majora Dulutha, dojurio u svom džipu i onemogućio mu da ikad više uživa igrajući košarku.

- Vi ste novi komandir eskadrile - izderao se pukovnik Cathcart preko željezničkog usjeka. - Ali nemojte misliti da to nešto znači, jer ne znači. To samo znači da ste novi komandir eskadrile.

Pukovnik Cathcart osjećao je već odavno neku nesmiljenu kivnost prema majoru Majoru. Suvišan major na njegovim

spiskovima remetio mu je organizacionu shemu i bio oružje u rukama ljudi iz štaba Dvadeset i sedme zračne eskadre, za koje je pukovnik Cathcart bio uvjeren da su mu neprijatelji i suparnici. Pukovnik Cathcart molio je Boga baš za ovakav sretan slučaj kakav je bio pogibija majora Dulutha. Mučio ga je prekobrojan major; sad je imao slobodno mjesto za jednog majora. Imenovao je majora Majora za komandira eskadrile i otprašio u svom džipu isto onako nenadano kako je i došao.

Za majora Majora bio je to kraj igre. Zajapurio se od nelagode i stajao kao ukopan, obuzet nevjericom, dok su se nad njim opet nadvijali olujni oblaci. Kad se okrenuo suigračima, naišao je na zapreku od radoznalih, zamišljenih lica koja su sva ukočeno zurila u njega odajući zlovoljno i zagonetno neprijateljstvo. Protrnuo je od stida. Kad se utakmica nastavila, nije više bila zanimljiva. Kad je on driblao, nitko ga nije pokušavao zaustaviti; kad bi promašio koš, nitko nije jurio za njim da se dočepa lopte. Jedino se njegov glas čuo. Sutradan je bilo isto tako, a dan kasnije nije više došao na igralište.

Kao da su se dogovorili, svi su u eskadrili prestali razgovarati s njim i počeli buljiti u njega. Prolazio je kroz život snebivljivo, oborenih očiju i zažarenih obraza, predmet prezira, zavisti, sumnje, pizme i zlobnih podmetanja kuda je god išao. Ljudi koji prije jedva da su primijetili da je nalik na Henryja Fondu, sad su neprestance naklapali o tome, a bilo je čak i takvih koji su zlokobno nagoviještali da je major Major postavljen za komandanta eskadrile zato što je nalik na Henryja Fondu. Kapetan Black, koji je i sam pucao na taj položaj, tvrdio je da major Major i jest Henry Fonda, samo da je prevelika kukavica da to prizna.

Major Major zapadao je zbunjeno iz jedne nesreće u drugu. Ne pitajući ga uopće, narednik Towser je zapovjedio da mu sve stvari prebace u prostranu prikolicu u kojoj je major Duluth stanovao sam, a kad je major Major dotrčao bez daha u kancelariju da prijavi da su mu pokrali stvari, mladi kaplar ga je nasmrt preplašio skočivši na noge i viknuvši »Mirno!« čim je ušao. Major Major je brže-bolje zauzeo stav mirno sa svima ostalima u kancelariji čudeći se koja je to

visoka ličnost ušla za njim. Minute su protjecale u ukočenoj tišini, i svi bi oni možda bili stajali tako sve do sudnjeg dana da nije nakon dvadeset minuta svratio major Danby iz komande aviopuka da čestita majoru Majoru, i sve ih oslobodio.

Major Major je još gore prošao u oficirskoj menzi gdje je Milo, komu je lice titralo od osmijeha, čekao da ga ponosno odvede do stolića koji je bio postavio sprijeda i ukraasio vezenim stolnjakom i kiticom cvijeća u ružičastoj vazi od brušena stakla. Major Major ustuknuo je od jeze, ali nije bio toliko hrabar da odbije tu čast dok ga svi ostali promatraju. Čak je i Havermeyer digao glavu iz tanjura i zapiljio se u njega, s onom svojom teškom, otromboljenom čeljusti. Major Major pokorio se krotko Milovu cimanju i prosjedio osramoćen sav ručak za svojim posebnim stolom. Jelo mu je u ustima bilo kao slama, ali je progutao sve zalogaje radije nego da slučajno uvrijedi ikojeg od onih ljudi koji su ga bili spravili. Ostavši poslije nasamu s Milom, major Major osjetio je prvi put pobudu da prosvjeduje, pa je rekao da bi radije jeo i dalje s ostalim oficirima. Milo mu je odgovorio da to ne bi valjalo.

- Ja ne znam što tu ne bi valjalo - usprotivio se major Major.
- Prije je uvijek valjalo.

- Vi niste nikad prije bili komandir eskadrile.

- Major Duluth je bio komandir eskadrile, pa ipak je uvijek jeo za istim stolom s ostalim ljudima.

- S majorom Duluthom je bilo drukčije, gospodine majore.

- Što je bilo drukčije s majorom Duluthom?

- Bilo bi mi draže kad me ne biste to pitali, gospodine majore - reče Milo.

- Je li to zato što sam nalik na Henryja Fondu? - skupi major Major hrabrost da zapita.

- Neki ljudi kažu da vi i jeste Henry Fonda - odgovori Milo.

- E pa, ja nisam Henry Fonda - uzviknu major Major, a glas mu podrhtavaše od razdraženosti. - I nimalo ne nalikujem na njega. A čak ako i nalikujem na Henryja Fondu, zar to nije potpuno svejedno?

- To je potpuno svejedno. To sam vam baš i htio reći, gospodine majore. Vi niste isto što je bio major Duluth.

I doista nije bio isto, jer kad je major Major, za idućeg obroka, pošao od tezge s jelom da sjedne s ostalima za koji od običnih stolova, sledio se u tili čas pred neprobojnim zidom neprijateljstva koji su podigla njihova lica, pa se skamenio s pladnjem što mu se tresao u rukama dok mu Milo nije bez riječi pritekao u pomoć i odveo ga mirno za njegov posebni stol. Major Major je tada digao ruke od svega i uvijek jeo sam za svojim stolom okrenut leđima ostalima. Bio je siguran da mu zamjeraju što mu je sad, kad je postao komandir eskadrile, tobože ispod časti da jede s njima. U menzi se nije više uopće razgovaralo kad je on bio prisutan. Zapazio je da se ostali oficiri klone da jedu u isto vrijeme kad i on, i svima kao da je pao kamen sa srca kad je prestao dolaziti i počeo blagovati u svojoj prikolici.

Major Major počeo je krivotvoriti na službenim spisima ime i prezime Washingtona Irvinga dan nakon što je došao onaj prvi vojni istražitelj da ga ispituje o čovjeku koji je to činio u bolnici i tako mu dao ideju. Dosađivao se i bio nezadovoljan svojim novim položajem. Postao je komandir eskadrile, ali nije imao pojma što bi trebalo da radi kao komandir eskadrile, osim ako nije samo trebalo da krivotvori na službenim spisima ime i prezime Washingtona Irvinga i sluša pojedinačne zveckave i potmule udarce potkova majora -de Coverleyja, što su padale na zemlju pred prozorom njegove male prostorije iza kancelarije. Neprestano ga je mučio dojam da ostavlja neizvršene neke važne dužnosti, i uzalud je čekao da ga skrše odgovornosti. Malo je kad izlazio osim ako nije bilo prijeko potrebno, jer se nije mogao obiknuti da ljudi bulje u njega. Povremeno bi tu jednoličnost poremetio neki oficir ili vojnik koje bi mu narednik Towser uputio zbog nečega s čim major Major nije umio izići nakraj, pa ih je odmah upućivao natrag naredniku Towseru da ovaj učini kako najbolje zna. Što god je trebalo da obavi kao komandir

eskadrile, očito se obavljalo bez njegove pomoći. Postao je mrzovoljan i potišten. Na mahove je ozbiljno pomišljao da se obrati sa svojim jadima kapelanu, ali se činilo da je kapelan toliko preopterećen vlastitim nevoljama da je major Major zazirao da mu natovari još i svoje brige na leđa. Osim toga, nije bio posve načisto služe li kapelani i komandirima eskadrila.

Nikad nije bio posve načisto ni s majorom -de Coverleyjem koji, kad nije bio na putu unajmljujući stanove ili otimajući strane težake, nije imao prečeg posla od bacanja potkova. Major Major je često napeto motrio kako potkove tiho padaju na zemlju ili kako zapinju za čelične klinove pobodene u tlu. Sate i sate je kradom promatrao majora -de Coverleyja i čudio se kako takva ugledna ličnost nema pametnijeg posla. Često je bio u iskušenju da se pridruži majoru -de Coverleyju, ali mu se činilo da je bacanje potkova po cio dan gotovo isto toliko dosadno koliko i potpisivanje »major Major Major« na službenim spisima, a i držanje je majora -de Coverleyja bilo tako odbojno da mu se major Major nije usudio pristupiti.

Major Major nije znao što da misli o svom odnosu prema majoru -de Coverleyju ni o odnosu majora -de Coverleyja prema njemu. Znao je da je major -de Coverley štabni oficir, ali nije znao šta to znači, i nije mogao izvesti načistac treba li da bude sretan što mu je major -de Coverley blag pretpostavljeni, ili nesretan što mu je nesavjestan podređeni. Nije htio pitati narednika Towsera, koga se u potaji pribojavao, a nije mogao nikoga drugog pitati, pogotovo ne majora -de Coverleyja. Malo se tko uopće usudio obraćati majoru -de Coverleyju bilo zbog čega, a jedini oficir koji je bio toliko bedast da baci jednu od njegovih potkova, obolio je već sutradan od najgore vrsti pianosanske boljetice koju ni Gus ni Wes, pa čak ni doktor Daneeka, nisu nikad vidjeli, a nisu ni čuli za nju. Svi su bili uvjereni da je major -de Coverley iz osвете zarazio tom bolešću jadnoga oficira, iako nitko nije bio načisto kako.

Većina službenih spisa koji su stizali na stol majora Majora nisu se uopće ticali njega. Najveći se dio sastojao od aluzija na prijašnja saopćenja, koja major Major nije nikad vidio niti

je čuo za njih. Nije ih trebalo ni tražiti, jer su ih nove upute redovito pobijale. Stoga je u roku od jedne jedine produktivne minute mogao potvrditi prisutnost dvadeset različitih spisa od kojih mu je svaki preporučivao da se ni najmanje ne obazire ni na jedan od onih drugih. Iz štaba generala Peckema na kopnu stizali su svaki dan opširni bilteni čiji su naslovi sadržavali ovakve vesele prodike: »Ne ostavljaj nikad za sutra što možeš učiniti danas« i »Čistoća je pola zdravlja«.

Zbog poruka generala Peckema o čistoći i ostavljanju za sutra major Major se osjećao kao prljava danguba, pa ih se uvijek oslobađao što je prije mogao. Jedini službeni spisi koji su ga zanimali bili su oni povremeni spisi o nesretnom potporučniku koji je poginuo u borbenom letu nad Orvietom manje od dva sata pošto je stigao na Pianosu, a čije su se djelomično nepospremljene stvari još nalazile u Yossarianovu šatoru. Budući da se nesretni potporučnik bio prijavio u operativni šator umjesto u kancelariju, narednik Towser je zaključio da će biti najbolje da javi da se uopće nije prijavio u eskadrili, pa su oni povremeni spisi u vezi s njim bili o činjenici da se on kanda rasplinuo u zraku, što je, u jednu ruku, bilo upravo ono što se uistinu dogodilo. Major Major je u krajnjoj liniji bio zahvalan na službenim spisima koji su mu stizali na stol, jer je bilo kudikamo bolje sjediti u svojoj prostoriji i potpisivati ih po cio dan, nego sjediti po cio dan u svojoj prostoriji i ne potpisivati ih. Bar je imao nekog posla.

Svaki spis koji bi potpisao neminovno bi mu se vratio u roku od dva do deset dana, s novom priloženom stranicom da se ponovo potpiše. Uvijek su bili mnogo deblji nego prije, jer su između papira na kojem je bio njegov prvi potpis i priloženog papira za drugi potpis bili papiri s najnovijim potpisima svih drugih oficira po raštrkanim mjestima, koji su se također morali potpisati na tom istom službenom spisu. Major Major obeshrabrивao se gledajući kako jednostavna saopćenja bujaju preko svake mjere i pretvaraju se u goleme rukopise. Ma koliko puta potpisao jedan spis, on mu se uvijek vraćao da ga još jedanput potpiše, pa je počeo zdvajati hoće se ikad osloboditi i jednoga od njih. Jednoga dana - bilo je to dan nakon prvog posjeta vojnog istražitelja

- major Major je potpisao Washingtona Irvinga umjesto sebe na jednom od spisa, samo da vidi kako će se osjećati. To mu se svidjelo. Toliko mu se svidjelo da je ostatak toga poslijepodneva činio tako sa svim službenim spisima. Bio je to čin spontane nepromišljenosti i pobune, za koji je znao da će zbog njega poslije biti strogo kažnjen. Sutradan ujutro ušao je u svoju prostoriju sa zebnjom u srcu i čekao što će se dogoditi. Nije se dogodilo ništa.

Zgriješio je i to je bilo dobro, jer ni jedan spis na kojem je potpisao Washingtona Irvinga nije se nikad više vratio! To je napokon bio neki napredak, pa se major Major s beskrajnim užitkom prihvatio novog posla. Potpisivanje Washingtona Irvinga na službene spise možda i nije bio bogzna kakav posao, ali nije bio toliko jednoličan koliko potpisivanje »major Major Major«. Kad mu je Washington Irving ipak dojadio, mogao je izmijeniti redoslijed i potpisivati se kao Irving Washington dok mu to ne bi dojadilo. I nešto je ipak postigao, jer se ni jedan spis potpisan bilo kojom od te dvije varijante nije nikad više vratio u eskadrilu.

Vratio se, ipak, najposlije, drugi vojni istražitelj, prerušen u pilota. Ljudi su znali da je on istražitelj, jer im je svima to priznao i molio svakoga od njih da ne otkrije njegov pravi identitet ni jednom od drugih ljudi, kojima je već bio priznao da je vojni istražitelj.

- Vi ste jedini čovjek u eskadrili koji zna da sam ja vojni istražitelj - povjerio je on majoru Majoru - i neobično je važno da to ostane tajna kako moja djelatnost ne bi bila osujećena. Razumijete li me?

- I narednik Towser to zna.

- Da, znam. Njemu sam morao reći da bih mogao doći do vas. Ali ja znam da on to neće reći ni živoj duši.

- Rekao je meni - reče major Major. - Rekao mi je da me vani čeka vojni istražitelj.

- Gad jedan! Morat ću ga ispipati. Da sam na vašem mjestu, ne bih ostavljao ovdje nikakvih strogo povjerljivih spisa. Bar ne dotle dok ja ne podnesem izvještaj.

- Ja ne primam nikakve strogo povjerljive spise - reče major Major.

- Baš takve i mislim. Zaključajte ih u svoj ormar da ne dopadnu šaka naredniku Towseru.

- Narednik Towser ima jedini ključ od mog ormara.

- Bojim se da gubimo vrijeme - reče drugi vojni istražitelj prilično oporo. Bio je to žustar, zdepast, nervozan čovjek hitrih i sigurnih kretnji. Izvadio je stanovit broj fotokopija iz velike crvene omotnice koju je napadno skrivao pod pilotskim kožnim kaputom, što bijaše ukrašen slikama aviona drečavih boja, usred narančastih eksplozija granata iz flakova, i pravilnim redovima malih bomba koje su označavale pedeset i pet izvršenih borbenih zadataka.

- Jeste li ikad vidjeli ovo?

Major Major pogledao je ravnodušno foto-kopije privatnih pisama iz bolnice, na kojima se cenzurni oficir potpisao kao »Washington Irvinga ili »Irving Washington«.

- Nisam.

- A ovo?

Major Major se zatim zagledao u službene spise koji su bili upućeni njemu i na kojima se on isto tako potpisao.

- Nisam.

- Je li čovjek koji se tu potpisao u vašoj eskadrili?

- Koji čovjek? Tu su dva imena i prezimena.

- Bilo koji od njih. Mi računamo da su Washington Irving i Irving Washington jedna osoba, koja se služi sa dva imena i prezimena samo zato da nas zavede u bludnju. Tako se često radi, znate.

- Ja mislim da u mojoj eskadrili nema ni jednog čovjeka s bilo kojim od tih imena.

Licem drugog vojnog istražitelja preletje izraz razočaranja.

- Znači da je mnogo lukaviji nego što smo mislili - napomenu. - Služi se trećim imenom, a izigrava nekoga drugog. I ja mislim ... jest, ja mislim da znam to treće ime. - Uzbuđeno i nadahnuto pruži još jednu foto-kopiju majoru Majoru da je pregleda. - A šta kažete na ovo?

Major Major se ovlaš nagnu i ugleda foto-kopiju vojničkog pisma u kojem je Yossarian bio sve precrtao osim imena Mary, i na koje je dopisao »Tragično čeznem za tobom. A. T. Tappman, kapelan, Armija Sjedinjenih Država.« Major Major zavrtje glavom.

- Nisam to još nikad vidio.

- Znate li tko je A.T. Tappman?

- Kapelan našeg aviopuka.

- Onda je sve jasno - reče drugi vojni istražitelj. - Washington Irving je kapelan vašeg aviopuka.

- A. T. Tappman je kapelan našeg aviopuka - ispravi ga.

- Jeste li sigurni?

- Jesam.

- Zašto bi kapelan aviopuka napisao ono na pismu?

- Možda je to napisao netko drugi i krivotvorio njegov potpis.

- Zašto bi netko krivotvorio potpis kapelana avio-puka?

- Da ga ne otkriju.

- Možda imate pravo - zaključí drugi vojni istražitelj nakon trenutna dvoumljenja, pa obliza usne mljaskajući. - Možda imamo pred sobom jednu bandu, možda su se uortačila dva čovjeka koji sasvim slučajno imaju suprotna imena i prezimena. Jest, siguran sam da je tako. Jedan je od njih ovdje u eskadrili, drugi je gore u bolnici, a treći je kod

kapelana. Onda ih ima trojica, nije li tako? Jeste li sto posto sigurni da nikad prije niste vidjeli ni jedan od ovih službenih spisa?

- Da sam ih vidio, bio bih se potpisao na njima.

- Koga biste potpisali? - upita ga drugi vojni istražitelj previjano. - Sebe ili Washingtona Irvinga?

- Sebe - odgovori mu major Major. - Ja čak nisam nikad ni čuo za Washingtona Irvinga.

Usne drugog vojnog istražitelja razvukoše se u osmijeh.

- Gospodine majore, drago mi je što ste vi čisti u svemu ovome. To znači da ćemo moći zajednički raditi, a ja ću trebati svakoga koga mogu pridobiti za sebe. Negdje na evropskom ratnom poprištu nalazi se čovjek komu padaju u ruke saopćenja upućena vama. Sumnjate li vi na koga?

- Ne sumnjam.

- E pa, ja sumnjam na nekoga - reče drugi vojni istražitelj. - Na onog gada Towsera. Zašto bi inače govorio na sva usta o meni? Nego, vi dobro otvorite oči i javite mi čim čujete da itko makar spomene Washingtona Irvinga. Ja ću dotle ispitati kapelana i sve ljude u njegovoj blizini.

Čim je on otišao, uskočio je kroz prozor u prostoriju majora Majora onaj prvi vojni istražitelj i htio znati tko je onaj drugi vojni istražitelj. Major Major ga je jedva prepoznao.

- On je vojni istražitelj - reče mu major Major.

- Jest vražju mater - reče prvi vojni istražitelj. - Ja sam sad ovdje jedini vojni istražitelj.

Major Major ga je jedva prepoznao zato što je bio u izbljedjelu kestenjastu kupaćem ogrtaču od rebrasta baršuna, rasparanih šavova pod pazuhom, u pidžami od paperjasta flanela i u iznošenim papučama od kojih se jednoj vukla potplata. To je propisno bolničko odijelo, sjeti se major Major. Čovjek se bio udebljao za oko deset kilograma i upravo je pucao od zdravlja.

- Ja sam zapravo ozbiljno bolestan - jadao se on.
- Zarazio sam se u bolnici od jednoga pilota-lovca i dobio tešku upalu pluća.
- Baš mi je žao - reče major Major.
- Šta ja imam od toga - cmizdrio je vojni istražitelj.
- Meni ne treba vaše sažaljenje. Samo sam htio da znate da je Washington Irving premjestio poprište svojih operacija iz bolnice u vašu eskadrilu. Niste nikoga ovdje čuli da spominje Washingtona Irvinga?
- Zapravo, jesam - odgovori major Major. - Onoga čovjeka koji je maloprije bio ovdje. On je spominjao Washingtona Irvinga.
- Zar zbilja? - uskliknu prvi vojni istražitelj oduševljeno. - Možda je baš to ono što nam je trebalo da izvedemo sve načistac! Držite ga na oku dan i noć, a ja ću trknuti natrag u bolnicu i zatražiti dalje upute od svojih starješina.

Vojni istražitelj iskoči kroz prozor pisarnice majora Majora i izgubi se.

Minutu kasnije rastvori se zastor koji je odvajao prostoriju majora Majora od kancelarije eskadrile i ponovo uđe onaj drugi vojni istražitelj otpuhujući bjesomučno od žurbe. Hvatajući zrak, viknu:

- Upravo sam vidio nekog čovjeka u crvenoj pidžami kako je iskočio kroz vaš prozor i otrčao niz cestu! Zar ga niste vidjeli?
- Pa, razgovarao sam s njim - odgovori major Major.
- Ja sam pomislio da je to jako sumnjivo, čovjek koji iskače kroz prozor u crvenoj pidžami! - Čovjek je hodao žustro u krugu po maloj prostoriji. - Najprije sam pomislio da to vi hvatate maglu za Meksiko. Ali sad vidim da to niste bili vi. Nije li što rekao o Washingtonu Irvingu?
- Pa, zapravo je rekao - reče major Major.

- Rekao je? - viknu drugi vojni istražitelj. - To je dobro! To bi baš mogla biti ona sretna okolnost s pomoću koje ćemo sve izvesti načistac. Znate li gdje bismo ga mogli naći?

- U bolnici. On je ozbiljno bolestan.

- Sjajno! - uskliknu drugi vojni istražitelj. - Idem odmah za njim. Najbolje bi bilo da pođem inkognito. Objasnit ću u sanitetskom šatoru o čemu se radi, i zamolit ću ih da me upute tamo kao bolesnika.

- Neće da me pošalju u bolnicu kao bolesnika osim ako nisam bolestan - vrati se on da javi majoru Majoru. - A zbilja sam bolestan. Htio sam već poći na temeljit pregled, a ovo je baš zgodna prilika. Idem opet u sanitetski šator da im kažem da sam bolestan, pa će me onda valjda poslati u bolnicu.

- Gledajte što su mi napravili - vrati se opet majoru Majoru s purpurnim desnim. Bio je neutješiv u svojoj nevolji. Nosio je cipele i čarape u rukama, a prsti na nogama bili su mu također premazani ljubičastom lincurinom otopinom. - Tko je ikad čuo za vojnog istražitelja s purpurnim desnim? - jadikovao je.

Otišao je iz kancelarije pognute glave i pao u rov i razbio nos. Temperatura mu je bila još normalna, ali su Gus i Wes učinili iznimku i poslali ga u bolnicu kolima hitne pomoći.

Major Major je lagao i to je bilo dobro. On se zapravo nije čudio što je dobro, jer je zapazio da su ljudi koji lažu, općenito uzevši, snalažljiviji i ambiciozniji i uspješniji od ljudi koji ne lažu. Da je rekao istinu drugom vojnom istražitelju, snašla bi ga bila nevolja. Umjesto toga je lagao i mogao je slobodno nastaviti svoj posao.

Nakon posjeta drugog vojnog istražitelja postao je oprezniji u svom poslu. Potpisivao se samo lijevom rukom i samo s tamnim naočalima i umjetnim brkovima, kojima se bezuspješno poslužio kad je pokušao ponovo igrati košarku. Poduzeo je još jednu mjeru opreza zamijenivši, na sreću, Washingtona Irvinga Johnom Miltonom. Ime John Milton bilo je praktično i jezgrovito. Kao i Washington Irving moglo se

lijepo preokrenuti kad god bi mu dojadilo. Nadalje, omogućavalo je majoru Majoru da udvostruči učinak, jer je ime John Milton bilo mnogo kraće i od Washingtona Irvinga i od njegova vlastita imena, te mu je oduzimalo mnogo manje vremena da ga ispiše. Pokazalo se da je ime John Milton plodonosno u još jednom pogledu. Bilo je višeznačno, pa je major Major ubrzo počeo uklapati potpis u odlomke izmišljenih razgovora. Tako je tipične potvrde primitka na službenim spisima čitao ovako: »John, Milton je sadista ili »Gdje je Milton, John?« Potpis kojim se najviše ponosio glasio je: »Jesi li popravio đon, Milton?« John Milton otvorio je cijele nove vidike dražesnim, neiscrpnim mogućnostima koje su obećavale da će zauvijek nestati jednoličnosti. Kad mu je John Milton dojadio, major Major vratio se na Washingtona Irvinga.

Major Major kupio je tamne naočale i umjetne brkove u Rimu, kao posljednji, jalovi pokušaj da se izvuče iz gliba poniženja u koji je sve dublje propadao. Ponajprije je doživio ono strašno poniženje u vezi s »Velikim križarskim pohodom zakletvi na vjernost«, kad mu ni jedan od tridesetorice ili četrdesetorice ljudi koji su stavili u optičaj konkurentske zakletve na vjernost nije dopustio čak ni da se potpiše. Zatim je, baš kad se bura oko toga bila slegla, Clevingerov avion onako tajanstveno izdimio sa svim članovima posade, a krivnja je za tu čudnu nesreću pala zlokobno na njega zato što se nije potpisao ni na jednoj od onih zakletvi na vjernost.

Okvir tamnih naočala bio je širok i tamnocrven. Umjetni crni brkovi podsjećali su čovjeka na brkove kakva nakindurena verglaša, i on ih je oboje ponio sa sobom na košarkašku utakmicu jednoga dana, kad je osjećao da više ne može podnositi samoću. Držao se tobože bezbrižno i familijarno kad je došao na igralište, a u sebi je molio Boga da ga ne prepoznaju. Svi su se pravili da ga ne poznaju, pa je počeo uživati u igri. Baš kad je čestitao sam sebi na svojoj nedužnoj lukavštini, jedan ga je protivnički igrač snažno gurnuo, te mu je svanulo da su ga oni ipak prepoznali i da se koriste time što je prurušen da ga guraju laktovima, da mu podmeću nogu i da ga zlostavljaju. Nisu ga uopće željeli. Baš kad je to shvatio, igrači njegove momčadi instinktivno

su se udružili s protivničkim igračima u jednu vrištavu, krvožednu rulju koja se okomila na njega sa svih strana psujući i mašući šakama. Srušili su ga na zemlju, udarali ga nogama dok je ležao na zemlji, i iznova ga napali kad se, obnevidio, osovio na noge. Pokrio je lice objema rukama tako da nije ništa vidio. Gazili su jedan preko drugoga, tjerani mahnitom željom da ga mlate, udaraju nogama, da mu izbiju oči, da ga zgaze. Bubotali su ga tako da je, vrteći se, dospio do ruba usjeka i sasuljao se glavačke dolje. Na dnu se osovio na noge, uspeo se uz suprotnu padinu i oteturao pod kišom grdnji i kamenja kojima su ga obasipali sve dok se nije dočepao zaklona iza ugla kancelarije. Glavna mu je briga za cijelog tog napada bila da zadrži tamne naočale i umjetne brkove kako bi se mogao graditi da to nije bio on, i kako bi bio pošteđen užasne obaveze da stane pred njih kao pretpostavljeni.

Kad se vratio u svoju pisarnicu, zaplakao je; a kad se isplakao, sprao je krv s usta i nosa, očistio ogrebotine na obrazu i čelu i pozvao narednika Towsera.

- Od sada - rekao je - ne želim da itko više uđe ovamo dok sam ja ovdje. Je li jasno?

- Jest, gospodine majore - reče narednik Towser. - Vrijedi li to i za mene?

- Vrijedi.

- Razumijem. Je li to sve?

- Jest.

- A što da kažem ljudima koji će vas tražiti dok vi budete ovdje?

- Recite im da me nema i neka me pričekaju.

- Razumijem.

- Dok ja ne odem.

- A što ću onda s njima?

- Nije me briga.
- Smijem li ih pustiti ovamo kad vi odete?
- Smijete.
- Ali vas onda neće biti ovdje?
- Neće.
- Razumijem, gospodine majore. Je li to sve?
- Jest.
- Razumijem, gospodine majore.
- Od sada - rekao je major Major sredovječnom vojniku koji je vodio brigu o njegovoj prikolici - ne želim da dolazite ovamo dok sam ja ovdje, da me pitate je li mi šta potrebno. Je li jasno?
- Jest, gospodine majore - odgovori posilni. - A kad da dođem ovamo da vidim treba li šta da uradim?
- Kad ja nisam ovdje.
- Razumijem, gospodine majore. A šta treba da radim?
- Što god vam ja budem rekao.
- Ali vas neće biti ovdje da mi kažete, nije li tako?
- Tako je.
- Pa šta da onda radim?
- Sve što treba uraditi.
- Razumijem, gospodine majore.
- To je sve - reče major Major.
- Razumijem, gospodine majore - reče posilni. - Je li to sve?

- Nije - reče major Major. - Nemojte dolaziti ni da čistite. Nemojte dolaziti ni zbog čega kad niste sigurni da mene nema.
- Razumijem, gospodine majore. Ali kako mogu uvijek biti siguran?
- Ako niste sigurni, jednostavno pretpostavite da sam ja ovdje i nemojte dolaziti dok ne budete sigurni. Je li jasno?
- Jest, gospodine majore.
- Žao mi je što moram ovako razgovarati s vama, ali moram. Zbogom.
- Zbogom, gospodine majore.
- I hvala vam. Na svemu.
- Razumijem, gospodine majore.
- Od sada - reče major Major Milu Minderbinderu - neću više nikad doći u menzu. Neka mi jelo uvijek donose u prikolicu.
- Ja mislim da je to dobra ideja, gospodine majore - odvrati Milo. - Sad ću vam moći priređivati posebna jela za koja drugi neće uopće znati. Siguran sam da će vam prijati. I pukovniku Cathcartu uvijek prijaju.
- Ja ne želim nikakva posebna jela. Ja želim samo ono što priređujete i svim ostalim oficirima. Recite samo svakome tko mi bude donosio jelo neka jedanput pokuca na vrata i ostavi poslužavnik na stepenici. Je li jasno?
- Jest, gospodine majore. Sasvim jasno. Sakrio sam nekoliko živih jastoga iz Mainea, koje vam mogu večeras prirediti s izvrsnom salatom od rokfora i sa dva smrznuta punjena roščića, koje je baš jučer prokrijumčario iz Pariza jedan važan član francuskog podzemnog otpora. Hoće li to biti dovoljno za početak?
- Neće.
- Razumijem, gospodine majore. Shvaćam.

Te večeri mu je Milo priredio za večeru pržena jastoga iz Mainea s izvrsnom salatom od rokfora i sa dva smrznuta punjena roščića. Major Major se ozlovoljio. Ipak, da je vratio to jelo, samo bi propalo ili bi ga pojeo tko drugi, a majoru Majoru su prženi jastozi bili slabost. Pekla ga je savjest dok je jeo. Sutradan je za ručak dobio kornjaču pripravljenu na merilendski način uz punu bocu Doma Perignona iz 1937. godine. Major Major je sve smazao i istrusio ne rnisleći ništa.

Iza Mila su preostali samo ljudi u kancelariji, koje je major Major izbjegavao tako što je svaki put ulazio i izlazio kroz prljavi celuloidni prozor u svojoj prostoriji. Prozor se otkopčavao, i bio je nizak i širok, pa je mogao lako skočiti kroz njega i s jedne i s druge strane. Razmak između kancelarije i svoje prikolice prelazio je tako da je jurio oko ugla šatora kad je zrak bio čist, skakao u željeznički usjek i trčao pognute glave do svog svetišta u šumi. Kad bi stigao do na visinu svoje prikolice, izlazio je iz usjeka i žurno se probijao kući kroz bujno šipražje, u kojem je jedino jedanput sreo kapetana Flumea koji ga je, izobličeni i sablastan, nasmrt prepao iskrsnuvši iznenada u sumrak iz grmlja kupina, da mu se prituži kako mu je poglavica Bijeli Halfot zaprijetio da će mu prefikariti vrat od uha do uha.

- Ako me još jedanput ovako uplašite - rekao mu je major Major - ja ću vam prefikariti vrat od uha do uha.

Kapetanu Flumeu presjekao se dah, pa je opet iščeznuo u grmlju kupina i major Major ga nikad više nije vidio.

Kad bi se major Major osvrnuo na sve što je postigao, bio je zadovoljan. Usred nekoliko jutara strane zemlje po kojima je vrvjelo više od dvjesta ljudi, uspio je postati pustinjač. Uz malo domišljatosti i pronicavosti, gotovo je onemogućio svakoga u svojoj eskadrili da razgovara s njim, što je svima odgovaralo, kao što je zapazio, jer nitko nije ni želio razgovarati s njim. Nitko, kao što se pokazalo, osim onog ludog Yossariana koji ga je jednog dana, dok je on hitao na ručak po dnu usjeka prema prikolici, iz zaleta oborio na zemlju.

Major Major je od svih ljudi u eskadrili najmanje želio da ga iz zaleta obori baš Yossarian. Bilo je nešto urođeno sramotno u Yossarianu, u tom čovjeku koji se onako sramno ponašao prema mrtvacu u svom šatoru, koga čak nije ni bilo u šatoru, i koji je zatim, poslije leta na Avignon, svukao sve sa sebe i hodao tako sve do onog dana kad mu je general Dreedle pristupio da mu prikači odlikovanje za hrabrost koju je pokazao nad Ferrarom, pa ga našao kako stoji u stroju gol golcat. Nitko na svijetu nije imao vlasti da ukloni mrtvačeve rasute stvari iz Yossarianova šatora. Major Major je izgubio to pravo kad je dopustio naredniku Towseru da izvjesti starješinu da potporučnik, koji je poginuo nad Orvietom manje od dva sata pošto je stigao u eskadrilu, nije uopće stigao u eskadrilu. Jedini koji je imao neko pravo da ukloni njegove stvari iz Yossarianova šatora, kako se činilo majoru Majoru, bio je sam Yossarian, pa ni Yossarian, kako se činilo majoru Majoru, nije imao to pravo.

Pošto ga je Yossarian iz zaleta srušio, major Major je prostenjao i pokušao se iskobeljati i ustati, ali ga Yossarian nije puštao.

- Kapetan Yossarian - reče Yossarian - moli za dopuštenje da odmah govori s gospodinom majorom o pitanju života i smrti.

- Molim vas, pustite me da ustanem - reče major Major obuzet zlovoljom i nelagodnom. - Ne mogu vam odzdraviti dok ležim na ruci.

Yossarian ga pusti. Polako ustadoše. Yossarian ga opet pozdravi i ponovi svoju molbu.

- Hajdemo u moju kancelariju - reče major Major.

- Mislim da ovo nije najbolje mjesto za razgovor.

- Razumijem, gospodine majore - odvrati Yossarian.

Otresoš šljunak s odijela i pođoš, šuteći usiljeno, prema ulazu kancelarije.

- Pričekajte minutu-dvije dok stavim malo joda na ove ogrebotine. Neka vas onda uvede narednik Towser.

- Razumijem, gospodine majore.

Major Major pođe dostojanstveno u stražnju prostoriju kancelarije a da i ne pogleda ni jednog od službenika i daktilografa koji su radili za stolovima i ormarićima za spise. Spustio je za sobom zastor na ulazu u svoju prostoriju. Čim je ostao nasamo, jurnuo je kroz prostoriju do prozora i iskočio napolje ne bi li umakao, ali mu je Yossarian već prepriječio put. Yossarian ga je čekao u stavu mirno i ponovo pozdravio.

- Kapetan Yossarian moli za dopuštenje da govori odmah s gospodinom majorom o pitanju života i smrti - ponovi odlučno.

- Dopuštenje se uskraćuje - obrecnu se major Major na nj.

- E, nećemo tako.

Major Major popusti.

- Dobro - pristade umorno. - Razgovarat ću s vama. Uskočite, molim vas, u moju kancelariju.

- Izvolite vi prvi.

Uskočiše u kancelariju. Major Major sjede, a Yossarian se ushoda pred njegovim stolom i reče mu da neće više da izvršava borbene zadatke. Šta sad? - pitao se major Major. Mogao je postupiti jedino onako kako ga je potpukovnik Korn uputio da postupi, pa što bude da bude.

- Zašto nećete? - upita ga.

- Zato što se bojim.

- Ne morate se vi sramiti zbog toga - posavjetova ga major Major ljubazno. - Svi se mi bojimo.

- Ja se ne sramim - reče Yossarian. - Ja se samo bojim.

- Ne biste ni bili normalni kad se ne biste nikad bojali. Čak i najhrabrije ljude spopada strah. Jedan od najvažnijih zadataka koji stoje pred svima nama u borbi jest da savladamo u sebi strah.

- Ma hajte bježite, majore! Zar ne možemo bez tih govornarija?

Major Major snebivljivo obori pogled i zavrtje palcima.

- Što biste htjeli da vam kažem?

- Da sam izvršio dovoljno borbenih zadataka i da mogu kući.

— Koliko ste ih izvršili?

- Pedeset i jedan.

- Preostala su vam još samo četiri.

- On će povećati normu. Kad god joj se ja približim, on je povećá.

- Možda ovaj put neće.

- Uostalom, on još nikog nije poslao kući. Samo ih ostavlja da čekaju putne naloge dok mu ne ponestane ljudi za avione, pa onda povećá normu i svi opet moraju letjeti. Tako radi otkako je došao.

- Ne smijete kriviti pukovnika Cathcarta za bilo kakvo odugovlačenje u izdavanju naloga - savjetovaše ga major Major. - Dužnost je Dvadeset i sedme zračne eskadre da hitno ispostavi naloge čim ih dobije od nas.

- Ipak je mogao tražiti zamjene i poslati nas kući kad su se nalozi konačno vratili. Uostalom, čuo sam da Dvadeset i sedma zračna eskadra zahtijeva samo četrdeset borbenih zadataka, i da je to samo on sebi uvertio u glavu da ih moramo izvršiti pedeset i pet.

- Ne bih vam znao ništa reći o tome - odvrati major Major. - Pukovnik Cathcart je naš pretpostavljeni oficir i mi ga

moramo slušati. Zašto ne biste izvršili još četiri zadatka pa onda vidjeli što će biti?

- Zato što neću.

Šta sad? - upitao se opet major Major. Što da radi s čovjekom koji ga gleda pravo u oči i kaže da će radije umrijeti nego poginuti u borbi, s čovjekom koji je u najmanju ruku isto toliko zreo i inteligentan koliko i on, a treba se praviti da nije? Što da mu kaže?

- A kako bi bilo da sami sebi izabirete zadatke i da idete samo na one lagane? - reče major Major. - Tako biste mogli izvršiti još ona četiri borbena zadatka a da se ne izvrgnete nikakvoj opasnosti.

- Ja ne želim izvršavati lagane zadatke. Ja neću više da se borim u ratu.

- Zar biste htjeli da naša zemlja izgubi rat? - upita ga major Major.

- Nećemo ga izgubiti. Imamo više ljudi, više novaca i više materijala. Ima deset milijuna ljudi u uniformi koji me mogu zamijeniti. Neki ljudi ginu, a mnogo ih više zgrće pare i zabavlja se. Neka pogine netko drugi.

- Ali šta bi bilo kad bi svi na našoj strani tako mislili?

- Onda bih ja svakako bio prava budala kad bih mislio drugačije, nije li tako?

Što mu čovjek uopće može reći, pitao se major Major zdvojno. Jedino što mu nije smio reći bilo je da mu on ne može pomoći. Kad bi rekao da mu ne može pomoći, značilo bi da bi mu pomogao kad bi mogao, i natuknuo bi da postoji neka greška ili nepravda u politici potpukovnika Korna. Potpukovnik Korn je to izričito ustvrdio. Ne smije nikad nikome reći da mu ne može pomoći.

- Žao mi je - reče - ali vam ja tu ne mogu pomoći.

10. WINTERGREEN

Clevinger je bio mrtav. To je bila osnovna pogreška u njegovoj filozofiji. Osamnaest se aviona počelo spuštati kroz sjajan bijel oblak nedaleko od obale otoka Elbe jednog poslijepodneva, na povratku sa tjednog leta u Parmu po mlijeko; sedamnaest ih je izišlo iz oblaka. Osamnaestom nije bilo ni traga, ni u zraku ni na glatkoj površini vode boje nefrita. Nije bilo nikakvih ostataka. Helikopteri su kružili oko bijelog oblaka sve do sumraka. Obnoć je vjetar odnio oblak, a ujutro nije više bilo Clevingera.

Taj je nestanak sve zaprepastio, svakako isto toliko koliko i »Velika urota u Lowery Fieldu« kad su sva šezdeset četvorica iz jedne kasame iščezli na dan isplate a da se nikad poslije nije za njih čulo. Dok Clevinger nije bio tako vješto skinut s pozornice života, Yossarian je držao da su se Ijudi jednostavno bili dogovorili da će jednog dana dezertirati. Zapravo ga je bilo toliko ohrabrilo to što se činilo masovno napuštanje svete dužnosti da je u zanosu istrčao napolje da odnese tu uzbudljivu vijest bivšem starijem vojniku Wintergreenu.

- Šta ima tu tako uzbudljivo? - podsmjehnuo mu se bivši stariji vojnik Wintergreen neugodno, poduprvši se svojom blatnom vojničkom cokulom o lopatu i naslonivši se leđima, mrzovoljno pogrbljen, na stranu jedne od dubokih, četvrtastih jama, čije je kopanje bila njegova vojna specijalnost.

Bivši stariji vojnik Wintergreen bio je mali podmukli balavac koji je uživao da radi sve naopako. Kad god bi dezertirao, uhvatili bi ga i osudili da u određenom roku kopa i zatrpava jame dva metra duboke, široke i dugačke. Kad god bi izdržao kaznu, ponovo bi dezertirao. Bivši stariji vojnik Wintergreen prihvatio je svoju ulogu da kopa i zatrpava jame ozbiljno i bez žaljenja, kao pravi rodoljub.

- Nije to loš život - napomenuo bi filozofski. - A valjda mora netko i to raditi.

Bio je dovoljno mudar da shvati da kopanje jama u Coloradu nije baš loš posao u ratno doba. Kako potražnja za jamama nije bila velika, mogao ih je bez žurbe kopati i zatrpavati i malo bi se kad premorio. S druge strane, kad god bi ga izveli pred prijeki sud, degradirali bi ga na čin običnog vojnika. Živo je žalio za tim gubitkom čina.

- Bilo je nekako zgodno biti stariji vojnik - prisjećao se sjetno. - Uživao sam neki ugled ... razumiješ li šta hoću da kažem?... i kretao sam se u najboljem društvu. - Smrknuo se od malodušnosti. - Ali je sve to prošlo - nagađao je. - Kad opet zbrišem, zbrisat ću kao običan vojnik, a dobro znam da to neće biti isto. - U kopanju jama nije bilo budućnosti. - Nije čak ni stalan posao. Izgubim ga svaki put kad izdržim kaznu. Onda moram opet zbrisati ako ga ponovo hoću dobiti. A ne mogu čak ni tako dalje. Ima jedna kvaka, Kvaka 22. Kad ponovo zbrišem, strpat će me ubuharu. Ne znam što će biti sa mnom. Mogu me čak prebaciti na frontu ako ne budem dobro pazio. - Nije želio kopati jame do kraja života, iako nije imao ništa protiv kopanja dok god traje rat i dok god on tako sudjeluje u njemu. - To je pitanje dužnosti - napominjao je - a svaki od nas ima dužnost koju mora izvršavati. Moja je dužnost da kopam ove jame, i ja je tako dobro obavljam da sam upravo predložen za Odlikovanje za uzorno ponašanje. Vaša je dužnost da se zajebavate u vojnoj školi i da se nadate da će se rat završiti prije nego što završi vaša obuka. Dužnost je ljudima na fronti da dobiju rat, a ja samo želim da oni obavljaju svoju dužnost isto tako dobro kako je obavljam svoju. Ne bi bilo pošteno da ja idem na frontu i obavljam njihov posao, nije li tako?

Jednog je dana bivši stariji vojnik Wintergreen, dok je kopao jamu, probušio vodovodnu cijev i malne se utopio dok ga nisu izvadili u gotovo besvjesnom stanju. Pročulo se da je to bila nafta, pa su poglavicu Bijelog Halfoata izbacili iz baze. Uskoro je svaki čovjek koji je mogao naći ašov bjesomučno kopao u potrazi za naftom. Posvuda je letjela zemlja; prizor je bio gotovo nalik na ono jutro na Pianosi, sedam mjeseci kasnije, poslije noći u kojoj je Milo bombardirao eskadrilu svim avionima koje je bio okupio u svom sindikatu M & M, a isto tako i aerodrom, skladište bomba i radionicu, pa su svi preživjeli bili vani i kopali duboke zaklone u tvrdom tlu i

pokrivali ih oklopnim pločama, koje su pokrili iz radionica na aerodromu, i poderanim četvorinama nepromočiva platna koje su pokrili jedan drugome sa šatorskih krila. Poglavicu Bijelog Halfoata otpravili su iz Colorada na prvi glas o nafti, pa je napokon dospio na Pianosu kao zamjena poručniku Coombsu, koji je jednog dana posao kao gost na borbeni zadatak, samo da vidi kako je to u borbi, pa je poginuo nad Ferrarom u avionu s Kraftom. Yossarian se osjećao kriv kad god bi se sjetio Krafta, kriv zato što je Kraft poginuo pri Yossarianovu drugom nadlijetanju cilja, i kriv zato što se Kraft isto tako bezazleno upleo u »Sjajnu pobunu protiv atabrina« koja je započela u Puerto Riku na prvom dijelu njihova leta preko oceana, a završila se na Pianosi deset dana kasnije, kad je Appleby, čim je stigao, prožet osjećajem dužnosti, stupio u kancelariju da prijavi Yossariana da je odbio da uzme tablete atabrina. Narednik mu je ponudio da sjedne.

- Hvala vam, naredniče, sjest ću malo - reče Appleby. - Koliko ću otprilike morati čekati? Imam još mnogo toga da obavim danas kako bih sutra u ranu zoru bio potpuno spreman da pođem u borbu.

- Izvolite?

- Što kažete, naredniče?

- Što ste me ono pitali?

- Koliko ću otprilike morati čekati da me primi major?

- Samo dok ne ode na ručak - odgovori narednik Towser. - Onda ćete odmah moći ući.

- Ali onda njega neće biti tu, nije li tako?

- Neće, gospodine poručniče. Major Major će se vratiti u kancelariju tek poslije ručka.

- A, tako - zaključio Appleby nesigurno. - Čini mi se da će onda biti bolje da dođem poslije ručka.

Appleby je izišao iz kancelarije prikrivajući zbunjenost. Tek što se našao napolju, učinilo rnu se da vidi nekog visokog,

tamnoputog oficira, koji je pomalo nalikovao na Henryja Fondu, kako iskače kroz prozor šatora kancelarije i nestaje iza ugla. Appleby je zastao i čvrsto stisnuo oči. Obuze ga mučna sumnja. Bojao se da nije obolio od malarije ili, što je još gore, da nije uzeo preveliku dozu tableta atabrina nego što je bilo propisano, jer je htio da bude četiri puta bolji pilot od svakog drugog. Još je žmurio kad ga je narednik Towser potapšao ovlaš po ramenu i rekao mu da sad može ući ako želi, jer je major Major upravo otišao. Applebyu se vrati samopouzdanje.

- Hvala vam, naredniče! Hoće li se skoro vratiti?

- Vratit će se odmah poslije ručka. Onda ćete morati odmah izići i čekati ga pred vratima dok ne ode na večeru. Major Major ne prima nikog u kancelariji dok je u kancelariji.

- Šta ste to rekli, naredniče?

- Rekao sam da major Major ne prima nikog u kancelariji dok je u kancelariji.

Appleby se pažljivo zagleda u narednika Towsera i pokuša poprimiti odlučan ton.

- Pravite li vi to, naredniče, budalu od mene samo zato što sam novajlija u eskadrili, a vi ste već dugo na frontu?

- Ma ni govora, gospodine poručniče - odgovori narednik smjerno. - Tako mi je naređeno. Možete pitati majora Majora kad budete s njim.

- To baš i kanim učiniti, naredniče. Kad ga mogu vidjeti?

- Nikad.

Sav crven od poniženja, Appleby je napisao u bloku, koji mu je dao narednik, izvještaj o Yossarianu i tabletama atabrina, pa je brzo otišao govoreći u sebi da Yossarian možda i nije jedini luđak koji uživa povlasticu da nosi oficirsku uniformu.

Kad je pukovnik Cathcart povišio normu na pedeset pet zadataka, narednik Towser je već pomislio da je možda svaki čovjek koji nosi uniformu ludak. Narednik Towser bio

je mršav i ćoškast i imao je lijepu plavu kosu, koja je bila toliko svijetla da je bila gotovo bezbojna, upale obraze i zube nalik na velike bijele mentolne bombone. On je vodio poslove eskadrile i nije u tome uživao. Ljudi kao Gladni Joe šibali su ga pogledima punim prijekora i mržnje, a Appleby je bio prema njemu osvetnički neuljudan otkako je stekao glas uzornog pilota i stolnotenisača koji nije nikad izgubio ni jedan poen. Narednik Towser vodio je poslove eskadrile zato što u eskadrili nije bilo nikoga drugog tko bi ih vodio. Nisu ga zanimali rat ni napredovanje u službi. Zanimale su ga samo krhotine starih posuda i pokućstvo u stilu Hepplewhite.

Narednik Towser nije gotovo ni primijetio kako se navikao da misli na mrtvaca u Yossarianovu šatoru isto onako kao i Yossarian - kao na mrtvaca u Yossarianovu šatoru. A u zbilji uopće nije bilo tako. On je naprosto bio rezervni pilot koji je poginuo u borbi prije nego što se bio službeno javio na dužnost. Svratio je u operativni šator da pita gdje je kancelarija, pa su ga poslali pravo u borbu jer su tada već toliki izvršili trideset i pet borbenih zadataka, koliko se tražilo, da je kapetanu Piltchardu i kapetanu Wrenu bilo teško popuniti onoliko aviona koliko je zahtijevao aviopuk. Kako nije uopće bio službeno stigao u eskadrilu, nije ju mogao službeno ni napustiti, pa je narednik Towser slutio da će sve veći broj poruka o tom jadrniku neprestano sve više rasti.

Zvao se Mudd. Naredniku se Towseru, kojem su nasilje i traćenje bili podjednako mrski, činilo da je bilo strahovito rasipništvo dopremiti Mudda avionom preko cijelog oceana samo zato da ga raznesu na komadiće nad Orvietom manje od dva sata pošto je stigao. Nitko se nije mogao sjetiti tko je on bio, ni kakav je bio, a ponajmanje kapetan Piltchard i kapetan Wren, koji su se samo sjećali da se neki novi oficir pojavio u operativnom šatoru upravo na vrijeme da pogine, i koji su se crvenjeli od nelagode kad god bi tko spomenuo mrtvaca u Yossarianovu šatoru. Jedini koji su možda vidjeli Mudda, ljudi iz njegova aviona, bili su svi zajedno s njim razneseni na komadiće.

Yossarian je pak točno znao tko je bio Mudd. Mudd je bio neznani vojnik koji nije imao sreće, jer je to sve što ljudi

uopće znaju o neznanim vojnicima - da nisu imali sreće. Morali su poginuti. A ovaj je bio zaista neznan, iako su mu stvari još ležale na ležaju u Yossarianovu šatoru gotovo isto onako kako ih je on ostavio prije tri mjeseca, onoga dana kad nije uopće stigao - sve su te stvari manje od dva sata kasnije mirisale na smrt, isto onako kao što je sve mirisalo na smrt iduće sedmice za »Velike famozne opsade Bologne«, kad je pljesnivi zadah smrtnosti lebdio vlažan u zraku i sumporastoj magli i svaki čovjek koji je bio određen da leti bio već okužen.

Nije se moglo izbjeći letu na Bolognu kad je već pukovnik Cathcart dobrovoljno prijavio svoj aviopuk da uništi tamošnja skladišta municije, koja nisu uspjeli uništiti teški bombarderi s kopna u Italiji s većih visina. Svaki dan odgađanja produbljivao je tu spoznaju i produbljivao turobnost. Nametljivo, ubitačno uvjerenje da će poginuti, širilo se sve više dok je padala kiša, prožimajući i nagrizaajući bolna lica svih Ijudi, kao korozivno žarište neke podmukle bolesti. Svi su zaudarali na for maldehid. Čovjek se nikome nije mogao obratiti za pomoć, čak ni u sanitetski šator koji je, na zapovijed potpukovnika Korna, bio zatvoren da se nitko ne bi mogao prijaviti da je bolestan, kao što su Ijudi učinili na onaj jedini vedri dan kad se pojavila tajanstvena epidemija proljeva, zbog koje se akcija morala ponovo odgoditi. Kako se nitko nije mogao prijaviti da je bolestan, te su vrata na sanitetskom šatoru bila zakovana, doktor Daneeka provodio je prekide između kiše sjedeći na visokoj stolici bez naslona, upijajući bez riječi sumorno izbijanje straha i odajući turobnu neutralnost, zguren kao kakav sjetan sup ispod zloslutna natpisa, koji je u šali ispisao rukom i pričvrstio na zatvorena vrata sanitetskog šatora kapetan Black, a koji je doktor Daneeka ostavio da visi zato što to nije bila nikakva šala. Natpis je bio obrubljen crnom bojom i na njemu je pisalo: ZATVORENO DO DALJNJEGA ZBOG SMRTNOG SLUČAJA U OBITELJI.

Strah je svuda prodro, u Dunbarovu eskadrilu gdje je Dunbar u sumrak zavirio radoznalo na ulaz u sanitetski šator i obzirno nagovorio nejasnu priliku dra Stubbsa, koji je sjedio u tamnoj sjeni za bocom viskija i staklenim vrčem punim pročišćene pitke vode:

- Je li vam zlo? - upitao je brižno.
- Strašno - odgovori dr Stubbs.
- Šta radite tu?
- Sjedim.
- Ja sam mislio da više nema pregleda.
- Pa i nema.
- Pa zašto onda tu sjedite?
- A gdje da sjedim? U onom posranom oficirskom klubu s pukovnikom Cathcartom i Kornom? Znate li šta radim ovdje?
- Sjedite.
- U eskadrili, mislim. Ne u šatoru. Nemojte se praviti tako strašno pametni. Možete li pogoditi što jedan liječnik radi ovdje u eskadrili?
- U ostalim su eskadrilama zakovali vrata na sanitetskim šatorima - pripomenu Dunbar.
- Ako netko tko je bolestan uđe na ova vrata, ja ću ga osloboditi letenja - obreknu dr Stubbs. - Puca mi pr sluk šta oni govore.
- Vi ne možete nikog osloboditi letenja - podsjeti ga Dunbar.
- Zar ne znate kakva je naredba izdana?
- Oborit ću ga na dupe injekcijom i zbilja osloboditi letenja. - Dr Stubbs se nasmija veselo i zajedljivo pri toj pomisli. - Oni misle da mogu ukinuti liječničke preglede. Gadovi jedni! Oho, evo je opet! - Ponovo je počela kiša, najprije po drveću, zatim po barama u blatu, i zatim, napokon, polagano, kao mrmorenje koje umiruje, po krovu šatora. - Sve je mokro - napomenu dr Stubbs gadljivo. - Čak se i zahodi i pisoari dižu u znak protesta. Cijeli posrani svijet smrdi kao mr tvačnica.

Kad je ušutio, činilo se da tišina nema dna. Pade noć. Sve je prožimao osjećaj goleme osamljenosti.

- Zapalite svjetlo - predloži Dunbar.

- Nema svjetla. Nisam raspoložen da uključim generator. Nekad sam strašno cvao što spašavam Ijudske živote, a sad se pitam kakvog to ima vražjeg smisla kad ionako svi moraju umrijeti.

- Ama, ima smisla, kako ga ne bi bilo - uvjeravaše ga Dunbar.

- Ima? A koji je to smisao?

- Smisao je u tome da ih čuvate na životu što dulje možete.

- Ma dobro, ali kakvog to ima smisla kad ionako svi moraju umrijeti?

- Tajna je u tome da čovjek ne misli na to.

- Ostavite tajnu po strani! Kakvog to ima vražjeg smisla?

Dunbar je nekoliko trenutaka mozgao u tišini.

- Vrag bi ga znao!

Dunbar nije znao. Trebalo je da Dunbar bude ushićen Bolognom, jer su se minute otezale, a sati vukli kao stoljeća. Ali ga je Bologna mučila, jer je znao da će poginuti.

- Želite li zbilja još malo kodeina? - upita ga dr Stubbs.

- To je za mog prijatelja Yossariana. On je uvjeren da će poginuti.

- Yossariana? Koji je to vrag Yossarian? Kakvo je to vražje ime, uostalom, Yossarian? Nije li to onaj koji se neku večer napio i pograbio s potpukovnikom Kornom u oficirskom klubu?

- Jest, baš taj. On je Asirac.

- Prokleti luđak!

- Nije on tako lud - reče Dunbar. - Kune se da neće letjeti na Bolognu.

- To sam baš i mislio - odvrati dr Stubbs. - Taj je prokleti luđak možda još jedini ostao pri zdravoj pameti.

11. KAPETAN BLACK

Kaplar Kolodny čuo je prvi preko telefona iz avio-puka tu vijest koja ga je toliko potresla da je na prstima prošao kroz obavještajni šator i prišao kapetanu Blacku, koji je drijemao, s tankim nogama na stolu, te mu je prenio zaprepaštenim šapatom.

Kapetan Black se odmah razvedrio.

- Bologna? - uskliknuo je ushićeno. - Eh, boga mu ljubim! - Prasnu u glasan smijeh. - Bologna, a? - Ponovo se nasmija i zavrtje glavom od ugodnog iznenađenja. - Uh, bogati! Ne mogu dočekati da vidim lica onih gadova kad budu čuli da idu na Bolognu. Ha-ha-ha!

Kapetan Black se prvi put uistinu slatko nasmijao otkako ga je major Major bio nadmudrio i postao komandir eskadrile. Obuzet tromim oduševljenjem, ustade i zauze mjesto za prednjom tezgom kako bi mogao najviše uživati u ovoj prilici kad dođu bombarderi-strijelci po karte.

- Jest, gadovi jedni, Bologna - neprestance je ponavljao svim strijelcima koji su ga u nevjerici pitali hoće li zaista letjeti na Bolognu. - Ha-ha-ha! Crno vam se piše, gadovi jedni! Ovaj put ste zbilja nadrljali.

Kapetan Black je izišao za posljednjim od njih napolje da uživa promatrajući učinak koji je novost proizvela na sve ostale oficire, podoficire i vojnike koji su se okupljali sa šljemovima, padobranima i zaštitnim odijelima oko četiri teretnjaka što su brektala usred kruga eskadrile. Bio je visok, tanak, neveseo čovjek koji se kretao mlitavo kao rak. Brijao je svoje usukano blijedo lice svaki treći ili četvrti dan, pa se obično činilo da mu rastu crvenkastozlatni brkovi iznad tanke gornje usne. Nije se razočarao u prizoru pred šatorom. Svi su se bili smrkli od zgranutosti, pa je kapetan Black slatko zijevnuo, otro posljednje ostatke letargije s očiju i zlurado se nasmijao kad god bi komu rekao da mu se crno piše.

Pokazalo se da je Bologna najbogatiji doživljaj u životu kapetana Blacka, iza smrti majora Dulutha nad Perugiom, kad je bio gotovo postavljen na njegovo mjesto. Čim je glas o smrti majora Dulutha stigao radio-vezom na aerodrom, kapetana Blacka obuzela je radost. Iako nikad nije pomišljao na tu mogućnost, kapetan Black je umah shvatio da je najlogičnije da on naslijedi majora Dulutha na položaju komandira eskadrile. Ponajprije, on je bio obavještajni oficir eskadrile, što je značilo da je obavješteniji od svakoga drugoga u eskadrili. Doduše, nije imao letački status koji je imao major Duluth i koji su obično imali svi komandiri eskadrila; ali je to zapravo bio još jedan jak argument u njegovu korist zato što mu život nije bio u opasnosti, pa je mogao zauzimati taj položaj dok god bude potreban domovini. Što je više kapetan Black razmišljao o tome, to mu se neminovnije činilo vlastito unapređenje. Valjalo je samo što prije zucnuti pravu riječ na pravom mjestu. Pohita natrag u svoju kancelariju da odluči što će poduzeti. Zavalivši se opet na svoju okretnu stolicu, metnuvši noge na stol i zažmurivši, počeo snatriti kako će sve biti lijepo kad jednog dana bude komandir eskadrile.

Dok je kapetan Black snatio, pukovnik Cathcart je djelovao. Kapetan Black bio je zaprepašten brzinom kojom ga je, kako je on držao, nadmudrio major Major. Silna zapanjenost zbog imenovanja majora Majora za komandira eskadrile bila je izmiješana s ogorčenom kivnosti koju se nije ni trudio da prikrije. Kad su mu kolege oficiri iz štaba rekli kako se čude što je pukovnik Cathcart izabrao majora Majora, kapetan Black je promrmljao da se nešto čudnovato događa; kad su prosuđivali o političkoj vrijednosti sličnosti majora Majora s Henryjem Fondom, kapetan Black je ustvrdio da je major Major uistinu Henry Fonda; a kad su napomenuli da je major Major nekako čudan, kapetan Black je izjavio da je on komunist.

- Oni uzimaju sve u svoje ruke - kazao je buntovnički. - E pa, vi, momci, možete, ako hoćete, stajati po strani i gledati što oni rade, ali ja, bogami, neću. Ja ću nešto poduzeti. Od sada će svaki kučkin sin koji dođe u moj šator potpisati zakletvu na vjernost. A onom gadu majoru Majoru neću dati da se potpiše, baš ako i bude htio.

Tako reći preko noći razmahao se »Veliki križarski pohod zakletvi na vjernost«, a kapetan Black bio je ushićen što se našao na njegovu čelu. To mu je zbilja upalilo. Svi vojnici, podoficiri i oficiri morali su potpisati jednu zakletvu na vjernost da bi dobili torbe s kartama iz obavještajnog šatora, drugu zakletvu na vjernost da bi im dali zaštitna odijela i padobrane iz padobranskog šatora, i treću zakletvu na vjernost kod poručnika Balkingtona, šefa voznog parka, da bi se mogli odvesti iz eskadrile na aerodrom u jednom od njegovih teretnjaka. Kud god bi se okrenuli, morali bi potpisati novu zakletvu na vjernost. Potpisivali su zakletvu na vjernost da bi dobili plaću od oficira-blagajnika, da bi dobili sljedovanje, da bi se ošišali kod brijača Talijana. Kapetanu Blacku je svaki oficir koji je podupirao njegov »Slavni križarski pohod zakletvi na vjernost« bio suparnik, pa je snovao i smišljao dan i noć kako ga nitko ne bi pretekao. On nije htio ni za kim zaostati u privrženosti domovini. Kad su drugi oficiri, na njegov nagovor, uveli vlastite zakletve na vjernost, sve ih je nadmašio tjerajući svakog kućkinog sina, koji bi došao u njegov šator, da potpiše po dvije zakletve na vjernost, pa po tri, pa po četiri; zatim je uveo zavjet odanosti, a nakon toga pjevanje himne, jedan zbor, pa drugi zbor, pa treći zbor, pa četvrti zbor. Kad god bi kapetan Black odmakao svojim suparnicima, prezirno se osvrtao na njih što nisu bili kadri da slijede njegov primjer. Kad god bi oni slijedili njegov primjer, zabrinuto bi se povukao i razbijao sebi glavu smišljajući neku novu mudroliju s pomoću koje će se opet prezirno obazreti na njih.

Ne shvaćajući kako se to zbilo, letačko je osoblje u eskadrili uvidjelo da je potčinjeno službenicima koji bi trebalo da njima služe. Jedan za drugim su ih zastrašivali, vrijeđali, zamarali i gurali amo-tamo po cio dan. Kad bi što prigovorili, kapetan Black bi im odgovorio da ljudi koji su vjerni domovini neće biti sraskida da potpišu sve zakletve na vjernost koje moraju potpisati. Svakome tko bi posumnjao u djelotvornost zakletvi na vjernost, odgovorio bi da će ljudi koji su uistinu odani domovini biti ponosni da se zavjetuju na odanost kad god ih on na to prisili. A svakome tko bi posumnjao u moralnu vrijednost cijelog pothvata, odgovorio bi da je američka himna najveće glazbeno djelo koje je ikad

skladano. Što više zakletvi na vjernost neki čovjek potpiše, to je vjerniji domovini; kapetanu Blacku se to činilo sasvim jednostavno, pa je zapovjedio kaplaru Kolodnyju da ga potpiše svaki dan na stotine puta kako bi mogao uvijek dokazati da je vjerniji domovini od bilo koga drugoga.

- Važno je da se neprestano zavjetuju - tumačio je svojim kohortama. - Nije važno vjeruju li u to ili ne vjeruju. Baš zato tjeraju i klince da se zavjetuju na odanost još prije nego što znaju šta znače »zavjet« i »odanost«.

Kapetanu Piltchardu i kapetanu Wrenu bio je »Slavni križarski pohod zakletvi na vjernost« slavno zezanje u zdrav mozak, jer im je otežavalo zadatak da prikupe posade za svaki borbehi zadatak. Ljudi su bili zauzeti u cijeloj eskadrili potpisivanjem, zavjetovanjem i pjevanjem, pa su pripreme borbenih zadataka trajale dulje sate i sate. Nije se više moglo ni pomišljati na hitne akcije, ali su kapetan Piltchard i kapetan Wren bili obadvojica suviše plašljivi da bi digli glas protiv kapetana Blacka, koji je svaki dan svjesno provodio doktrinu »Neprestanog svjedočenja« koju je sam izmislio, doktrinu koja je trebalo da namami u zamku sve one koji su se iznevjerili domovini otkako su jučer posljednji put potpisali zakletvu na vjernost. Sam kapetan Black došao je da posavjetuje kapetana Piltcharda i kapetana Wrena koji nisu znali što bi u svojoj golemoj nevolji. Došao je na čelu delegacije i otvoreno im savjetovao neka natjeraju svakog čovjeka koji treba da pođe na borbeni zadatak da potpiše zakletvu na vjernost.

- Dakako da to stoji samo do vas - istaknuo je kapetan Black. - Nikome nije ni nakraj pameti da vrši pritisak na vas. Ali svi ostali tjeraju ih da potpisuju zakletve na vjernost, pa će FBI-u biti jako čudnovato ako vas dvojica budete jedini kojima nije dovoljno stalo do domovine, koji ih ne prisiljavate da potpisuju zakletve na vjernost. Ako želite izići na zao glas, to se nikoga ne tiče, osim vas samih. Mi bismo vam samo htjeli pomoći.

Milo im nije mnogo vjerovao i odlučno je odbio da uskrati majoru Majoru jelo, pa ma bio major Major i komunist, u što je Milo u potaji sumnjao. Milo je po prirodi bio protiv svake novotarije koja prijeti da će poremetiti normalan tok

zbivanja. Zauzeo je čvrsto moralno stanovište i odlučno odbijao da sudjeluje u »Slavnom križarskom pohodu zakletvi na vjernost«, sve dok ga nije posjetio kapetan Black na čelu delegacije i zatražio da sudjeluje u pohodu.

- Obrana domovine je briga svakoga od nas - uzvratio je kapetan Black na Milove prigovore. - I cijeli je ovaj pothvat dobrovoljan, Milo - nemojte to zaboraviti! Ljudi ne moraju potpisivati zakletve na vjernost kod Piltcharda i Wrena ako neće. Ali vi ste nam potrebni da ih izgladnite, pa da skapaju od gladi ako neće. To vam je baš kao i Kvaka 22. Zar ne shvaćate? Niste valjda i protiv Kvake 22?

Doktor Daneeka bio je nepokolebljiv:

- Otkud ste vi tako sigurni da je major Major komunist?

- Jeste li ikad čuli da je on to porekao dok ga nismo počeli optuživati? A nije potpisao nijednu zakletvu na vjernost.

- Kad mu ne dajete da ih potpiše.

- Naravno da ne dajemo - razjasni kapetan Black. - Time bi bila osujećena svrha našeg pohoda. Pazite, vi se ne morate uhvatiti u kolo s nama ako nećete. Ali kakvog ima smisla što se svi mi toliko trudimo ako vi pružite majoru Majoru liječničku pomoć čim ga Milo počne izglednjivati? Ja samo ne znam što će oni gore u aviopuku misliti o čovjeku koji potkopava cijeli naš sigurnosni pothvat. Vjerojatno će vas prekomandirati na Pacifik.

Doktor Daneeka se brzo predao.

- Reći ću Gusu i Wesu neka rade što god im vi kažete.

Gore u aviopuku pukovnik Cathcart već se počeo čuditi što se to zbiva.

- Ma to je onog idiota Blacka spopalo rodoljubivo ludilo - izvijesti ga potpukovnik Korn smješkajući se. - Mislim da će biti najbolje da mu neko vrijeme odobravate, jer ste baš vi postavili majora Majora za komandira eskadrile.

- To je bila vaša zamisao - optuži ga pukovnik Cathcart dureći se. - Nisam se smio dati nagovoriti od vas.

- I to je bila vrlo dobra zamisao - odbrusi mu potpukovnik Korn - jer smo se tako oslobodili suvišnog majora koji vam je u administraciji bio trn u peti. Ne brinite, to će vjerojatno uskoro prestati samo od sebe. Najbolje da sad uputite kapetanu Blacku pismo u kojem ćete mu dati punu podršku, i da se nadate da će odapeti prije nego što nanese previše štete. - Potpukovniku Kornu pade na um neobična misao. - A šta mislite, neće li taj luđak pokušati da istjera majora Majora iz njegove prikolice?

- A sad moramo istjerati toga gada majora Majora iz njegove prikolice - odluči kapetan Black. - Najradije bih mu protjerao i ženu i djecu u šumu, ali ne možemo. Nema žene ni djece. Stoga se moramo zadovoljiti onim što imamo i istjerati samo njega. Tko je zadužen za šatore?

- On.

- Šta sam vam rekao? - uzviknu kapetan Black. - Uzimaju sve u svoje ruke! E pa, ja to neću trpjeti. Iznijet ću to pitanje pravo pred majora -de Coverleyja, ako bude potrebno. Reći ću Milu neka porazgovara s njim o tome čim se major vrati iz Rima.

Kapetan Black imao je neograničeno povjerenje u mudrost, moć i pravednost majora -de Coverleyja, mada nije nikad progovorio s njim ni riječi i mada još nije imao hrabrosti da progovori. Povjerio je Milu dužnost da porazgovara s majorom -de Coverleyjem u njegovo ime, i nestrpljivo praskao čekajući da se vrati visoki štabni oficir. Kao i svi ostali u eskadrili, osjećao je duboko poštovanje i strahopoštovanje prema tom impozantnom, sijedom majoru izbrazdana lica i Jehovina držanja, koji se napokon vratio iz Rima povrijeđena oka ispod novog celuloidnog štitnika i koji je jednim jedinim udarcem razbio cijeli »Slavni križarski pohod« u paramparčad.

Milo se čuvao da ne kaže ni riječi kad je major -de Coverley, nakon povratka, stupio u menzu odajući plahovito i strogo dostojanstvo kao i obično, i kad mu je zakrčio put zid od

oficira koji su čekali u redu da potpišu zakletve na vjernost. Na drugom kraju tezge s jelom skupina ljudi koji su stigli ranije zavjetovala se na odanost zastavi, držeći u jednoj ruci pladnjeve s jelom, da bi smjela sjesti za stol. Skupina koja je stigla još ranije sjedila je već za stolovima i pjevala himnu da bi se smjela poslužiti solju, paprom i kečapom. Graja se počela pomalo stišavati kad je major -de Coverley zastao na pragu mršteći se nezadovoljno i u nedoumici, kao da ne može vjerovati svojim očima. Pošao je pravo i zid od oficira razdvojio se pred njim kao Crveno more. Ne obazirući se ni lijevo ni desno, pristupio je nezadrživo tezgi i, jasnim, punim glasom koji je bio hrapav od starosti i odzvanjao od nekadašnje uzoritosti i autoriteta, rekao:

- Daj mi jesti.

Umjesto jela kaplar Snark dade majoru -de Coverleyju papir da potpiše zakletvu na vjernost. Čim je vidio što je to, major -de Coverley odgurnu papir odajući silno nezadovoljstvo, zdravo mu oko sijevnu od plahovite oholosti kao vatra živa, a golemo se staro naborano lice smrknu od žestoka gnjeva.

- Reko sam da mi daš jesti - zapovjedi glasno, s oštrim prizvukom koji je zloslutno zatutnjao u tišini šatora kao grmljavina u daljini.

Kaplar Snark problijedje i zadrhta. Zirnu na Mila kao da od njega traži pomoć. Nekoliko užasnih trenutaka nije se čulo ni glasa. Tada Milo kimnu glavom.

- Daj mu jesti - reče.

Kaplar Snark dade majoru -de Coverleyju jelo. Major -de Coverley okrenu se od tezge s punim pladnjem u rukama i stade. Pogled mu pade na skupine oficira koji su piljili u njega zazivajući ga nijemo u pomoć, pa zaurla, obuzet pravednim gnjevom:

- Daj svima jesti!

- Daj svima jesti! - ponovi Milo kao jeka, radostan, kao da mu je pao kamen sa srca, i to bijaše kraj »Slavnog križarskog pohoda zakletvi na vjernost«.

Kapetan Black bio je duboko razočaran što mu je ovako izdajnički zabio nož u leđa netko na visokom položaju, u čiju se podršku onako slijepo uzdao. Major -de Coverley ostavio ga je na cjedilu.

- Ama, to mene nimalo ne zabrinjava - odgovarao je veselo svakome tko bi mu došao izraziti saučešće. - Mi smo izvršili svoj zadatak. Nama je bila svrha da utjeramo strah u kosti svima onima koji nam nisu po ćudi i da upozorimo ljude na opasnost od majora Majora, a u tome smo svakako uspjeli. Budući da njemu ionako ne bismo dali da potpiše zakletve na vjernost, nije zapravo važno hoćemo li ih i dalje potpisivati ili nećemo.

Kad je opet vidio kako je svima onima u eskadrili koji mu nisu bili po ćudi utjerala strah u kosti stravična i beskrajna »Velika famozna opsjeda Bologne«, kapetan Black je čeznutljivo dozvao u sjećanje ono lijepo staro doba »Slavnog križarskog pohoda zakletvi na vjernost«, kad je on zaista bio netko i nešto i kad su čak i takve zvjerke kao što su Milo Minderbinder, doktor Daneeka i Piltchard i Wren strepili od njega i padali ničice pred njim. Da bi dokazao pridošlicama da je nekad zaista bio netko i nešto, čuvao je još ono pismo u kojem mu je pukovnik Cathcart izrazio svoju podršku.

12. BOLOGNA

Zapravo nije kapetan Black, nego narednik Knight bio onaj koji je dao povod sumornoj panici zbog Bologne time što je, čim je čuo koji je cilj, tiho sišao s teretnjaka i zatražio još dva zaštitna odijela te tako dao znak da krene žalosna povorka natrag u padobranski šator, povorka koja se najposlije izrodila u bjesomučnu jagmu dok nisu bila razgrabljena sva rezervna zaštitna odijela.

- Hej, šta je ovo? - upitao je Kid Sampson nervozno. - Pa Bologna ipak ne može biti tako gadna?

Nately, koji je sjedio kao u transu na podu teretnjaka, zario je svoje ozbiljno mlado lice u obje ruke i nije mu ništa odgovorio.

Povod su dali narednik Knight i okrutan niz zbivanja, jer baš dok su se toga prvog jutra penjali u avione, došao je džip i donio vijest da u Bologni pada kiša i da se let odgađa. Kad su se vratili u eskadrilu, padala je kiša i na Pianosi pa su ostatak dana imali vremena da bulje u liniju fronte na karti ispred obavještajnog šatora i kao opčinjeni premišljati o činjenici da im nema spasa. Bjelodan je dokaz tomu bila uska crvena vrpca što se protezala preko kopna: kopnene su snage bile prikovane sedamdeset nesavladivih kilometara južno od cilja i nikako nisu mogle na vrijeme zauzeti grad. Ništa nije moglo spasiti Ijude na Pianosi od leta na Bolognu. Bili su u zamci.

Jedina im je nada bila da kiša neće nikad prestati, pa tako nisu imali nikakve nade jer su znali da će ipak prestati. Kad je kiša ipak prestala na Pianosi, padala je u Bologni. Kad je prestala u Bologni, počela je opet na Pianosi. Ako nije bilo kiše, javljale su se neobične, neobjašnjive pojave kao ona epidemija proljeva ili pomicanje linije fronte. Četiri puta u prvih šest dana okupili su se i dobili upute i onda se vratili. Jednom su već bili poletjeli u formaciji kad su ih s kontrolnog tornja pozvali da se vrate. Što je dulje padala kiša, to su više patili. Što su više patili, to su više molili Boga da kiša i dalje pada. Po cijelu su noć Ijudi gledali u nebo i žalostili se zbog zvijezda. Po cio su dan gledali u liniju

fronte na velikoj karti Italije na klimavu stalku, koja se tresla na vjetru i koju su, kad god bi počela kiša, odvlačili pod krov obavještajnog šatora. Linija fronte bila je skerletna pruga od uske satenske vrpce koja je obilježavala prednje položaje savezničkih kopnenih snaga na svim sektorima talijanskog kopna.

Onog jutra nakon šakačke borbe Gladnoga Joea s Hupleovim mačkom, kiša je prestala u oba mjesta. Uzletišta se počelo sušiti. Trebalo je punih dvadeset i četiri sata da se stvrdne; ali na nebu nije bilo ni oblačka. Kivnost koja je kuhala u svakom čovjeku prevrila je u mržnju. Najprije su zamrzili pješadiju na kopnu zato što nije uspjela zauzeti Bolognu. Zatim su zamrzili samu liniju fronte. Sate i sate su neumorno zurili u skerletnu vrpcu na karti i mrzili je zato što se nije htjela pomaknuti malo više, da obuhvati grad. Kad je pala noć, skupili su se u mraku sa džepnim svjetiljkama i nastavili sablasno bdjenje uz liniju fronte, zamišljenih i umornih pogleda, kao da se nadaju da će podići vrpcu zajedničkom težinom svojih turobnih molitava.

- Ja naprosto ne mogu vjerovati svojim očima - uzviknuo je Clevinger Yossarianu dižući i spuštajući glas u znak prosvjedovanja i čuđenja. - To je potpuni povratak primitivnom praznovjerju. Oni brkaju uzrok i posljedicu. To ima isto toliko smisla koliko i kucanje u drvo ili držanje palaca. Oni zbilja vjeruju da ne bismo morali sutra letjeli kad bi se tko prišuljao usred noći karti i pomakao liniju fronte iznad Bologne. Možeš li ti to zamisliti? Bit će da smo ti i ja još jedini ovdje koji smo ostali razboriti.

Usred noći je Yossarian kucnuo u drvo, držao palce i išuljao se iz svog šatora da pomakne liniju fronte iznad Bologne.

Kaplar Kolodny se sutradan rano ujutro ušuljao u šator kapetana Blacka, pružio ruku pod mrežu protiv komaraca i polako zadrmsao vlažnu lopaticu sve dok kapetan Black nije otvorio oči.

- Što me budiš? - procvili kapetan Black.

- Pala je Bologna, gospodine kapetane - reče kaplar Kolodny. - Mislio sam da će vas zanimati. Odgađa li se let?

Kapetan Black se uspravi i uze se temeljito češati po dugačkim mršavim bedrima. Ubrzo se obukao i izišao iz šatora škiljeći, zle volje i neobrijan. Bilo je vedro i toplo. Zirnuo je ravnodušno na kartu. Doista je pala Bologna. U obavještajnom je šatoru kaplar Kolodny već vadio karte Bologne iz navigatorskih torbica. Kapetan Black sjede zijevajući glasno, metnu noge na stol i nazva potpukovnika Korna.

- Što me budite? - procvili potpukovnik Korn.

- Noćas je pala Bologna, gospodine potpukovniče. Odgađa li se let?

- Šta to govorite, Black? - zavrča potpukovnik Korn. - Zašto bi se odgodio let?

- Zato što je pala Bologna, gospodine potpukovniče. Zar se ne odgađa let?

- Naravno da se odgađa let. Mislite li da ćemo sad bombardirati vlastite trupe?

- Što me budite? - procvili pukovnik Cathcart potpukovniku Kornu.

- Pala je Bologna - odgovori potpukovnik Korn. - Mislio sam da će vas to zanimati.

- A tko ju je osvojio?

- Mi.

Pukovnik Cathcart se obradovao preko svake mjere, jer se sad oslobodio neugodne obaveze da bombardira Bolognu, a da nije bio ni najmanje okrnjen glas o njegovoj hrabrosti, koji je stekao kad je dobrovoljno prijavio svoje Ijude za taj zadatak. I general Dreedle je bio zadovoljan zauzećem Bologne, iako je bio ljut na pukovnika Moodusa što ga je probudio da mu to javi. Glavni štab je bio također zadovoljan i odlučio je da odlikuje oficira koji je osvojio grad, ali je umjesto toga odlikovao generala Peckema zato što je general Peckem bio jedini oficir koji je pokazao dovoljno inicijative da zatraži odlikovanje.

Čim je general Peckem primio odlikovanje, počeo je zahtijevati još veća zaduženja. General Peckem je držao da bi sve borbene jedinice na ratištu trebalo podrediti «Korpusu za specijalne usluge» kojem je na čelu stajao sam general Peckem. Ako bacanje bomba na neprijatelja nije specijalna usluga, razmišljao je on često naglas smiješeći se mučeničkim smiješkom koji je odavao slatku razboritost i koji mu je bio vjerni saveznik u svakoj raspri, onda on zbilja ne zna što je uopće specijalna usluga. Odajući ljubazno žaljenje, odbio je ponudu da se stavi pod zapovjedništvo generala Dreedlea.

- Izvršavanje borbenih zadataka za generala Dreedlea nije baš ono što sam ja mislio - protumačio je milostivo, smijući se umiljato. - Ja sam više pomišljao na zamjenu generala Dreedlea, ili možda na nešto iznad generala Dreedlea, gdje bih mogao nadzirati mnoge druge generale. Moje su najdragocjenije sposobnosti, znate, uglavnom administrativne. Ja sam obdaren sretnom sposobnošću da složim različite ljude.

- On je obdaren sretnom sposobnošću da složiti različite ljude u mišljenju kakvo je on dupe - povjerio je pakosno pukovnik Cargill bivšem starijem vojniku Wintergreenu, u nadi da će bivši stariji vojnik Wintergreen proširiti ovaj nepovoljan glas po cijelom štabu Dvadeset sedme zračne eskadre. - Ako itko zaslužuje taj položaj, onda sam to ja. Čak je i ideja da zatražimo odlikovanje bila moja.

- Pa zar vi zbilja želite u borbu? - priupita ga bivši stariji vojnik Wintergreen.

- U borbu? - zgranu se pukovnik Cargill. - Ma ne... krivo ste me razumjeli. Ja, naravno, ne bih zapravo imao ništa protiv toga da idem u borbu, ali su moje najbolje sposobnosti uglavnom administrativne. I ja sam obdaren sretnom sposobnošću da složim različite ljude.

- I on je obdaren sretnom sposobnošću da složiti različite ljude u mišljenju kakvo je on dupe - povjerio je bivši stariji vojnik Wintergreen smijući se Yossarianu, pošto je bio došao na Pianosu da čuje je li zbilja istina ono o Milu i egipatskom pamuku. - Ako je itko zaslužio da bude promaknut, onda

sam to ja. - Zapravo se on već bio vinuo do čina bivšeg kaplara, pošto je brzo napredovao u službi nakon prekomande u štab Dvadeset i sedme zračne eskadre kao poštanski službenik, pa se opet srozao na obična vojnika zato što je glasno iznosio ružne usporedbe o oficirima kod kojih je služio Opojan okus uspjeha učvrstio mu je još više moral i podgrijao težnju za višim dostignućima. - Hoćeš li kupiti upaljače »Zippo«? - upita Yossariana. - Ukradeni su iz same intendanture.

- A zna li Milo da ti prodaješ upaljače?

- Šta se to njega tiče? Ne trguje valjda Milo sad i upaljačima?

- Jasno da trguje - odgovori mu Yossarian. - A njegovi nisu ni ukradeni.

- To samo ti misliš da nisu - odvrati bivši stariji vojnik Wintergreen otpuhujući lakonski. - Ja prodajem svoje po dolar. A koliko on cijepa?

- Dolar i jedan cent.

Bivši stariji vojnik Wintergreen zasmijulji se slavodobitno.

- Uvijek sam jeftiniji od njega - uživaše zburado. -A čuj, šta je s onim silnim egipatskim pamukom koji je natovario sebi na vrat? Koliko ga je kupio?

- Sve.

- Baš sve? Uh, boga mu Ijubim! - zakrešti bivši stariji vojnik Wintergreen od zlobna veselja. - Kakav frajer! Pa ti si bio s njim u Kairu. Zašto si mu dao da kupi?

- Ja? - odvrati Yossarian sliježući ramenima. - Ja nemam nikakva utjecaja na njega. Svemu su krivi oni teleprinteri koje imaju ondje po svim boljim restoranima. Milo nije nikad prije vidio burzovni teleprinter, a baš kad je zamolio glavnog konobara da mu razjasni šta je to, bila je riječ o egipatskom pamuku. »Egipatski pamuk?« rekao je Milo držeći se onako kako samo on umije. »Pošto je egipatski pamuk?« Ja se još

nisam ni snašao a on je već kupio cijelu prokletu Ijetinu. I sad ne može utopiti ništa od svega toga.

- On nema mašte. Ja bih mogao utopiti masu toga na crnoj burzi kad bih se mogao nagoditi s njim.

- Milo poznaje crnu burzu. Nema potražnje za pamukom.

- Ali je velika potražnja za medicinskim materijalom. Ja bih smotao pamuk na čačkalice i prodavao ga kao sterilizirane tampone. Bi li mi on prodao nešto pamuka uz umjerenu cijenu?

- Ne bi on tebi ništa prodao ni uz kakvu cijenu — odgovori Yossarian. - On se jako ljuti na tebe što mu konkuriraš. Zapravo se na sve jako ljuti zato što su prošle nedjelje svi dobili proljev i iznijeli mu menzu na loš glas. Čuješ, ti bi nam mogao pomoći. - Yossarian ga iznenada ščepa za ruku. - Bi li mogao krivotvoriti nekoliko službenih naloga na onom svom šapirografu da ne letimo na Bolognu?

Bivši stariji vojnik Wintergreen mu se polako istrgnu gledajući ga prezirno.

- Jasno da bih mogao - razjasni mu ponosno. - Ali mi nije ni nakraj pameti da to učinim.

- Zašto?

- Zato što je to vaš posao. Svaki od nas ima svoj posao. Moj je posao da utopim ove upaljače »Zippo« uz izvjesnu dobit ako mogu, i da otkupim nešto pamuka od Mila. Vaš je posao da bombardirate skladišta municije u Bologni.

- Ali ja ću poginuti u Bologni - pravdao se Yossarian. - Svi ćemo poginuti.

- E pa, onda ćete naprosto morati poginuti - odvrati bivši stariji vojnik Wintergreen. - Kako ne možeš to shvatiti fatalistički kao ja? Ako je meni suđeno da utopim ove upaljače uz izvjesnu dobit i da jeftino kupim od Mila nešto egipatskog pamuka, onda ću tako i uraditi. A ako je tebi suđeno da pogineš nad Bolognom, onda ćeš i poginuti, pa

zašto onda ne bi poginuo kao čovjek? Nije mi drago što ti to moram reći, Yossariane, ali postaješ prava baba.

Clevinger se složio s bivšim starijim vojnikom Wintergreenom da je Yossarianov posao da pogine nad Bolognom, i pozelenio je od negodovanja kad mu je Yossarian priznao da je on pomakao liniju fronte na karti i tako skrivio odgađanje leta.

- A zašto ne, do vraga? - zarežao je Yossarian prepirući se još vatrenije zato što je slutio da nema pravo.

- Zar da meni raznesu dupe samo zato što bi pukovnik htio da postane general?

- A što je s ljudima na kopnu? - pitao ga je Clevinger isto tako uzbuđeno. - Zar da njima raznesu dupeta samo zato što ti nećeš da letiš? Ti ljudi imaju pravo na pomoć iz zraka!

- Ali ne baš na moju pomoć. Slušaj, njima je svejedno tko će uništiti ona skladišta municije. Jedini razlog zbog kojeg ćemo mi letjeti jest taj što nas je onaj gad Cathcart dobrovoljno prijavio.

- Ma znam ja sve to - uvjeravaše ga Clevinger komu ispijeno lice bijaše blijedo, a smeđe oči odavahu potpunu iskrenost. - Ali ostaje činjenica da ta skladišta municije još stoje na svom mjestu. Ti vrlo dobro znaš da ja ne držim do pukovnika Cathcarta ništa više nego i ti. - Clevingeru su podrhtavale usne kad je ušutio da bi bolje istakao svoje riječi, a onda je polagano udario šakom po svojoj vreći za spavanje. - Ali nije nam da sudimo koje ciljeve treba uništiti, ni tko treba da ih uništi, ni...

- Ni tko će poginuti? Ni zašto?

- Pa da, čak ni to. Mi nemamo prava da sumnjamo...

- Ti si lud!

- ... Nemamo prava da sumnjamo ...

- Hoćeš li zbilja da kažeš da se mene ne tiče kako ni zašto ću poginuti, i da se to tiče samo pukovnika Cathcarta? Hoćeš li zbilja to da kažeš?

- Jest, hoću - ostajao je Clevinger pri svome, ali nekako nesigurno. - Ima ljudi kojima je povjerena dužnost da dobiju rat i koji su u mnogo boljem položaju od nas da procijene koje ciljeve treba bombardirati.

- Mi govorimo o dvije različite stvari - odvrati Yossarian pokazujući pretjeranu zamorenost. - Ti govoriš o odnosu avijacije prema pješadiji, a ja govorim o mom odnosu prema pukovniku Cathcartu. Ti govoriš o tome kako ćemo dobiti rat, a ja govorim o tome kako ćemo dobiti rat i kako ću ja ostati živ.

- Upravo tako - odsiječe Clevinger, zadovoljan sam sobom. - A šta misliš što je od toga važnije?

- Kome? - opali Yossarian kao iz topa. - Otvori oči, Clevingeru! Mrtvima je potpuno svejedno tko će dobiti rat.

Clevinger je sjedio časak kao da ga je tko ćušnuo.

- Čestitam! - uskliknu ogorčeno, a pretanka, kao mlijeko bijela bora zatvori mu čvrsto usne u beskrvan krug što se stezaše. - Ne mogu zamisliti držanje koje bi moglo više obradovati neprijatelja.

- Neprijatelj je svatko - odreza Yossarian važuci riječi - tko će te natjerati u smrt, bez obzira na kojoj je strani, uključujući tu i pukovnika Cathcarta. I nemoj to nikad smetnuti s uma, jer što dulje budeš to imao na umu, to ćeš možda dulje živjeti.

Clevinger je to ipak smetnuo s uma i sad je bio mrtav. Tada je Clevingera bio toliko uzrujao taj razgovor da mu se Yossarian nije usudio priznati da je on skrivio i epidemiju proljeva zbog kojeg je došlo do onog drugog nepotrebnog odgađanja. Milo se još više uzrujao zbog mogućnosti da mu je netko opet otrovao eskadrilu, pa je sav užurban i srdit došao Yossarianu da ga zamoli za pomoć.

- Molim te da saznaš od kaplara Snarka nije li on opet metnuo sapuna za pranje rublja u batate - zamolio ga je u povjerenju. - Kaplar Snark ima povjerenje u tebe i reći će ti istinu ako mu dadeš časnu riječ da nećeš nikome reći. Čim ti on kaže, javi mi.

- Naravno da sam metnuo sapuna za pranje rublja u batate - priznade kaplar Snark Yossarianu. - Pa zar me niste vi zamolili da tako uradim? Sapun za pranje rublja najbolji je za tu svrhu.

- Kune mi se bogom da on nema s tim nikakve veze - izvijesti Yossarian Mila.

Milo sumnjičavo napući usne.

- Dunbar kaže da nema Boga.

Nije više bilo nikakve nade. Do sredine idućeg tjedna svi su u eskadrili već pomalo nalikovali na Gladnoga Joea, koji nije morao letjeti pa je užasno vrištao u snu. On je bio jedini koji je mogao spavati. Po cijelu božju noć Ijudi su tumarali u mraku ispred šatora kao nijeme utvare s cigaretom u ustima. Obdan su, u besposlenim, potištenim skupinama, buljili u liniju fronte ili u mirnu priliku doktora Daneeke koji je sjedio ispred zatvorenih vrata sanitetskog šatora, ispod zlokobnog, rukom ispisanog natpisa. Počeli su izmišljati gorke, mračne šale i zloslutne glasine o propasti koja ih očekuje u Bologni.

Yossarian je jedne večeri pijan pristupio potpukovniku Kornu da ga zavatlava zbog novog Lepageova topa koji su Nijemci bili uveli u borbu.

- Kakav Lepageov top? - pitao je potpukovnik Korn radoznalo.

- Novi Lepageov topljepak kalibra trista četrdeset i četiri milimetra - odgovori Yossarian. - Cijelu formaciju aviona slijepi u zraku.

Potpukovnik Korn istrgnu lakat iz Yossarianovih šaka iznenađeno i uvrijeđeno.

- Ostavi me na miru, idiote jedan! - uzviknu bijesno gledajući s osvetničkim zadovoljstvom kako Nately skače Yossarianu na leđa i odvodi ga. - Ama, tko je, uostalom, taj luđak?

Pukovnik Cathcart se veselo kesio.

- To je onaj čovjek koga sam, na vaš nagovor, odlikovao poslije Ferrare. Nagovorili ste me i da ga promaknem u čin kapetana, sjećate li se? Tako vam i treba.

Nately je bio lakši od Yossariana pa je imao muke da odvede krupnog Yossariana, koji je teturao, preko cijele prostorije do slobodnog stola.

- Jesi li poludio? - siktao je Nately od uzrujanosti. - Pa to je potpukovnik Korn. Jesi li poludio?

Yossarian je htio još nešto popiti, pa je obećao da će mirno otići ako mu Nately donese još jednu čašu. Zatim je natjerao Natelyja da mu donese još dvije čaše. Kad ga je Nately napokon doveo nekako do vrata, uljezao je u klub kapetan Black lupajući snažno svojim blatnim cipelama po drvenom podu i lijevajući vodu oko sebe kao sa strehe visokog krova.

- E, gadovi jedni, sad ste nadrljali! - javi ushićeno izlazeći iz bare koju je napravio oko svojih nogu. - Upravo mi je telefonirao potpukovnik Korn. Znete li što vas čeka u Bologni? Ha-ha! Novi Lepageov topljepak koji slijepi cijelu formaciju aviona u zraku.

- Bože sveti, pa to je istina! - kriknu Yossarian i sruši se, prestravljen, na Natelyja.

- Nema Boga - odvrati Dunbar mirno i priđe im teturajući pomalo.

- Hej, daj mi pomozi da ga odvedem! Moramo ga odvesti natrag u šator.

- Tko kaže?

- Ja kažem. Uh, gle kako pada!

- Moramo nabaviti neka kola.
- Ukradite kola kapetana Blacka - reče Yossarian. - Ja. uvijek tako radim.
- Ne možemo ukrasti ničija kola. Otkako si ti počeo krasti najbliža kola kad god ti zatrebaju, nitko više ne ostavlja ključ u kolima.
- Upadajte - reče poglavica Bijeli Halfoat zaustavljajući pijan pred njima zatvoreni džip. Čekao je dok se nisu svi potrpali, a onda je jurnuo tako naglo da su se svi otraga povaljali. Smijao se grohotom na njihove kletve. Kad je izišao iz parkirališta, potjerao je kola pravo naprijed i zabio ih u nasip na drugoj strani ceste. Svi su se ostali složili u nemoćnu hrpu i počeli ga opet kleti.
- Zaboravio sam okrenuti - protumači.
- Pazi kako voziš, a? - upozori ga Nately. - Bit će pametnije da upališ farove.

Poglavica Bijeli Halfoat potjera džip natrag, okrenu ga i raspali uz cestu najvećom mogućom brzinom. Kotači su škripali na crnoj površini ceste.

- Nemoj tako brzo - molio je Nately.
- Najbolje da i mene najprije odvezete u vašu eskadrilu da vam pomognem da ga strpate u krevet. Onda me možete odvesti u moju eskadrilu.
- Tko si ti, do vruga?
- Dunbar.
- Hej, upali farove - viknu Nately. - I pazi na cestu!
- Upaljeni su. Zar nije Yossarian u kolima? Ja sam samo radi njega primio sve vas, gadove, u kola.

Poglavica Bijeli Halfoat sav se okrenu i zagleda u stražnja sjedala.

- Pazi na cestu!
- Yossariane! Je li tu Yossarian?
- Ovdje sam, poglavico! Hajdemo kući. Otkud si ti tako siguran? Nisi mi uopće odgovorio na moje pitanje.
- Eto vidiš! Rekao sam ti da je ovdje.
- Kakvo pitanje?
- O čemu smo već ono razgovarali.
- Je li bilo važno?
- Ne sjećam se je li bilo važno ili nije. Bogamu, kad bih se bar mogao sjetiti šta je to bilo.
- Nema Boga.
- O tome smo baš i razgovarali - uzviknu Yossarian. - Otkud si ti tako siguran da ga nema?
- Hej, jesi li siguran da si upalio farove? - dreknu, Nately.
- Upaljeni su, upaljeni. Šta bi taj htio od mene? To se samo zbog ove silne vode na šajbi vama otraga čini da je mrak.
- Lijepa je, lijepa kiša.
- Ja se nadam da neće nikad prestati. Kiša pada, tra...
- ... Va raste, gora ze...
- ... Lena. U toj gori ra...
- ... Ste drvo tanko, vi...
- ... Soko. Pod njim ...

Poglavica Bijeli Halfoat nije skrenuo na idućem zavoju, nego je ustjerao džip sve do vrha strma nasipa. Vraćajući se dolje, džip se prevrnuo na bok i polako svalio u blato. Nastala je grozna šutnja.

- Jesu li svi čitavi? - zapita poglavica Bijeli Halfoat prigušenim glasom. Nitko nije bio povrijeđen, pa je on glasno odahnuo. - To mi je, znate, mana - prostenja. - Nikad nikog ne slušam. Netko mi je neprestano govorio da upalim farove, ali ga baš nisam htio poslušati.

- Ja sam ti neprestano govorio da upališ farove.

- Znam, znam. A baš te nisam htio poslušati, je li? Kad bih sada bar imao šta da popijem. Pa ja imam nešto. Gledajte! Nije se razbila.

- Pada kiša i unutra - napomenu Nately. - Ja sam već mokar.

Poglavica Bijeli Halfoat otvori bocu viskija, otpi i pruži je dalje. Ležeći zapleteni jedan na drugome, pili su svi osim Natelyja koji je uzalud pipao oko sebe tražeći kvaku na vratima. Boca mu tresnu na glavu, a viski mu se izli niz vrat. On se poče grčevito previjati.

- Hej, moramo se izvući odavde! - viknu. - Svi ćemo se potopiti.

- Ima li koga ovdje? - zapita Clevinger zabrinuto i osvjetli ih odozgo džepnom svjetiljkom.

- Pa, to je Clevinger! - uzviknuše, a kad im on pruži ruku, pokušaše ga uvući unutra kroz prozor.

- Pogledaj ih! - uzviknu Clevinger ogorčeno McWattu koji je sjedio cereći se za upravljačem štabnog automobila. - Leže tu kao čopor pijanih životinja. I ti, i Nately! Sram te bilo! Hajde - pomoz mi da ih izvučem odavde prije nego što svi pokrepaju od upale pluća.

- Pa znaš da to ne zvuči baš loše - razmatraše poglavica Bijeli Halfoat. - Ja mislim da ću ja umrijeti od upale pluća.

- Zašto?

- A zašto ne? - odvrati poglavica Bijeli Halfoat, pa se ponovo lijepo zavalio u blato držeći bocu s viskijem u naručju.

- Ama, gledaj ga šta sad radi! - uzviknu Clevinger srdito. - Hoćeš li ustati i ući u kola da se svi vratimo u eskadrilu?

- Ne možemo se svi vratiti. Netko mora ostati ovdje s poglavicom da mu pomogne vratiti ovaj džip koji je posudio od šefa voznog parka.

Poglavica Bijeli Halfoat zavalio se u štabna kola smijuckajući se razdragano i ponosno.

- To je bio džip kapetana Blacka - saopći im likujući. - Maloprije sam mu ga ukrao ispred oficirskog kluba s pomoću rezervnog svežnja ključeva, za koje on misli da ih je jutros izgubio.

- Ah, sunce mu žarko! To moramo zaliti!

- Zar niste dosta pili? - stade ih Clevinger grditi čim McWatt potjera kola. - Gledajte kakvi ste! Vama je, čini se, svejedno hoćete li pokrepati od alkohola ili se utopiti?

- Glavno da ne krepamo u zraku!

- Hej, daj gas, daj gas - nagovarao je poglavica Bijeli Halfoat McWatta. - I ugasi farove! Tako se to radi.

- Doktor Daneeka ima pravo - nastavi Clevinger. - Ljudi se znaju čuvati. Vi mi se zbilja svi gadite.

- U redu, lajavče, van iz kola - naloži mu poglavica Bijeli Halfoat. - Neka svi iziđu iz kola osim Yossariana. Gdje je Yossarian?

- Pusti me k vragu - nasmija se Yossarian odgurujući ga. - Sav si blatan.

Clevinger usmjeri pažnju na Natelyja.

- Ti si me najviše iznenadio. Znaš li kako smrdiš? Umjesto da paziš na njega, napio si se baš kao i on. A šta bi bilo da se opet pograbio s Applebyem? - Clevinger razrogači oči od uznemirenosti kad ču kako se Yossarian kesi. - Nije se valjda opet pograbio s Applebyem?

- Nije ovaj put - reče Dunbar.
- Ne, nisam ovaj put. Ovaj put je bilo još bolje.
- Ovaj put se pograbio s potpukovnikom Kornom.
- Nije valjda! - zinu Clevinger.
- Ma nemojte? - uzviknu poglavica Bijeli Halfcoat oduševljeno. - To moramo zaliti.
- Ali, to je grozno! - kaza Clevinger odajući ozbiljno strahovanje. - Pa kog si vruga dirao u potpukovnika Korna? Čuj, šta je to sa svjetlima? Otkud ovaj mrak?
- Ugasio sam ih - odgovori McWatt. - Znaš, poglavica Bijeli Halfcoat ima pravo. Mnogo je bolje bez farova.
- Jesi li ti poludio? - vrisnu Clevinger i skoči da upali farove, pa se okrenu Yossarianu, gotovo obuzet histerijom. - Vidiš li ti šta radiš? Svi se već ponašaju kao ti! A šta bi bilo kad bi kiša prestala pa kad bismo sutra morali letjeti na Bolognu? Bili biste u krasnoj fizičkoj kondiciji!
- Neće kiša nikad prestati. Jok, gospodine moj, ovakva bi kiša mogla zbilja vječno padati.
- Prestala je! - reče netko i svi u kolima ušutješe.
- Jadna žgadijo - promrmlja poglavica Bijeli Halfcoat sažaljivo nakon nekoliko trenutaka.
- Je li zbilja prestala? - upita Yossarian krotko.

McWatt isključi brisače da se uvjeri. Kiša je prestala. Počelo se razvedravati. Mjesec se oštro ocrtavao kroz smeđu izmaglicu nalik na gazu.

- Ha, bože - zapjevucka McWatt trijezno - šta se može!
- Ne brinite, momci - reče poglavica Bijeli Halfcoat. - Uzletišta je odviše raskvašeno da bi sutra moglo biti upotrebljivo. A možda će opet početi padati prije nego što se aerodrom osuši.

- Ti, prokleti, smrdljivi, šugavi kurvin sine - zavrištao je Gladni Joe iz svog šatora kad su dojurili do eskadrile.
- Ti Isusa Boga, pa zar se već vratio? Ja sam mislio da je još u Rimu s poštanskim avionom.
- Uh! Uuuuh! Uuuuuuuuh! - derao se Gladni Joe.

Poglavica Bijeli Halfoat uzdrhta.

- Ježim se kad čujem tog frajera - priznade zlovoljnim šapatom. - Hej, a šta je s kapetanom Flumeom?
- Ja se opet ježim kad njega vidim. Vidio sam ga u šumi prošli tjedan kako jede neke bobice. Više uopće ne spava u svojoj prikolici. Strašno izgleda.
- Gladni Joe se boji da će morati zamijeniti nekog tko se razboli, iako se nitko ne može prijaviti da je bolestan. Jeste li ga vidjeli neku noć kako je htio ubiti Havermeyera i kako je pao u Yossarianov rov?
- Uuuuh! - derao se Gladni Joe. - Uh! Uuuuh! Uuuuuuuuh!
- Ipak je lijepo otkako više nema Flumea u menzi. Nema više onoga: »Vol, daj mi sol!«
- Ni onoga: »Pera, daj mi bibera!«
- Ni onoga: »Buha, daj mi kruha!«
- Bježi, bježi - derao se Gladni Joe. - Rekao sam ti da bježiš, bježi, prokleti, smrdljivi, šugavi kurvin sine!
- Sad bar znamo šta sanja - napomenu Dunbar kiselo. - Sanja proklete, smrdljive, šugave kurvine sinove.

Kasno te noći Gladni Joe je sanjao da mu Hupleov mačak spava na glavi i da ga guši, a kad se probudio, Hupleov mu je mačak zaista spavao na glavi. Strašno se prepao, a prodoran, nezemaljski vrisak koji je proparao mrak i mjesečinu odjekivao je potom sekunde i sekunde, poput kakve teške tutnjave. Slijedila je grobna tišina, a onda se u njegovu šatoru digla paklena galama.

Yossarian je stigao među prvima. Kad je uletio kroz ulaz, Gladni Joe je već izvadio revolver i upinjao se da izvuče ruku iz Hupleova stiska i da ustrijeli mačka, koji je neprestance pljučkao i tobože ga žestoko napadao, da mu odvрати pažnju od Huplea kako ne bi njega ustrijelio. Oba su čovjeka bila u vojničkom donjem rublju. Obična žarulja ludo se njihala na žici i izmiješane se crne sjene zbrkano vrtjele i iskrsavale, tako da se činilo da se cijeli šator Ijulja. Yossarian je instinktivno pružio ruke da se održi na nogama, a onda se iz sve snage zaletio i srušio sva tri borca poda se na zemlju. Izvukao se iz gužve držeći svakom rukom po jednoga za potiljak - Gladnoga Joea i mačka. Gladni Joe i mačak mjerili su jedan drugoga krvničkim pogledima. Mačak je gnjevno pljučkao na Gladnoga Joea, a Gladni Joe se trudio da ga dohvati šakom.

- Hoćemo poštenu borbu - objavi Yossarian, a svi ostali koji su prestravljeni dotrčali kad su čuli galamu, počеше radosno klicati od silna olakšanja. - Hoćemo poštenu borbu - razjasni on službeno Gladnom Joeu i mačku pošto ih je obojicu iznio napolje, držeći ih još za potiljke. - Šakama, zubima i pandžama. Ali bez revolvera - opomenu Gladnoga Joea. - I bez pljuvanja - opomenu strogo mačka. - Kad vas obojicu pustim, navalite! Kad uđete u klinč, odmah se razdvojite i nastavite borbu! Naprijed!

Sjatile se sva sila ljudi kojima se vrtjelo u glavi i koji su bili željni kakve bilo rasonode, ali je mačka, čim ga je Yossarian pustio, uhvatila trta pa je sramno pobjegao pred Gladnim Joeom, kao sinja kukavica. Gladni Joe bijaše proglašen za pobjednika. Otišao je šepureći se i smješkajući se ponosno kao kakav šampion, dignuvši visoko svoju smežuranu glavu i isturivši mršava prsa. Pobjednički je opet legao u postelju i ponovo sanjao kako mu Hupleov mačak spava na glavi i guši ga.